

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΑ ΤΟΥ «ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ»

Σε προηγούμενη μελέτη μου για τὸ «Κρητικὸ Θέατρο»¹, μιλώντας για τὰ ἰντερμέδια τῶν κρητικῶν δραμάτων, εἶχα ὑποδείξει τὴν ἀνάγκη μιᾶς ἰδιαίτερης ἐξέτασής των², πὸν δὲν ἔχει γίνει ἴσαμε σήμερα³. Εἶναι γνωστὸ πὸς τὰ σύντομα αὐτὰ δραματικὰ κομμάτια, τὰ παρεμβλητὰ ἀνάμεσα στὶς πράξεις τῶν δραμάτων, πὸν εἶχαν προορισμὸ νὰ δώσουν ποικιλία στὴν παράσταση καὶ νὰ τέρψουν τὸ θεατὴ στὰ διαλείμματα τῶν πράξεων μὲ τὴ μουσική, τὸ χορὸ τους καὶ τὴν ἔκτακτη θεαματικότητά τους, εἶχαν ὑπόθεσιν ἐντελῶς ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸ ἄλλο ἔργο καὶ κάποιον δικό τους αὐτόνομο χαρακτήρα, ὥστε μιὰ τέτοια ξεχωριστὴ ἐξέτασή τους νὰ εἶναι δικαιολογημένη.

Γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως ἡ ἐξέταση αὐτή, πὸν για τὴ χρησιμότητά της δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἔχωμε πρῶτα ὅλα τὰ κείμενα τῶν κρητικῶν ἰντερμεδίων σὲ κριτικὴ ἔκδοση. Ἰσαμε τώρα ἔχουν ἐκδοθῆ τὰ δυὸ ἰντερμέδια τῆς κωμωδίας «Στάθης» ἀπὸ τὸ Σάθα⁴ καί, κριτικὰ ἀπὸ τὸν Ξανθοῦδίδην, τὰ τέσσερα τοῦ «Φορτουνάτου»⁵ καὶ τὰ ἰσάριθμα τῆς «Ἐρωφίλης»⁶. Ἀνέκδοτα μᾶς ἔμεναν ἀκόμη τὰ ἰντερμέδια τοῦ χειρογράφου τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης πὸν περιέχει τὸ «Γύπαρη» καὶ τὸν «Κατζουρμπο»: πρόκειται για τὰ τέσσερα ἰντερμέδια

¹) Μ. Ἰ. Μανούσακα, Ζητήματα τοῦ «Κρητικοῦ Θεατροῦ», «Κρητικὰ Χρονικά» τόμ. Α' (1947), τεύχ. Ι, σ. 47-73.

²) Ὁ.π., σ. 61, σημ. 45.

³) Για τὰ κρητικὰ ἰντερμέδια βλ. μόνο ὅσα γράφει ὁ Μ. Valsa, *Le Théâtre Crétois au XVIIe siècle*, (Paris) 1931, σ. 12-14 καὶ τελευταῖα ὁ Max Lambertz, *Der literarische Charakter der kretischen Dramen ΣΤΑΘΗΣ und ΓΥΠΑΡΙΣ*, «Byzantinische Zeitschrift» τόμ. 41 (1941), σ. 319-339 (στὶς σ. 321-322 καὶ 331-332).

⁴) Κ. Ν. Σάθα, *Κρητικὸν Θέατρον ἢ συλλογὴ ἀνεκδότων καὶ ἀγνώστων δραμάτων*, ἐν Βενετίᾳ 1879, σ. 124-126 (=Α') καὶ 143-148 (=Β').

⁵) Μάρκου Ἀντωνίου Φωσκόλου (1669), *Φορτουνάτος*, κωμωδία ἀνέκδοτος τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ αὐτογράφου τοῦ ποιητοῦ ἐκδιδομένη ὑπὸ Στεφ. Ξανθοῦδίδου, ἐν Ἀθήναις 1922, σ. 183-218 (πρὸ βλ. καὶ εἰσαγ. σ. 14-16).

⁶) Ἐρωφίλη, τραγωδία Γεωργίου Χορτάτζη (1600) ἐκδιδομένη ἐκ τῶν ἀρίστων πηγῶν μετ' εἰσαγωγῆς καὶ λεξιλογίου ὑπὸ Στεφ. Ξανθοῦδίδου, Athen 1928 [=Texte und Forschungen zur Byzantinisch - Neugriechischen Philologie Nr. 9], σ. 34-40 (=Α'), 61-67 (=Β'), 84-89 (=Γ') καὶ 119-123 (=Δ').

πὸ ἀκολουθοῦν τὸν «Κατζοῦρμπο» καὶ γιὰ τὸ τέταρτο τοῦ «Γύπαρη» (μονάχα τὸ τέταρτο, γιατί τὰ τρία πρῶτα του δὲν εἶναι, καθὼς θὰ δοῦμε, γνήσια καὶ ἀνεξάρτητα ἰντερμέδια). Τὰ πέντε λοιπὸν αὐτὰ ἀνέκδοτα ἰντερμέδια τὰ ἐκδίδω σήμερον ἐδῶ ἀπὸ τὸ παραπάνω χειρόγραφο. Πιστεύω πὼς ἡ ἔκδοσις αὐτή, πὸ συνοδεύεται ἀπὸ εἰσαγωγή, σημειώσεις καὶ γλωσσάριό, εἶναι χρήσιμη καὶ ἀπὸ γενικώτερη ἄποψη, ἐπειδὴ τὰ παλιὰ αὐτὰ κρητικὰ λογοτεχνικὰ κείμενα παρουσιάζουν ἀρκετὸ φιλολογικὸ καὶ γλωσσικὸ ἐνδιαφέρον.

Α΄. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Η ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Τὸ χειρόγραφο πὸ περιέχει, μαζί μὲ ἄλλα κρητικὰ κείμενα, καὶ τὰ ἰντερμέδια, εἶναι ἀπὸ τὰ τελευταῖα πολύτιμα ἀποκτήματα τῆς Ἑθνικῆς μας Βιβλιοθήκης (ἀριθ. εἰσαγ. 154/1931) καὶ προέρχεται ἀπὸ τὴν Κεφαλληνία. Τελευταῖος του κάτοχος ἦταν ὁ λόγιος καὶ συγγραφέας Παναγιώτης Βεργωτῆς^α ἀπὸ τὸ Ἀργοστόλι πὸ σχεδίαζε ἀπὸ πολὺν καιρὸ τὴν ἔκδοσίν του καὶ εἶχε στείλει τὸ 1891 ἀντίγραφο ἀπὸ μερικὰ ἀποσπάσματα του στὸ γλωσσικὸ διαγωνισμὸ τοῦ συλλόγου «Κοραῆς». Τὸ ἀντίγραφο αὐτό, πὸ ἀργότερα παραχωρήθηκε στὸ ἀρχεῖο τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας (χειρόγρ. ἀριθ. 179/41α), ἦταν γιὰ πολὺν καιρὸ τὸ μόνο προσιτὸ στὸς ἐρευνητές^β, ἀφοῦ ὁ Βεργωτῆς πέθανε χωρὶς νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἔκδοσις. Μόλις τὸ 1928 ξαναβρέθηκε τὸ πρωτότυπο χειρόγραφο στὴν οἰκογένεια τοῦ Βεργωτῆ ἀπὸ τὸ Ν. Ἀνδριώτη^γ. Τὸ ἀγόρασε ἡ Ἑθν. Βιβλιοθήκη μὲ φροντίδα τοῦ Λ. Πολίτη, πὸ δημοσίευσε τότε καὶ σύντομη ἀνακοίνωσις γιὰ αὐτό^δ.

Ἀπὸ τὴν Κεφαλληνία φαίνεται πὼς ἦταν ὄχι μόνο οἱ διάφοροι κάτοχοι τοῦ χειρογράφου, μὰ καὶ ὁ ἀντιγραφέας του, πὸ εἶναι ἀνώνυμος. Αὐτὸ μᾶς τὸ μαρτυροῦν τὰ κεφαλληνιακὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα, πὸ σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ χειρογράφου ἔχουν ἀντικαταστήσει τὰ γνή-

^α) Τίς πρῶτες πληροφορίες γιὰ τὸ χειρόγραφο τίς ἔδωσε ὁ Βεργωτῆς στὸν «Παρνασσὸ» τόμ. ΙΔ' (1891) σ. 569 (ὑπόδειξις τοῦ φίλου κ. Κ. Θ. Δημαρᾶ).

^β) Πρβλ. μνεία του ἀπὸ τὸν Ξανθοῦδίδη στὴν εἰσαγωγή τῆς ἔκδοσις τῆς «Ἐρωφίλης», σ. κε'.

^γ) Βλ. τὴν ἀνακοίνωσίν του στὴν Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία (συνεδρ. 351 τῆς 11 Ὀκτωβρίου 1929) στὴν «Ἀθηνα» τόμ. 41 (1929), σ. 260-261.

^δ) L. N. Politis, Un manuscrit céphalonien de «Ghyparis» contenant aussi une comédie crétoise inédite, «Actes du IIIe Congrès International d'Études Byzantines (session d'Athènes, Octobre 1930) édités par les soins de Anast. I. Orlandos... Athènes... 1932, σ. 92-93. Τῆς ἀνακοίνωσις αὐτῆς, πὸ εἶναι περιληπτικὰ δημοσιευμένη, τὸ πλήρες κείμενο εἶχε τὴν καλωσύνη ὁ κ. Πολίτης νὰ τὸ θέσῃ στὴ διάθεσίν μου.

σια κρητικά¹⁰. Πιθανώτατα ἔχει γραφτῆ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 17^{ου} αἰῶνα κ' εἶναι ἀντίγραφο ἀπὸ ἄλλο παλιότερο χειρόγραφο. Διατηρεῖται σὲ ἀρκετὰ καλὴ κατάσταση κ' ἔχει διαστάσεις 0,210 × 0,147.

Τὸ χειρόγραφο ἀποτελεῖται κυρίως ἀπὸ δυὸ μεγάλα τμήματα, πού τὸ καθένα τους ἔχει ξεχωριστὴ ἀρίθμηση φύλλων. Τὸ πρῶτο (ἀπὸ φύλλα 1-53) περιέχει τὸ κρητικὸ δράμα «Γύπαρης» τὸ δημοσιευμένο παλιότερα ἀπ' ἄλλο χειρόγραφο ἀπὸ τὸν Κ. Σάθα¹¹ καὶ τελευταῖα σὲ κριτικὴ ἔκδοση ἀπὸ τὸν Ἑ. Κριαρᾶ, πού χρησιμοποίησε καὶ τὸ χειρόγραφο αὐτό¹². Στὸ δεύτερο (ἀπὸ φύλλα 1-48) περιλαμβάνεται ἡ «Κομεδία ρυθμολοζα τοῦ Κατζουρμπου», ὅπως ἐπιγράφεται, ἀξιόλογη κρητικὴ κωμωδία¹³, πού ἡ ἔκδοσή της ἐτοιμάζεται ἐπίσης ἀπὸ τὸν Κριαρᾶ. Τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δυὸ αὐτὰ δράματα ἔχει κι' ἀπὸ τέσσερα ἰντερμέδια.

Τὰ ἰντερμέδια τοῦ «Γύπαρη» βρίσκονται γραμμένα στὰ ἐνδιάμεσα τῶν πέντε του πράξεων (φ. 10^ρ — 12^ρ, 22^ρ — 24^ν, 34^ρ — 36^ν καὶ 44^ρ — 46^ν) Τὰ τρία πρῶτα ἀπ' αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ αὐτούσιες σκηνές τοῦ «Κατζούρμπου», πού ἔχουν χρησιμοποιηθῆ γιὰ ἰντερμέδια¹⁴, καταχρηστικὰ βέβαια¹⁵. Μονάχα τὸ τέταρτο εἶναι ἰντερμέδιο πραγματικὸ καὶ μὲ αὐτοτέλεια καὶ γι' αὐτὸ μονάχα αὐτὸ καὶ δημοσιεύω.

Τὰ ἰντερμέδια τοῦ «Κατζούρμπου» ἀντίθετα δὲν εἶναι γραμμένα ἀνάμεσα στὶς πράξεις τοῦ ἔργου. Ἐκεῖ σημειώνονται μονάχα ἡ ἐπιγραφή καὶ τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων τοῦ καθενὸς μὲ παραπεμπτικὸ τρόπο (φ. 9^ρ, 17^ρ, 28^ν καὶ 37^ν). Βρίσκονται γραμμένα ὅλα μαζὶ στὴ σειρά μετὰ τὸ τέλος τῆς κωμωδίας¹⁶ σὲ 14 φύλλα ἀριθμημένα ἀπὸ 54-67.

¹⁰) Βλ. γι' αὐτὰ παρακάτω, στὴν ἀρχὴ τοῦ κεφ. Β' (*Ἐκδοση).

¹¹) Κ. Ν. Σάθα, Κρητικὸν Θεάτρον, σ. 177-282.

¹²) Γύπαρης, κρητικὸν δράμα. Πηγαί-κείμενον, ὑπὸ Ἑμμανουὴλ Κριαρᾶ, Athen 1940 [= Texte und Forschungen zur Byzantinisch-Neugriechischen Philologie Nr. 39] σ. 141 κ.έξ.· γιὰ τὴ σημασίαν τοῦ χειρογράφου, πού ὁ ἐκδότης τὸ ὀνομάζει ἀθηναϊκὸ (Α), στὴν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου τοῦ ἔργου. βλ. σ. 129 κ.έξ., ὅπου ὁμως παραλείπεται ἡ περιγραφή του.

¹³) Βλ. γιὰ τὸ πολὺ λίγο ἀκόμη γνωστὸ αὐτὸ ἔργο ὅσα μονάχα σημειώνονται ἀπὸ τὸν Ι. Ν. Politis, ὅ.π. καὶ τὸν Ἡλία Π. Βουτιερίδη, Σύνοψη Ἱστορίας τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας (1000-1930), Ἀθήνα 1933, σ. 226-228.

¹⁴) Τὸ πρῶτο εἶναι ἀπὸ τὴν πράξιν Β στ. 1-92 (δηλ. ἡ σκηνὴ 1 σχεδὸν ὀλόκληρη), τὸ δεύτερο ἀπὸ τὴν πράξιν Δ στ. 269-374 (δηλ. ἡ σκηνὴ 8 σχεδὸν ὅλη) καὶ τὸ τρίτο ἀπὸ τὴν ἴδια πράξιν στ. 115-268 (δηλ. οἱ σκηνές 6 καὶ 7) τοῦ «Κατζούρμπου».

¹⁵) Ἐς σημειωθῆ πως ὁ «Γύπαρης» μᾶς παραδίδεται χωρὶς καθόλου ἰντερμέδια σὲ ἄλλο τοῦ χειρογράφου (τὸ Νανιανὸ τῆς Μαρκιανῆς) κι' ὁ Κριαρᾶς στὴν κριτικὴ του ἔκδοση ἔτοι τὸν παράθεσε, ἀμφιβάλλοντας, μὲ τὸ δίκιο του βέβαια, γιὰ τὴ γνησιότητα τῶν ἰντερμεδίων τοῦ ἀθηναϊκοῦ χειρογράφου.

Στὴν ἀρχὴ τους ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή «ΕΤΕΡΑ ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΑ», ἐνῶ στὸ ἐπάνω μέρος τοῦ προηγουμένου φύλλου 48^v σημειώνεται ἀπὸ τὸν ἀντιγραφέα: «*Ακολουθοῦν οπίσω τα Ἰντερμεδια ος καθος ινε κρασμένα ις το τέλος πασα ατου τις απερασμενις Κομεδιας*». Γιατὶ ὅμως τότε ἡ ἐπιγραφή «*Ἐτερα Ἰντερμέδια*» καὶ—τὸ σπουδαιότερο—γιατὶ ἡ ἀρίθμηση τῶν φύλλων πηδᾶ ἀπὸ τὸ 48, ὅπου τελειώνει ἡ κωμωδία, στὸ 54, ἀπ' ὅπου ἀρχίζουν τὰ Ἰντερμέδια, ἐνῶ δὲ φαίνεται νὰ ὑπάρχη στὸ μεταξὺ κανένα χάσμα, ὅπως δείχνει ἄλλως τε κ' ἡ παραπάνω σημείωση; Ὁ κ. Λ. Πολίτης, πὺ πρῶτος ἐξέτασε τὸ χειρόγραφο, ἔδωκε τὴν παρακάτω ἐξήγηση, πὺ τὴ βρῖσκω κ' ἐγὼ ἱκανοποιητικὴ: Ὁ ἀντιγραφέας εἶχε γράψει ἀρχικὰ τὰ Ἰντερμέδια αὐτὰ γιὰ δεύτερα Ἰντερμέδια τοῦ «Γύπαρη» (ἴσως γιὰ τὰ πρῶτα, καθὼς ἦταν κι' ἀπ' ἄλλοῦ παρμένα τὰ περισσότερα¹⁷, δὲν τὸν ἱκανοποιούσαν) καὶ γι' αὐτὸ τοὺς εἶχε βάλει τὴν ἐπιγραφή «ἔτερα Ἰντερμέδια». Αὐτὸ τὸ δείχνει καθαρὰ ἡ ἀρίθμηση τῶν φύλλων τους (54-67), πὺ εἶναι ἀκριβῶς ἡ συνέχεια τῆς ἀρίθμησης τοῦ «Γύπαρη» (1-53). Φαίνεται πὺς ἀργότερα, σὶν ἀρχισε ν' ἀντιγράφη καὶ τὸν «Καίζουρμπο», σκέφτηκε νὰ τὰ χρησιμοποίηση γιὰ Ἰντερμέδια τοῦ ἔργου τούτου καὶ γι' αὐτὸ ὄχι μόνο σημείωσε τὶς ἐπιγραφὲς καὶ τὰ πρόσωπά τους στὰ ἐνδιάμεσα τῶν πράξεων, ἀλλὰ καὶ ἀποσπώντας τὰ φύλλα τους ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ τους θέση, δηλ. ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ «Γύπαρη», τὰ τοποθέτησε μετὰ τὸν «Καίζουρμπο»¹⁸ κ' ἔτσι δημιουργήθηκε ἡ ἀσυμφωνία καὶ τὸ φαινομενικὸ χάσμα στὴν ἀρίθμηση. Ἡ ἐξήγηση αὐτὴ ἔχει σημασία, γιὰ τὴν παραδοχὴ τῆς γίνεται πολὺ ἀμφίβολη, ἂν ὄχι ἀνύπαρκτη, ἡ σχέση τῶν Ἰντερμεδίων αὐτῶν μετὰ τὸν «Καίζουρμπο» καὶ τὸν ποιητὴ του. Ἐτσι δικαιολογεῖται κι' ἀπ' αὐτὸ ἀκόμη τὸ λόγο ἡ χωριστὴ ἔκδοσή τους ἐδῶ. Οὔτε ὁ κ. Κριαρᾶς ἄλλως τε δὲν τὰ περιλαμβάνει στὴν ἔκδοση τοῦ «Κα-

¹⁶) Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο εἶναι γραμμένα καὶ τὰ Ἰντερμέδια τοῦ «Φορτουνάτου», ἀπὸ τὸν ἴδιο μάλιστα τὸν ποιητὴ στὸ αὐτόγραφο του. Ὁ Ξανθοῦδιδης στὴν ἔκδοσή του ἐξηγεῖ τὸ πρᾶμα γράφοντας (εἰσαγωγὴ σ. 16), πὺς «ὁ Φώσκολος ἔγραψε προφανῶς πρῶτον ὀλόκληρον τὴν κωμωδίαν καὶ κατόπιν ἐποίησε καὶ τὰ Ἰντερμέδια αὐτῆς, εὐκολον δὲ ἦτο κατὰ τὴν ἀπὸ σκηνῆς διδασκαλίαν νὰ παίζωνται εἰς τὴν προσήκουσαν θέσιν ἕκαστον».

¹⁷) Ὅτι πάντως ὁ ἀντιγραφέας δὲν πῆρε αὐτὸς τὰ τρία Ἰντερμέδια τοῦ «Γύπαρη» ἀπὸ τὸ χειρόγραφο τοῦ «Καίζουρμπο» πὺ ἀντίγραψε παρακάτω, ἀλλὰ τὰ εἶχε βρεῖ ἔτσι καὶ τὰ πῆρε ἀπὸ ἄλλο χειρόγραφο, μᾶς τὸ δείχνουν οἱ διαφορετικὲς γραφές, πὺ παρατηροῦνται ἀνάμεσα στὸ κείμενό τους καὶ τὸ ἀντίστοιχο τοῦ «Καίζουρμπο» καὶ πὺ μαρτυροῦν διπλὴ παράδοση.

¹⁸) Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἄλλως τε καὶ τὸ τελευταῖο φύλλο 53 τοῦ «Γύπαρη», πὺ περιέχει προσθήκη στὸν πρόλογο (φ. 1-2) τοῦ ἔργου, ἔχει μετατεθῆ μετὰ τὸ φύλλο 2, δηλ. ἀκριβῶς μετὰ τὸ τέλος τοῦ προλόγου.

τζούρμπου» πού ἔχει ἐτοιμάσει ¹⁹.

Ἡ γραφή τοῦ χειρογράφου εἶναι καθαρὴ, ἔχει ὄμοιους ἀρκετὰ σφίλματα. Ὁ ἀντιγραφέας, ὅπως συμβαίνει καὶ σὲ ἄλλα ἐπτανησιακὰ χειρόγραφα, ἀκολουθεῖ φωνητικὴ μᾶλλον ὀρθογραφία. Ἔτσι μεταχειρίζεται ἀπὸ τὰ φωνήεντα μονάχα τὸ *i* (μὲ κεραία ἐπάνω, καθὼς στὸ ἰταλικὸ ἀλφάβητο), τὸ *e* καὶ τὸ *o* γιὰ τὴν ἀπόδοση ὅλων τῶν ὁμόηχων φθόγγων *i, η, υ, ει, οι—ε, αι—ο, ω* (*i ταραχι, ἀψιφιστι βοσκι, ιμε, ολονον κλπ.*) καὶ σπανιώτατα τὸ *η*, τὸ *υ* καὶ τὸ *ω*. Ἐπίσης ἀποφεύγει τὰ διπλᾶ σύμφωνα (*αλους, εκλίσια κλπ.*), ἰδίως στὴ συνεκφορὰ (*ο θίμο σου, δίχο σου, i ψίχε σας κ.τ.δ.*). Τόνους καὶ πνεύματα δὲ χρησιμοποιοῦν σχεδὸν καθόλου, παρὰ μόνο σπανιώτατα τὴν ὀξεῖα στὴ λίγουσα, οὔτε καὶ τελεῖες ἢ ἄλλα σημεῖα στίξης. Κεφαλαῖα μεταχειρίζεται πολὺ σπάνια, μονάχα ὅπου ἀλλάζει τὸ πρόσωπο στὸ διάλογο. Συχνὰ χωρίζει κατὰ δυὸ διαδοχικὰς λέξεις ἢ τὶς ἐνώνει σὲ μιά, ὅταν ἰδίως ἢ δεύτερη εἶναι ἐγκλιτικὴ (*χοραμας, ψίχιμου, μονιτις, εδικίτος κλπ.*). Ὅλα αὐτὰ δείχνουν πὼς οἱ γραμματικὲς του γνώσεις δὲν ἦταν πολλές. Σὲ μερικὰ σημεῖα ἔχει διορθώσει ὁ ἴδιος τὰ ἀντιγραφικὰ λάθη του. Διορθώσεις λιγοστὲς ἔχουν γίνει ἐπίσης κι' ἀπὸ ἄλλο χέρι, ὅχι πάντα σωστὲς. Βραχυγραφίαι δὲ συναντοῦμε. Δεῖγμα τῆς γραφῆς τοῦ χειρογράφου δημοσιεύεται (πίν. Α) σὲ φωτοτυπία τὸ φύλλο 54r, πού περιέχει τὴν ἀρχὴ τοῦ πρώτου ἰντερμεδίου (στ. 1-22)²⁰.

Ἄς σημειωθῆ, τέλος, ἐδῶ πὼς οἱ πεζοὶ ὀδηγίαι γιὰ τοὺς ἠθοποιοὺς σημειώνονται εἴτε ἀνάμεσα στὺς στίχους τοῦ κειμένου εἴτε — συχνότερα — στὰ περιθώρια τοῦ χειρογράφου. Σὲ ὠρισμένα χωρία μάλιστα, ὅπου πρόκειται γιὰ κάποια ἔκτακτη ἢ ἀπότομη σκηρικὴ ἀλλαγὴ, ὁ ἀντιγραφέας ἔχει σχεδιάσει στὸ περιθώριο ἓνα χέρι πού δείχνει. Αὐτὸ συμβαίνει στὰ χωρία τοῦ «Γύπαρη» Β 163-165 (φ. 15r), 530-532 (φ. 20v) καὶ Δ 295-296 (φ. 42r), καθὼς καὶ στὰ χωρία τῶν ἰντερμεδίων ²¹ Β 124 (φ. 61v), Γ 55-56 (φ. 63r), 71-73 (φ. 63v) καὶ Δ 81-82 (φ. 65v). Στὸ χωρίο μάλιστα Δ 163-164 (φ. 67r), ὅπου σφάζεται ἡ Πολυξένη ἀπὸ τὸν Πύρρο, ἀπεικονίζεται ἀντὶ γιὰ χέρι ἓνα ἀκτινωτὸ σχῆμα, ἴσως τροχός, καὶ δεξιὰ του ἓνα σπαθί. Τὰ σχήματα

¹⁹) Τὸν ἀγαπητό μου κ. Κριαρᾶ εὐχαριστῶ θερμὰ κι' ἀπ' ἐδῶ, γιὰ τὴν πρόθυμα ἔθεσε στὴ διάθεσή μου τὸ κείμενο τῆς ἔκδοσης τοῦ «Κατζούρμπου» πού ἐτοιμάζει καὶ δὲν εἶχε ἀντίρρηση γιὰ τὴν ἔκδοση τῶν ἰντερμεδίων τοῦ χειρογράφου ἀπὸ μένα.

²⁰) Ἡ φωτογράφησις ἔγινε μὲ τὴν εὐγενικὴ φροντίδα τοῦ συναδέλφου κ. Γ. Κουρνούτου, ἐπιμελητῆ τοῦ τμήματος Χειρογράφων τῆς Ἑθν. Βιβλιοθήκης, πού τὸν εὐχαριστῶ θερμὰ.

²¹) Ἀντίθετα στὸ κείμενο τοῦ «Κατζούρμπου» δὲ βρίσκονται πούθενά τέτοια σχήματα.

αὐτὰ παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον, γιατί δείχνουν πὼς μερικά τουλάχιστο χειρόγραφα τῶν κρητικῶν δραμάτων τὰ χρησιμοποιοῦσαν καὶ ἠθοποιοὶ στὶς παραστάσεις τους καὶ ἴσως μάλιστα εἶχαν γραφτῆ ἀποκλειστικὰ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό.

2. ΘΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΩΝ

Ἀπὸ τὰ πέντε ἰντερμέδια ποὺ ἐκδίδονται ἐδῶ²² τὸ Α (φ. 54 r - 58 r), ποὺ εἶναι καὶ τὸ ἐκτενέστερο (μὲ στίχους 224), ἔχει θέμα παρμένο ἀπὸ τὴν ἱστορία τῶν Σταυροφοριῶν, τὸ δραματικὸ ἐπεισόδιο τῆς Σωφρόνιας καὶ τοῦ Ὀλίντου, ποὺ καταδικάζονται ἀπὸ τὸν Τοῦρκο βασιλιὰ τῶν Ἱεροσολύμων νὰ καοῦν ζωντανοί, στὸ τέλος ὅμως γλυτώνουν.

Τὰ τρία ἐπόμενα ἔχουν θέματα παρμένα ἀπὸ τὴν ἀρχαία μυθολογία. Ἔτσι τὸ Β (φ. 59 r - 61 v, στίχοι 1-140) ἀναφέρεται στὸν ἔρωτα τοῦ θαλάσσιου θεοῦ Γκλάβιου (= Γλαύκου) πρὸς τὴν κόρη Σίλα (= Σκύλλα) καὶ τὴ μαγικὴ μεταμόρφωση τῆς τελευταίας σὲ ζῶο ἀπὸ τὴν Τσίρτσε (= Κίρκη), τὴ ζηλότυπη μάγισσα. Τὸ Γ (φ. 62 r - 63 v, στίχοι 1-94) περιγράφει ἀπὸ τὸν ἀργοναυτικὸ μῦθο τοὺς τελικοὺς ἀθλοὺς τοῦ Γιαζόνε (= Ἰάσονα) ἴσαμε ν' ἀποχτήση, μὲ τὴ μαγικὴ βοήθεια τῆς Μεδέας (= Μήδειας), τὸ χρυσόμαλλο δέρμα. Καὶ τὸ Δ (φ. 64 r - 67 v, στίχοι 1-200) πλέκεται γύρω ἀπὸ τὴ θυσία τῆς Πολυξένης, τῆς κόρης τοῦ Πριάμου, ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς νικητὲς τῆς Τροίας, ἔχει δηλ. θέμα παρμένο ἀπὸ τὸν τρωϊκὸ μῦθο, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὰ ἰντερμέδια τοῦ «Φορτουνάτου» καὶ τὸ δεύτερο τοῦ «Στάθη». Τέλος τὸ δ τοῦ «Γύπαρη» (φ. 44 r - 46 r), ποὺ εἶναι καὶ τὸ συντομώτερο ἀπ' ὅλα (μὲ 90 στίχους), ἔχει θέμα ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς ποιμενικῆς εἰδυλλιακῆς ποίησης, τὴν ἀνεύρεση στὰ δάση τῆς βασιλοπούλας Νερίνας ἀπὸ τὸν ἀγαπημένο της Πολίταρχο, ποὺ τὴ λυτρώνει ἀπὸ τοὺς ἀγριοὺς βοσκούς.

Καθὼς βλέπει κανεὶς, οἱ ὑποθέσεις τῶν ἰντερμεδίων παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία καὶ εἶναι φανερὸ πὼς θὰ τραβοῦσαν ζωηρὸ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ θεατῆ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἴτε μὲ τὴ δραματικότητα (πρβλ. τὰ Α καὶ Δ) εἴτε μὲ τὴν ἐκτακτὴ θεαματικότητά τους (πρβλ. τὰ Β, Γ καὶ δ). Σὲ δυὸ ἀπ' αὐτὰ μάλιστα, τὸ Γ (στ. 60 κ.ἐξ.) καὶ τὸ δ (στ. 84 κ.ἐξ.), συναντοῦμε καὶ τὴ μορῆσκα, τὴν τόσο συχνὴ στὰ ἰντερμέδια ρυθμικὴ μονομαχία, ποὺ ἦταν συνδυασμένη μὲ «ἐνόπλιο» χορὸ καὶ μουσικὴ καὶ ἀποτελοῦσε, καθὼς φαίνεται, τὸ θεαματικώτερον μέρος ἀπ' ὅλη τὴν παράσταση²³. Χορὸ συναντοῦμε καὶ στὸ Β (στ. 118

²²) Ἀπὸ ἑδῶ καὶ πέρα θὰ σημειώνωμτ ι γιὰ συντομία τὸ τέταρτο ἰντερμέδιο τοῦ «Γύπαρη» (ποὺ τὸ παραθέτω τελευταῖο) μὲ μικρὸ δ καὶ τὰ ἄλλα τέσσερα : αἰὰ σειρά μὲ τὰ τεφελαῖα Α, Β, Γ, Δ.

²³) Γιὰ τὴ μορῆσκα καὶ τὴ χρῆση τῆς στὰ ἰταλικὰ καὶ τὰ κρητικὰ ἰντερμέδια βλ. ὅσα σημείωσα στὰ «Κρητικὰ Χρονικά» Α' (1947), σ. 61-62.

κ.έξ.), πού θὰ ἦταν ἐπίσης μὲ μουσική καὶ φαίνεται πὼς εἶχε κάποια διάρκεια, καθὼς φανερώνει ὁ στίχος 119 («πολληώρα, κορασίδες μου, χορεύομε, νὰ ζήσω»). Γιὰ πρώτη φορὰ ἐπίσης συναντοῦμε σὲ ἰντερμέδιο μαγική μεταμόρφωση ἀνθρώπου σὲ ζῶο, ὅπως στὸ Β (στ. 124 κ.έξ.). Ὅλα αὐτὰ μαρτυροῦν πὼς δὲν ἔλειπε ἀπὸ τὴν παράσταση κάποια σκηνοθετικὴ ἐμπειρία καὶ τεχνικὴ ἐπιδεξιότητα.

Παραθέτω τώρα μιὰ λεπτομερειακὴ ἀνάλυση τῶν ἰντερμεδίων.

Ἰντερμέδιο Α. Ὁ Τοῦρκος βασιλιάς τῶν Τερσολύμων διατάσσει νὰ σφαγοῦν ὅλοι οἱ χριστιανοὶ πού βρίσκονται μέσα στὴν πόλη, ἂν δὲ μαρτυρήσῃ κανεὶς τοὺς ποιὸς ἔκλεψε τὸ κόνισμα, πού τοὺς εἶχε πάρει ὁ μάγος τοῦ Ὀσμῆν, γιατί τοῦ ἐμπόδιζε τὰ μάγια του (στ. 1-28). Ἡ χριστιανὴ κόρη Σωφρόνια, γιὰ νὰ γλυτώσῃ τοὺς ἄλλους χριστιανούς, παρουσιάζεται στὸ βασιλιά καὶ τοῦ λέει πὼς αὐτὴ μόνη τῆς τὸ ἔκλεψε καὶ τὸ ἔκαψε· ὁ βασιλιάς προστάζει νὰ τὴν κάψουν ζωντανή, ἀφοῦ μάλιστα δὲ δέχεται ν' ἀλλαξοπιστήσῃ (στ. 29-76). Ὁ Ὀλίντος, πού τὴν ἀγαπᾷ κρυφά, πλησιάζοντας γιὰ νὰ δῆ ποιά εἶναι ἡ κόρη πού θὰ κάψουν καὶ ἀναγνωρίζοντας τὴ Σωφρόνια, μπαίνει στὴ μέση καὶ λέει στὸ βασιλιά πὼς τάχα αὐτὸς ἔκλεψε τὸ κόνισμα· μὰ ἐπειδὴ κ' ἡ Σωφρόνια ἐπιμένει πὼς τὸ ἔκλεψε αὐτὴ, ὁ βασιλιάς ἀποφασίζει νὰ καοῦν κ' οἱ δύο μαζί (στ. 77-153). Τότε ὅμως φτάνει ἡ τούρκισσα ἀμαζόνα Κλορίντα, πού ὁ βασιλιάς τὴν τιμᾷ γιὰ τὶς πολεμικὲς ὑπηρεσίες πού τοῦ προσφέρει. Ἀφοῦ μαθαίνει ἀπὸ τὸ βασιλιά τὸ περιστατικὸ τῶν δύο νέων, τὸν παρακαλεῖ νὰ τοὺς χαρίσῃ τὴ ζωὴ, γιατί εἶναι βέβαιη γιὰ τὴν ἀθωότητά τους: ἡ Σωφρόνια ἀνάλαβε τὴν εὐθύνη γιὰ νὰ γλυτώσῃ τοὺς ἄλλους χριστιανούς κι' ὁ Ὀλίντος γιὰ νὰ γλυτώσῃ τὴ Σωφρόνια. Ὁ βασιλιάς, γιὰ χάρη τῆς Κλορίντας, τοὺς λευτερώνει κ' οἱ δύο νέοι ἐπισφραγίζονται μὲ τὴν ἔνωσή τους τὴ σωτηρία τους (στ. 157-224).

Ἰντερμέδιο Β. Ὁ θαλάσσιος θεὸς Γκλάβιος, πού βασανίζεται ἀπὸ τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν κόρη Σίλα, ἔρχεται στὴ μάγισσα τὴν Τσίρτσε καὶ τὴν παρακαλεῖ νὰ κάμῃ μὲ τὰ μάγια τῆς τὴ Σίλα, πού τὸν ἀποφεύγει, νὰ τὸν ἀγαπήσῃ κι' αὐτὴ. Ἡ Τσίρτσε τοῦ προτείνει ν' ἀφήσῃ τὴν ἀκατάδεχτη Σίλα καὶ νὰ δεχτῆ τὸ δικό της τὸν ἔρωτα, αὐτὸς ὅμως δὲ δέχεται (στ. 1-84). Τότε ἡ Τσίρτσε ἐκδικεῖται: Καμίωνεται πὼς θὰ τοῦ δώσῃ τὴ βοήθεια πού τῆς ζήτησε καὶ κάνει μπροστά του μάγια στὴ βρῦση, ὅπου ἡ Σίλα θὰ ῥθῃ σὲ λίγο νὰ δροσιστῆ. Ὄταν ἔρχεται ἐκεῖ ἡ Σίλα χορεύοντας μαζί μὲ ἄλλα ἑφτά κορίτσια καὶ δοκιμάζει νὰ πλυθῆ, μεταμορφώνεται σὲ σκύλα· κι' ὅταν ὁ Γκλάβιος, πού εἶχε παραμερίσει ἐν τῷ μεταξύ, ξαναγυρίζει καὶ τὴ βλέπει ἔτσι, θρηνεῖ καὶ αἰτιᾶται τὴν ἐκδικητικὴν Τσίρτσε (στ. 85-140).

Ἰντερμέδιο Γ. Ἡ Μεδέα δίδει ὁδηγίες στὸ Γιαζόνε γιὰ νὰ ἐξουδετερώσῃ καὶ τὰ δύο τελευταῖα ἐμπόδια, τοὺς πολεμιστὲς καὶ τὸ δράκο, καὶ νὰ μπορέσῃ ἔτσι νὰ πάρῃ τὸ χρυσόμαλλο δέρμα. Ἀφοῦ τοῦ ἀποσπᾷ καὶ νέες ὑποσχέσεις γιὰ τὴν ἀγάπη του, πηγαίνει νὰ ἐτοιμαστῆ γιὰ τὴ φυγὴ τους (στ. 1-54). Ὁ Γιαζόνε, σύμφωνα μὲ τὶς ὁδηγίες, μόλις ἔρχονται κατεπάνω του οἱ πολεμιστὲς, τοὺς ρίχνει τὴ μαγικὴ πέτρα, πού τοὺς κάνει καὶ μονομαχοῦν ἀναμεταξύ τους, ὅσπου ἀλληλοσκοτώνονται ὅλοι. Ἐπειτα ρίχνει καὶ στὸ δράκο τὰ μαγικά χόρτα, πού τὸν ἀποκοιμίζουν, τὸν σκοτώνει καὶ παίρνει τὸ πολύτιμο δέρμα (στ. 55-72). Τότε ξαναγυρίζει ἡ Μεδέα καὶ τὸν παίρνει νὰ φύγουν γρήγορα πρὸς τὸ καράβι, ἀφοῦ πρῶτα μὲ μαγικὸ ράντισμα ἀναστένει τὰ σκοτωμένα κορμιά

τῶν πολεμιστῶν καὶ τὰ προστάζει νὰ τοὺς ὑπηρετήσουν στὴ φυγὴ τους κ' ὕστερα πάλι νὰ νεκρωθοῦν (στ. 73-94).

Ἰντερμέδιο Δ. Ἐνῶ οἱ νικητὲς τῆς Τροίας σκέπτονται νὰ κάμουν θυσία γιὰ νὰ πάψη ἡ θαλασσοταραχὴ, ποὺ τοὺς ἐμποδίζει νὰ γυρίσουν στὴν πατρίδα τους, παρουσιάζεται ἡ σκιά τοῦ Ἀχιλλέα καὶ ἀπαιτεῖ νὰ θυσιάσουν στὸν τάφο τοῦ τὴν κόρη τοῦ Πριάμου, τὴν Πολυξένη. Ὁ Ἀγαμέμνωνας διστάζει, γιατί τὴ λυπᾶται, ἐποχωρεῖ ὅμως μπροστὰ στὴν ἐπιμονὴ τοῦ Ὀδυσσεῆ καὶ τοῦ Πύρρου (στ. 1-80). Ὁ Ὀδυσσεῆς φέρνει τὴν Πολυξένη, ποὺ δέχεται μὲ ἐγκαρτέρηση τὴ μοῖρα τῆς. Ὁ Ἀγαμέμνωνας τῆς φανερώνει τὴ συμπόνια καὶ τὴ λύπη του. Ὁ Καλκάντες τῆς φορεῖ ἓνα στεφάνι καὶ τὴ ραίνει μὲ ἀνθούς. Ἡ κόρη γονατίζει κι' ἀφοῦ θρηνεῖ γοερά, σφάζεται ἀπὸ τὸν Πύρρο πάνω στὸν τάφο τοῦ πατέρα του. Τότε φτάνει κ' ἡ Ἑκάβη μὲ τὴν ἀκολουθία τῆς ζητώντας τὴν κόρη τῆς κι' ὅταν μαθαίνει τὸ τέλος τῆς καὶ τὴ βλέπει σφαγμένη, ξεσπᾷ σὲ θρήνους μαζί μὲ τὸ χορὸ τῶν γυναικῶν τῆς (στ. 81-200).

Ἰντερμέδιο δ. Ὁ Πολίταρχος μὲ τρεῖς στρατιῶτες τοῦ ζητᾷ στὰ δάση τὴν ἀγαπημένη του Νερίνα. Τὴ συναντᾷ σὲ κακὴ κατάσταση, ἀναγνωρίζονται, κ' ἡ Νερίνα τοῦ διηγεῖται τίς περιπέτειές τῆς ἀνάμεσα στοὺς ἀγροίκους βοσκούς, ὅπου εἶχε ξεπέσει κυνηγημένη ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς, τὸ βσιλιά τῆς Περσίας Οὐρμπάνο, καὶ βιάζεται νὰ φύγουν, γιατί οἱ βοσκοὶ τὴν κυνηγοῦν γιὰ νὰ τὴν παντρέψουν μ' ἓναν ἀπ' αὐτοὺς (στ. 1-70). Τότε ὅμως καταφτάνουν τέσσερις βοσκοὶ, ποὺ θέλουν νὰ τὴν πάρουν πίσω μὲ τὴ βία. Γίνεται μονομαχία (μορέσκα), οἱ βοσκοὶ φεύγουν νικημένοι κι' ὁ Πολίταρχος παίρνει τὴ Νερίνα μαζί του (στ. 71-90).

3. ΠΗΓΕΣ ΤΩΝ ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΩΝ

Ἰντερμέδιο Α. Τὸ ἰταλικὸ πρότυπο τοῦ Α τὸ βρῆκα ὕστερα ἀπὸ σχετικὴ ἔρευνα: Εἶναι τὸ περίφημο ἔπος τοῦ Torquato Tasso, ἡ «Gerusalemme Liberata», ποὺ στὸ canto II (στροφές 1-53) περιέχει ἀκριβῶς τὸ ἴδιο ἐπεισόδιο τῆς Sofronia καὶ τοῦ Olindo. Ἡ συμφωνία εἶναι ἀπόλυτη: δὲν περιορίζεται μόνο στὰ πρόσωπα (Τοῦρκος βασιλιάς τῶν Ἱεροσολύμων, μάγος Ismeno, κόρη Clorinda κλπ.) καὶ στὴν ὑπόθεση, μὰ ἐπεκτείνεται καὶ στὶς λεπτομέρειες τῆς ἀφήγησης, καὶ στὴ λεκτικὴ διατύπωση ἀκόμη. Καταγράφω τὰ χωρία τοῦ Α ποὺ εἶναι ἐντελῶς παράλληλα καὶ πολλὲς φορὲς μετάφραση κατὰ λέξη ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ καὶ δίπλα στὸ καθένα τὴν ἀντίστοιχη στροφὴ τοῦ Tasso:

Α στ. 31- 38 = στρ. 19	Α στ. 125-130 = στρ. 33
» » 39- 42 = » 21	» » 131-140 = » 34
» » 43- 44 = » 22	» » 141-146 = » 35
» » 45- 46 = » 23	» » 147-156 = » 36
» » 47- 54 = » 24	» » 183-192 = » 49
» » 87- 95 = » 28	» » 193-200 = » 50-51
» » 97-104 = » 29	» » 201-206 = » 52
» » 105-116 = » 30	

Γιὰ νὰ φανῆ ἡ ἐξάρτηση, περιορίζομαι νὰ παραθέσω ἀπ' αὐτὰ ἓνα μονάχα χωρίο, τὸ Α στ. 147-156 :

- Ἄλλοι μᾶς πρέπουν λογισμοί, φίλε, καὶ κλάηματ' ἄλλα
τούτην τὴν ὥρα νὰ ἔχωμε στὸ στόμα μας μεγάλα.
Τὰ κρίματά σου τὸ λοιπὸν βάλε, φτωχέ, στὸ νοῦ σου
150 καὶ ζήτηξε μὲ τὴν καρδιά συμπάθιο τοῦ Θεοῦ σου.
<'Σ> κρίματα νὰ ζητήξωμε συμπάθιο μᾶς τυχαίνει,
γιατὶ ἔς λίγη ὥρα σιὴ φωτιὰ μένομ' ἀποθαμένοι.
Κ' εἰς τ' ὄνομά Του ἀπόθανε, γιατί ζιμιὸ γλυκαίνου,
κάτεχε, τὰ κριτήρια σου, κ' οἱ πόνοι σου ἀλαφρένου.
155 Τὸν ἥλιο δὲς καὶ τσ' οὐρανοὺς πόση ὁμορφιὰ βαστοῦσι,
π' ὡς φαίνεται σου, κράζουν μας καὶ μᾶς ἀκαρτεροῦσι

καὶ τὴν ἀντίστοιχη στροφὴ 36 ἀπὸ τὸν Tasso²⁴:

- 36 » *Amico, altri pensieri, altri lamenti*
Per più alla ragione il tempo chiede.
Che non pensi a tue colpe, e non rammenti
Qual Dio prometta ai buoni ampia mercede?
Soffri in suo nome, e fian dolci i tormenti,
E lieta aspira alla superna sede.
Mira il ciel come è bello, e mira il sole,
Che a sè per che ne inviti, e ne console.»

Καθὼς γίνεται φανερό, ἡ ἀπομίμηση εἶναι πιστότατη. Τὸ ἴδιο συμβαίνει περίπου καὶ στὰ χωρία ποὺ σημείωσα παραπάνω, δηλαδὴ στὰ περισσότερα τοῦ Α. Ἐπίσης, μὲ κάποιες συντμήσεις ὅμως, καὶ στοὺς στίχους 1-4 καὶ 27-23 (= στρ. 1-13) καὶ 161-166 (= στρ. 46-48). Τὰ ὑπόλοιπα μέρη, ποὺ παρουσιάζουν σχετικὲς διαφορὲς, εἶναι λιγιστά. Οἱ διαφορὲς αὐτές, δηλ. οἱ τροποποιήσεις ποὺ ὑπαγορεύτηκαν, ὅπως εἶναι φανερό, ἀπὸ τὴν ἀνίγκη τῆς θεατρικῆς διασκευῆς τοῦ ἐπικοῦ ἐπεισοδίου, εἶναι οἱ ἀκόλουθες: α) ἔχουν παραλειφτῆ οἱ στροφές 14-18 καὶ 37-42, ἐπειδὴ βέβαια περιέχουν ἀναδρομὲς στὸ παρελθόν, ποὺ δὲ συγχρονίζονται μὲ τὴ θεατρικὴ δράση· ἐπίσης ἡ στροφὴ 54, γιατί ἀναφέρει τὴν ἐξορία τῶν δυὸ νέων μετὰ τὴ σωτηρία τους, δηλαδὴ λεπτομέρεια ποὺ θὰ κατάστρεφε τὸ αἴσιο τέλος· β) ἔχουν προστεθῆ—ἐνῶ ἀπὸ τὸ πρότυπο λείπουν—ἡ πρόταση ἰῶν Τούρκων στὴ Σωφρόνια ν' ἀλλαξοπιστήση, ποὺ δὲν τὴ δέχεται ἡ κόρη (στ. 59-76), κ' οἱ

²⁴ Κατὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ G. A. Scartazzini (*La Gerusalemme Liberata di Torquato Tasso, riveduta nel testo e corredata di note critiche... per cura di—, seconda edizione intieramente rifatta, Leipzig, F. A. Brockhaus 1882*), σ. 32.

εὐχαριστίες τῶν νέων γιὰ τὴ σωτηρία τους (στ. 207-212)· γ) ἔχει τροποποιηθῆ ἑλαφρὰ ἢ ἀφήγηση στὸ σημεῖο, ὅπου ἡ Κλορίντα πληροφορεῖται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ βασιλιὰ τὴν καταδίκη τῶν νέων (στ. 167-182), ἐνῶ στὸ ἰταλικὸ πρότυπο (στρ. 43-45) αὐτὸ τὸ μαθαίνει ἀπὸ κάποιον γέρο, πὺ τὸν ρωτᾷ πρὶν ἀκόμη πάη στὸ βασιλιὰ· καὶ δ) ἔχουν μετατραπῆ σὲ θεατρικὸ διάλογο ἢ καὶ συντμηθῆ οἱ ἑξῆς ἀφηγηματικὲς στροφές τοῦ Tasso : 1-10 (κλοπὴ τῆς εἰκόνας = Α στ. 5-26), 25-26 (καταδίκη τῆς Σωφρόνιας = Α στ. 55-58), 27 (ἐρχομὸς τοῦ Ὀλίντου = Α στ. 77-86), 31-32 (ἐπιμονὴ τοῦ Ὀλίντου καὶ νέα διαταγὴ τοῦ βασιλιὰ νὰ καοῦν κ' οἱ δυὸ = Α στ. 117-124) καὶ 53 (ένωση τῶν δυὸ νέων μετὰ τὴ σωτηρία τους = Α στ. 213-224).

Οἱ μικρὲς αὐτὲς τροποποιήσεις ἔχουν ἐνδιαφέρον, γιὰτὶ μᾶς δείχνουν ἀκριβῶς μὲ ποῖο τρόπο ἐργάστηκε ὁ Ἕλληνας ποιητὴς, γιὰ νὰ προσαρμόσῃ τὴ διασκευὴ του στὶς ἀνάγκες τῆς σκηνῆς.

Ἀξίζει νὰ σημειωθῆ, τέλος, πὺς ἡ «Gerusalemme Liberata» τοῦ Tasso χρησίμευσε ἐπίσης γιὰ πρότυπο στὸν ποιητὴ Γεώργιο Χορτάτση, πὺ ἐγραψε τὰ τέσσερα ἰντερμέδια τῆς «Ἐρωφίλης» διασκευάζοντας, καθὼς ὑπόδειξε πρῶτος ὁ Bursian²⁵, ἄλλα κομμάτια τοῦ ἐπικοῦ αὐτοῦ ἀριστουργήματος, πὺ ἀπὸ τὴν πρώτη του ἐμράνιση (1581) γνώρισε παντοῦ ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία καὶ διάδοση²⁶.

Ἰντερμέδια Β, Γ, Δ. Δυσκολώτερο εἶναι νὰ ἐξακριβωθοῦν τὰ πρότυπα γιὰ τὰ ἰντερμέδια Β, Γ καὶ Δ, πὺ ἔχουν θέματα ἀπὸ τὴν ἀρχαία μυθολογία, γιὰτὶ τὰ θέματα αὐτὰ τὰ ἔχουν πραγματευτῆ ἀρχαῖοι, ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι. Μιὰ παραβολὴ ὅμως τῶν ἰντερμεδίων αὐτῶν μὲ τὶς ἀρχαῖες πρῶτες πηγές τοῦλάχιστο, δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀσκοπη, καθὼς θὰ φανῆ παρακάτω.

(Β). Τὸ θέμα τοῦ Β, δηλ. τὸ ἐπεισόδιο τοῦ Γλαύκου καὶ τῆς Σκύλλας καὶ τῆς μεταμόρφωσῆς των ἀπὸ τὴν Κίρκη στὸ γνωστὸ ὁμηρικὸ τέρας (Ὀδύσσ. μ 85 κ.ἐξ.), δὲ μᾶς ἔχει σωθῆ ἀπὸ ἑλληνικὴ πηγὴ²⁷, πὰρ

²⁵) Conrad Bursian, Erophile. Vulgaergriechische Tragödie von Georgios Chortatzes aus Kreta... Des V. Bandes der Abhandlungen der philologisch - historischen Klasse der königl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften No VII, Leipzig 1870, σ. 549-635 (βλ. σ. 620-622).

²⁶) Γιὰ τὴν ἐπίδραση τοῦ Tasso γενικώτερα στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία βλ. τὴν καλὴ μελέτη τοῦ Nestor Camariano, Torquato Tasso in letteratura greca. Extras din «Studii Italiene» III (1936), pp. 95-135, București 1936.

²⁷). Γιὰ τὸ μῦθο τῆς Σκύλλας στὴν ἀρχαιότητα, τὶς φιλολογικὲς του πηγές κλπ. βλ. τὴ βασικὴ πραγματεία τοῦ Otto Waser, Skylla und Charybdis in der Literatur und Kunst der Griechen und Römer. Mythologisch - archäologische Monographie, Zürich 1894 (γιὰ τὸν ἔρωτα τοῦ Γλαύκου ἀπὸ σ.

ὄλο πού, καθὼς δείχνουν πέντε στίχοι τῆς ποιήτριας Ἡδύλης πού τοὺς διάσωσε ὁ Ἀθήναιος (Δειπνοσοφ. VII 297β), ἡ καταγωγή του ἦταν ἐλληνική. Ἐκεῖνος πού τὸ πραγματεύτηκε ποιητικὰ εἶναι ὁ Ὀβίδιος στὶς «Μεταμορφώσεις» του, ὅπου, ἀφοῦ πρῶτα ἐξιστορεῖ τὸν χωρὶς ἀνταπόκριση ἔρωτα τοῦ Γλαύκου (Glaucus) πρὸς τὴ Σκύλλα (Scylla) στὸ τέλος τοῦ βιβλίου XIII (στ. 898-968), περιγράφει ἔπειτα στὴν ἀρχὴ τοῦ ἐπομένου βιβλίου XIV (στ. 1-74) τὸν ἐρχομὸ τοῦ Γλαύκου στὴν Κίρκη (Circe), τὴν παράκλησή του νὰ τὸν βοηθήσῃ καὶ τὴ μεταμόρφωση τῆς Σκύλλας σὲ τέρας ἀπὸ τὴν ἐκδικητικὴ μάγισσα. Τὸ δεύτερο δηλαδὴ αὐτὸ μέρος εἶναι ἀκριβῶς ἀντίστοιχο μὲ τὸ θέμα τοῦ ἰντερμεδίου Β. Κ' οἱ ὁμοιότητες πού παρατηροῦνται ἀναμεταξύ τους εἶναι σημαντικές: Ὁ διάλογος τοῦ Γλαύκου καὶ τῆς Κίρκης εἶναι ἀπαράλλακτος σχεδὸν στὸ Λατῖνο ποιητὴ, ἂν καὶ συντομώτερος (στ. 11-39), μὲ τὸν ἀντίστοιχο στὸ κρητικὸ ἰντερμέδιο. Ὑπάρχουν μάλιστα καὶ ἐκφράσεις πού ἡ σύμπτωσή τους δὲ μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ τυχαία, ἀλλὰ δείχνει ἐξίχτη—ἔμμεση τοῦλάχιστο—τοῦ Β ἀπὸ τὸν Ὀβίδιο. Ἀναφέρω ἀπ' αὐτὲς τὸ χωρίο, ὅπου ἡ τελικὴ παράκληση τοῦ Γλαύκου στὴν Κίρκη (στ. 23-24):

*Nec medeare mihi sanesque haec vulnera mando
F'ineque nil opus est; partem ferat illa caloris*

πού τὴ βρίσκομε ὅμοια ἀκριβῶς καὶ στὸ Β (στ. 55-56):

*κι' ὄχι τὸν πόθο ἀπὸ μὲ βγάνοντας, ἀπὸ κείνη
τὴν ὄργια, γιὰ νὰ μπορῇ ταίρι μου ν' ἀπομείνη.*

Ἐπίσης τὴν ἀρνητικὴ ἀπάντηση τοῦ Γλαύκου στὴν πρόταση τῆς Κίρκης ν' ἀφήσῃ τὴν ἀγάπη τῆς Σκύλλας γιὰ χάρις της, πού διατυπώνεται μὲ τὸ κλασικὸ σχῆμα τοῦ «ἀδυνάτου» (στ. 37-39):

*Talia temptanti: «Prius» inquit «in aequore frontes»
Glaucus «et in summis nascentur montibus algae,
Sospite quam Scylla nostri mulentur amores»,*

ὅπως δηλαδὴ—ἂν καὶ μὲ διαφορετικὴ εἰκόνα—καὶ στὸ Β (στ. 81-84):

*Τὸ περιστέρι νὰ σμιχτῇ μαζὶ μὲ τὸ ξιφτέρι,
τὰ δυὸ νὰ κάμουνσι πουλιὰ καὶ νὰ γενοῦσι ταίρι,
κι' ὄχι ποτὲ ἄλλη ἀγαφτικὴ νὰ μπῆ στὸ λογισμό μου,
μόνο ἢ Σίλα ἢ ὄμορφη, τὰ μάτια καὶ τὸ φῶς μου²⁸.*

37 κ.έξ.), καθὼς καὶ τὸ ἄρθρο «Skylla» τοῦ ἴδιου τοῦ W. H. Roscher τὸ *Ausführl. Lexicon der Griech. u. Röm. Mythologie*, τόμ. 4, Leipzig 1909-1915, στ. 1024 - 1071, ὅπου κ' ἡ ἄλλη βιβλιογραφία. (Τὸ νεώτερο ἄρθρο τῆς R.E. εἶναι περιληπτικώτερο).

²⁸) Πρὸβλ. ἐπίσης καὶ τὰ παρακάτω ἀντίστοιχα χωρία: Ὀβιδ. (Μεταμ. XIV

Ἡ σκηνὴ τῆς μεταμόρφωσης, ποὺ ἀκολουθεῖ τὸν παραπάνω διάλογο, περιγράφεται πιὸ ἀπλᾶ ἀπὸ τὸν Ὀβίδιο, ὅπου ἡ Κίρκη δὲν ἀρχίζει τὰ μάγια μπροστὰ στὸ Γλαῦκο καὶ ἡ Σκύλλα ἔρχεται μόνη τῆς νάλουστῆ κι' ὄχι μὲ συνοδεία ἄλλων κοριτσιῶν. Εἶναι φανερὸ πὼς κ' ἡ προσθήκη τοῦ χοροῦ τῶν κοριτσιῶν κ' ἡ ἀπαγγελία τῆς μαγικῆς ἐπωδῆς μπροστὰ στὸ Γλαῦκο (πού, μαζὶ μὲ τὴ διαφορούμενη διατύπωσή της, ἀποτελεῖ ἀληθινὸ εὔρημα, γιατί συνδέει μὲ ἀβίαστο τρόπο τὴ σκηνὴ τῆς μεταμόρφωσης μὲ τὴν πρώτη σκηνὴ τοῦ διαλόγου) εἶναι ἔργο τῆς θεατρικῆς διασκευῆς. Στὶς ὑπόλοιπες ὅμως λεπτομέρειες ἡ ὑπόθεση ἐξελίσσεται μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ τελειώνει ὅμοια καὶ στὰ δυὸ κείμενα μὲ τὸ θρῆνο τοῦ Γλαύκου. Ἄς σημειωθῆ πὼς, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ὀβίδιο, δὲν ὑπάρχει ἄλλη ποιητικὴ ἐπεξεργασία τοῦ ἴδιου μύθου στὴν ἀρχαιότητα, παρὰ μόνο μεταγενέστερες πεζὲς λατινικὲς διασκευὲς καὶ παραλλαγές του, ποὺ διαφέρουν μάλιστα ἀρκετά²⁹.

(Γ). Καὶ τοῦ ἰντερμεδίου Γ τὸ θέμα τὸ βρῖσκομε ἐπίσης στὸν Ὀβίδιο³⁰, στὸ βιβλίον VII τῶν «Μεταμορφώσεων», ὅπου ἐξιστοροῦνται ὁ ἔρωτας κ' ἡ βοήθεια τῆς Μήδειας στὸν Ἰάσονα στὴν Κολχίδα (στ. 1-158) καὶ ἔπειτα οἱ περιπέτειές της στὴν Ἑλλάδα (στ. 159-424). Ἀπὸ τοὺς ἀθλοὺς τοῦ Ἰάσονα ὁ ποιητὴς τοῦ ἰντερμεδίου παραλείπει τὸν πρῶτο, δηλ. τὸ δαμασμὸ τῶν ἀγριῶν ταύρων (ποὺ ὁ Ὀβίδιος τὸν περιγράφει στοὺς στίχους 100-121), θεωρώντας τὸν πὼς ἔχει προηγηθῆ (βλ. Γ' στ. 3-4), καὶ περιορίζεται στοὺς δυὸ τελευταίους, δηλ. στὴν ἐξόντωση τῶν πολεμιστῶν (στ. 55-62) καὶ τοῦ δράκου (στ. 63-72), ποὺ ἀντιστοιχοῦν στοὺς στίχους 121-148 καὶ 149-158 τοῦ Ὀβιδίου. Στὴν ἀρχὴ προτάσσει τὸν διάλογο τῆς Μήδειας καὶ τοῦ Ἰάσονα (Γ' στ. 1-54), ποὺ τὸν βρῖσκομε ἐπίσης, μὲ τὶς ὁδηγίαις τῆς πρώτης καὶ τοὺς ὅρκους τοῦ δευτέρου, στὸν Ὀβίδιο (στ. 89-99), καὶ στὸ τέλος ἐπιτάσσει ἕνα δεύτερο διάλογό τους (Γ' στ. 73 κ.ἐξ.). Ὁ διάλογος αὐτὸς συνοδεύεται ἀπὸ τὴ μαγικὴ νεκρανάσταση τῶν σκοτωμένων πολεμιστῶν ἀπὸ τὴ Μήδεια (στ. 85-94). Τὸ θέμα αὐτὸ δὲν συναντοῦμε—ὅσο τοῦλάχιστο μπόρεσα νὰ ἐξακριβώσω— πούθενά στὴν ἀρχαία μυθολογία καὶ πρέπει νὰ τὸ ἀποδώσωμε ἴσως στὴ θεατρικὴ διασκευή. Ἰδιαίτερη ἐξάρτηση τοῦ ἰντερμεδίου Γ ἀπὸ τὰ παραπάνω ἀντίστοιχα μέρη τοῦ Ὀβιδίου δὲν παρατηρεῖται ἐδῶ, ἡ ὁμοιότητα ὅμως στὴ γενικὴ ἐξέλιξη τοῦ μύθου εἶναι φανερή.

στ.) 11=B23-24, Ὀβιδ. 17-18=B43-45, Ὀβιδ. 28-29=B61-66, Ὀβ. 33-34=B63-68.

²⁹) Βλ. Otto Waser, ὅ.π., σ. 41 κ.ἐξ.

³⁰) Βλ. Pauly-Wissowa, R.E. τόμ. XVI (1931) στ. 29-64 τὸ ἄρθρον Medeia τοῦ Lesky, ὅπου μνεία ὅλων τῶν φιλολογικῶν πηγῶν γιὰ τὴ βοήθεια τῆς Μήδειας στὸν Ἰάσονα (στ. 32-38). Ἀπ' αὐτὲς ὁ Ὀβίδιος φαίνεται ἡ ἀρτιώτερη πηγὴ κ' ἡ συγγενέστερη μὲ τὴν ὑπόθεση τοῦ ἰντερμεδίου Γ.

(Δ). Τῇ θυσίᾳ τῆς Πολυξένης, ποὺ εἶναι ἡ ὑπόθεση τοῦ ἰντερμεδίου Δ, τὴν πραγματεύτηκε δραματικὰ ὁ Εὐριπίδης στὶς «Τρωάδες» (στ. 260-270 καὶ 622-633) καὶ κυρίως στὴν «Ἑκάβη», ὅπου στὸ πρῶτο μέρος τῆς τραγωδίας (στ. 1-720) ἡ Ἑκάβη προσπαθεῖ μάταια νὰ σώσῃ τὴν κόρη της, ποὺ στὸ τέλος τῆς τὴν παίρνουν καὶ τὴ θυσιάζουν. Μὰ καὶ στὸν Ὀβίδιο βρίσκομε πάλι τὸ θέμα («Μεταμορφώσεις» βιβλ. XIII στ. 439-535), παρμένο βέβαια ἀπὸ τὸν Εὐριπίδη, ἀλλὰ καὶ τροποποιημένο ἀρκετά: ὁ Λατῖνος ποιητὴς περιγράφει πρῶτα τὴν ἐμφάνιση τῆς σκιᾶς τοῦ Ἀχιλλέα (στ. 439-448), ὕστερα τὴν ἀρπαγὴ τῆς Πολυξένης καὶ τὸ θρῆνο της (στ. 449-473) καὶ τελειώνει μὲ τὸ θρῆνο τῆς Ἑκάβης (στ. 487-535). Ὁ Σενέκας, τέλος, στὴν τραγωδία του «Troades», ποὺ συνδυάζει τὴν ὑπόθεση τῶν δυὸ παραπάνω τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδη, πραγματεύεται, μαζὶ μὲ τὸ φόνο τοῦ Ἀστυάνακτα, καὶ τὴ θυσία τῆς Πολυξένης (στ. 1-370 καὶ 861-1179), ἔχοντας γιὰ κυριώτερα πρότυπα, καθὼς ἔδειξε ἡ πρόσφατη ἔρευνα³¹, τὸν Εὐριπίδη καὶ τὸν Ὀβίδιο.

Τὸ ἰντερμέδιο Δ φαίνεται νὰ ἔχη σχέση μὲ τὶς λατινικὲς πηγὲς καὶ ὄχι μὲ τὸν Εὐριπίδη. Ἰδιαίτερα σχετίζεται μὲ τὸν Ὀβίδιο, ποὺ καὶ τὶς τρεῖς παραπάνω σκηνές του τὶς βρίσκομε καὶ στὸ Δ. Ἡ πρώτη μάλιστα, ἡ ἐμφάνιση τῆς σκιᾶς τοῦ Ἀχιλλέα, γίνεται καὶ στὸ Δ (στ. 21-30) ἀπ' εὐθείας καὶ δὲν τὴ μαθαίνομε ἀπὸ ἀφήγηση ἄλλου προσώπου, καθὼς καὶ στὸν Εὐριπίδη καὶ τὸ Σενέκα. Στὴ δεύτερη σκηνὴ ἰδίως, τὸ θρῆνο τῆς Πολυξένης, συναντοῦμε καὶ στὸ Δ (στ. 125-174) πολλὰ χωρία μὲ ἀρκετὴ ὁμοιότητα³². Μονάχα στὴν τρίτη, τὸ θρῆνο τῆς Ἑ-

³¹) Βλ. Χρίστου Κ. Καπνουκάγια, Τὰ πρότυπα τῶν Τρωάδων τοῦ I. Annaei Senecae, ἐν Ἀθήναις 1936.

³²) Πρβλ. τοὺς στίχους τοῦ Ὀβιδίου 457-459:

«Utere jamdudum generoso sanguine ;» dixit
«Nulla mora est; aut tu jugulo vel pectore telum
Conde meo;» jugulumque simul pectusque retexit

καὶ τοὺς ἀντίστοιχους τοῦ Δ στίχους 157-162:

Κ' ἐσὶ, ὅπου τόσο πεθνμῆς κάτω στὴ γῆ νὰ χύσῃς
τοῦτο μου τὸ βασιλικὸ αἷμα μου, μὴν ἀργήσῃς.

160 Πολλήωρα, σὲ παρακαλῶ, τὸν πόνο μὴ γροικήσω
τοῦ μαχαιριοῦ, μὰ κάμε με γοργὸ νὰ ξεψυχήσω.

Ἵ τοῦτο τὸ στήθος τὸ ζιμιό, πρὸς τῆς καρδιᾶς τὰ μέρη,
γιά νὰ ποθάνω ὀγλήγορα, δῶσ' μου μὲ τὸ μαχαίρι.

Επίσης τοὺς στίχους 469-473:

. . . siquos tamen ultima nostri
Verba movent oris (Priami vos filia regis,
Nunc captiva rogat) genetrici corpus inemptum
Reddite; neve auro redimat jus triste sepulcri,
Sed lacrimis. Tunc, cum poterat, redimebat et auro»

κάβης, δὲν παρατηροῦμε ὁμοιότητες, κι' αὐτὸ γιὰ τὸ Δ εἶναι πολὺ συντμώτερος (στ. 175-200). Μὰ καὶ τοῦ Σενέκα βρίσκομε κάποια ἐπίδραση, ἔμμεση πιθανώτερα, στοὺς στίχους τοῦ Δ 31-50, ὅπου ὁ Ἄγαμέμνονας λογομαχεῖ μὲ τὸν Πύρρο καὶ τὸν Ὀδυσσεύα ἐξ αἰτίας τῆς Πολυξένης, σκηνὴ πού μονάχα στὸ Σενέκα τὴ συναντοῦμε («Troades» στ. 203 - 359)³³. Ἐπίσης στοὺς στίχους 125-130 καὶ 135-138 πού ἀναφέρουν τὴν παρουσίᾳ τοῦ Κάλχαντα, πού εἶναι ἐπίσης μοναδικὴ (ἂν καὶ σὲ διαφορετικὸ ρόλο) στὸ Σενέκα³⁴.

Ἐπὶ αὐτὸν ὅμως στὸ κρητικὸ ἰντερμέδιο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παραπάνω, κι' ἄλλες σκηνὲς πού δὲ βρίσκομε τὴν ἀντίστοιχὴν τους στὰ ἀρχαῖα πρότυπα. Τέτοιες εἶναι ὁ ἀρχικὸς διάλογος τοῦ Ἄγαμέμνονα μὲ τὸν Ὀδυσσεύα γιὰ τὴν ἐξιλέωση τῶν θεῶν (στ. 1-20), ὁ μονόλογός του γιὰ τὴν συμφορὴ τοῦ Πριάμου (στ. 53-82) κ' ἡ συνομιλία του μὲ τὴν Πολυξένη (στ. 83-124). Δὲν ξέρω ἂν αὐτὲς πρόκεινται ν' ἀποδοθοῦν στὸν κρητικὸ διασκευαστή, πού, ὅπως βλέπομε, ἡ ἐξάρτησή του ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα λατινικὰ πρότυπα εἶναι ἀναμφισβήτητη, δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ εἶναι καὶ ἔμμεση.

Καὶ τώρα ἂς καταλήξωμε σ' ἓνα συμπέρασμα γενικώτερο γιὰ τὴν σχέση τῶν ἰντερμεδίων Β, Γ καὶ Δ μὲ τὴν ἀρχαῖα πρῶτη πηγὴ. Εἶδαμε πὼς οἱ «Μεταμορφώσεις» τοῦ Ὀβιδίου εἶναι γιὰ τὸ Β τὸ πιθανό, ἔμμεσο τοῦλάχιστο, πρότυπο· ἐπίσης καὶ γιὰ τὸ Δ, ὅχι ὅμως καὶ τὸ μοναδικό. Μὰ καὶ γιὰ τοῦ Γ τὴν ὑπόθεση οἱ «Μεταμορφώσεις» εἶναι ἡ συγγενέστερη ἀρχαῖα πηγή, ἂν καὶ δὲ διαπιστώνομε φραστικὲς ἀναλογίαις τέτοιαις, πού νὰ πείθουν γιὰ τὴν ἐξάρτηση. Πῶς μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ ἡ σχέση αὐτὴ καὶ τῶν τριῶν ἰντερμεδίων, παρ' ὅλο πού ἔχουν τόσο διαφορετικὲς ὑποθέσεις, μὲ τὸν Ὀβίδιο; Χρησιμοποίησε τάχα τὸν Ὀβίδιο ὁ κρητικὸς ποιητὴς γιὰ τὴν συγγραφή τους; Ἡ πῆρξ τὸ θέμα ἀπὸ τρία νεώτερα ἰταλικὰ ἔργα ἄσχετα ἀναμεταξύ τους; Ἄν δεχτοῦμε τὸ δεύτερο, τότε πρόκεινται ν' ἀποδώσωμε σὲ ἀπλὴ σύμπτωση τὸ γεγονὸς πὼς καὶ τὰ τρία αὐτὰ ἰταλικὰ ἔργα, πού ὁ ποιητὴς τὰ δια-

μὲ τοὺς στίχους Δ 143-148 :

145 *Ἄν ἔν καὶ λύπη, ὦ βασιλιά, τὴν σημερινὴ ἡμέρα
νὰ βρῆ σιμά σου δύνεται καημένη θυγατέρα
νοῦς μπορεμένου βασιλιά, πολλὰ παρακαλῶ σε,
τὸ σκοτωμένο μου κορμὶ τῆς μάνας μου τὸ δῶσε,
καθὼς τυχαίνει, ἀπάνω του λυπητερὰ νὰ κλάψη,
μὲ δάκρυα νὰ τὸ πλύνουσι κ' ὕστερα νὰ τὸ θάψη.*

³³) Βλ. Χρ. Κ. Καπνοῦκάγια, ὁ.π., σ. 31-48.

³⁴) Βλ. τοῦ ἰδίου, ὁ.π., σ. 45-48.

σκέυασε σὲ ἰντερμέδια, ἔτυχε νὰ ἔχουν ἐξάριστη, στενὴ μάλιστα, ἀπὸ τὶς «Μεταμορφώσεις» τοῦ Ὀβιδίου, σύμπτωση ὅμως ποὺ δὲ φαίνεται πολὺ πιθανή. Ἐκτὸς ἂν ὑποθέσωμε πὼς δὲ διασκεύασε τρία διαφορετικὰ ἔργα, ἀλλὰ πὼς πῆρε τὰ ἰντερμέδια ἔτσι ἔτοιμα ἀπὸ ἄλλον ἄγνωστο Ἰταλὸ δραματικὸ ποιητὴ. Μὰ κ' ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ ἔρχεται σὲ ἀντίθεσι μὲ τὴν περίπτωσι τοῦ ἰντερμεδίου Α, ποὺ μᾶς δείχνει πὼς ὁ ποιητὴς εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ διασκευάζῃ τὰ ξένα πρότυπα καὶ νὰ μὴν τὰ παραλαμβάνῃ ἔτσι ὅπως ἦταν. Δυστυχῶς, ὅσο δὲ μᾶς εἶναι προσιτὰ ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα οὔτε τὰ βασικώτερα κείμενα τῶν Ἰταλῶν λογοτεχνῶν τῆς Ἀναγέννησις, γιὰ νὰ προχωρήσωμε στὴ συγκριτικὴ ἔρευνα, θὰ ἐξαντλούμαστε ἀναγκαστικὰ σὲ ὑποθέσεις. Στὴν περίπτωσι πάντως ποὺ ἐξετάζομε, δὲ μπορῶ ἐγὼ τοῦλάχιστο, μὲ τὰ παραπάνω δεδομένα ποὺ ἔχομε, ν' ἀποκλείσω τὸ ἐνδεχόμενον νὰ ἔχη χρησιμοποιοῦν ὁ ποιητὴς τῶν ἰντερμεδίων Β, Γ καὶ Δ γιὰ βασικόν, ἂν ὄχι μοναδικόν, πρότυπό του τὸν Ὀβίδιο, ὅχι βέβαια ἀπὸ τὸ λατινικὸ πρότυπο, ἀλλὰ, καθὼς φανερώνουν κ' οἱ ἰταλικοὶ τύποι ὠρισμένων ὀνομάτων (*Σίλα*, *Γιαζόνες* κλπ.), ἀπὸ ἰταλικὲς μεταφράσεις του. Τέτοιες μεταφράσεις κυκλοφοροῦσαν τότε ἀρκετές, γιὰτὶ εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ Ὀβίδιος ἀπὸ τὸν καιρὸ ἀκόμη τοῦ Μεσαίωνα εἶχε γνωρίσει καταπληκτικὴ διάδοσι σ' ὀλόκληρη τὴν Εὐρώπη καὶ πλῆθος ἀπὸ μιμητὲς, διασκευαστὲς καὶ μεταφραστὲς³⁵. Οἱ ἔμμετρος μάλιστα ἰταλικὲς μεταφράσεις τῶν «Μεταμορφώσεων» ἀπὸ τὸν *Giov. Andr. dell' Anguillara* καὶ τὸ *Lodovico Dolce*, τυπωμέναι στὴ Βενετία τὸ 1561 ἢ πρώτη κ' ἢ ἄλλη τὸ 1562, εἶχαν σημειώσει μεγάλη ἐπιτυχία κ' εἶχαν γίνῃ πολὺ ὀνομαστὲς³⁶. Δὲ θὰ ἦταν λοιπὸν καθόλου δύσκολο στὸν ποιητὴ τῶν ἰντερμεδίων νὰ χρησιμοποιοῦν κάποιαν ἀπὸ τὶς μεταφράσεις αὐτές.

Ἡ ἐκδοχὴ αὐτὴ ἐνισχύεται ἴσως κ' ἀπὸ τὸ ἐξῆς: Τὰ ἰντερμέδια καὶ τὰ ἀντίστοιχα κομμάτια τοῦ Ὀβιδίου εἶναι περίπου ἴσα στὴν ἔκτασι, ὅπως δηλαδὴ ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τὸ ἰντερμέδιον Α καὶ τὸ ἀναμφισβήτητο πρότυπό του. Ἐνῶ βέβαια θὰ ἦταν δυσκολώτερον νὰ δεχτοῦμε πὼς ὀλόκληρα δραματικὰ ἔργα συμπυκνώθηκαν μὲ τὴ διασκευὴ μόλις σὲ μιὰ ἢ δυὸ ἑκατοντάδες στίχους, ὅσους ἔχει τὸ κάθε ἰντερμέδιον.

Ἰ ν τ ε ρ μ ε δ ι ο δ. Τὸ θέμα τοῦ δ δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴν ἀρχαία μυθολογία, ἀλλὰ φαίνεται παρμένο ἀπὸ τὸ φανταστικὸ κόσμον τῆς ποι-

³⁵) Βλ. *Encicl. Italiana* τόμ. XXV (1935) σ. 829 στὴ λ. «Ovidio» τὸ ἄρθρον τοῦ *Sa. B[at]taglia* «Ovidio nel Medioevo e nelle letterature moderne» ὅπου κ' ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

³⁶) Βλ. πρόχειρα *Encicl. Ital.* τόμ. III (1929), σ. 348, ἄρθρον *Anguillara* τοῦ *Ma. P[ia]zza*. Ἀντίτυπον τῆς μετάφρασις τοῦ *Dolce* βρίσκειται καὶ στὴν Ἑθν. Βιβλιοθήκη (Ν.Φ. 4491 Τ 8ο).

μενικῆς ποίησης. Αὐτὸ μᾶς τὸ δείχνουν κ' ἡ ἀτμόσφαιρά του γενικὰ (δάση, βοσκοὶ) κ' ἡ ἀπλοϊκὴ του συμβατικότητα καὶ τὰ φτιαχτὰ ὀνόματα ποὺ ἔχουν τὰ πρόσωπά του (Πολίταρχος-Νερίνα, κόρη τοῦ Οὐρμπάνου, ποὺ εἶναι βασιλιάς τῆς Περσίας). Ἐν ἔχῃ κ' αὐτὸ συγκεκριμένο ξένο πρότυπο, καὶ ποιό, δὲν τὸ ἐξακριβώσα.

4. ΠΟΙΗΤΗΣ, ΓΛΩΣΣΑ, ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ ΚΑΙ ΣΤΙΧΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΩΝ

Ποιὸς ἔγραψε τὰ ἰντερμέδια Α-Δ καὶ ποιὸς τὸ δ, δὲν τὸ ξέρομε, ἀφοῦ τὰ κείμενα αὐτὰ στὸ χειρόγραφο εἶναι ἀνώνυμα. Γιὰ τὰ Α-Δ μποροῦμε νὰ θεωρήσωμε σχεδὸν βέβαιο πὼς ἔχουν γραφτῆ ἀπὸ τὸν ἴδιο ποιητῆ. Αὐτὸ τὸ δείχνει ὅχι μόνον τὸ ὅτι βρίσκονται γραμμένα μαζὶ καὶ τὰ τέσσερα κ' εἶχαν προορισμὸ νὰ χρησιμεύσουν γιὰ παρεμβλήματα ἀνάμεσα στὶς πέντε πράξεις τοῦ ἴδιου δράματος, ἀλλὰ κ' ἡ ὁμοιότητα τῆς γλώσσας καὶ τοῦ ὕφους των, καὶ μάλιστα ὁρισμένες φράσεις ἢ καὶ στίχοι κοινοὶ ἀναμεταξύ τους⁸⁷.

Εἶδαμε παραπάνω (σ. 528) πὼς τὰ ἰντερμέδια αὐτὰ δὲν εἶχαν ἀντιγραφῆ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ γιὰ τὸν «Κατζούρμπο», ἐπομένως δὲν εἶναι καθόλου βέβαιο ἂν ἀνήκουν στὸν ποιητῆ τῆς κωμῆδίας αὐτῆς, εἴτε ἀποδειχτῆ τελικὰ πὼς αὐτὸς εἶναι ὁ Γεώργιος Χορτάτζης, ὁ γνωστὸς ποιητῆς τῆς «Ἐρωφίλης», σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Μπουνιαλῆ⁸⁸, εἴτε ὄχι⁸⁹. Ὅσο γιὰ τὸ ἰντερμέδιο δ, αὐτὸ δὲν ἔχομε κανένα σοβαρὸ

⁸⁷) Σημειῶνω ἐδῶ τίς κυριότερες κοινές φράσεις καὶ στίχους.— Ὁ στ. Α 84 εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν Δ190 (κ' εἶναι θεωροῦν τὰ μάτια μου τὰ πλινθικὰ κείμενα) —Στὸ Α101-102 βρίσκομε: «... καὶ τοῦτη τὴν καδένα, | ὅπου τὴν κόρη αὐτὴ κρατεῖ τόσο σφιχτὰ δεμένα...» καὶ στὸ Γ39-40: «... τόσα ποὺ διπλωμένη | καδ' ἄρα τὴν ἀγάπη σου σφιχτὰ κρατεῖ δεμένη...».—Ἐπίσης στὸ Α161-162: «... τὴν ὑψηλότητά σου | χίλια καλῶς τὴν ἠύρηκα...» καὶ στὸ Β23-25: «... τὴν εὐγενσιά σου | χίλια καλῶς τὴν ἠύρηκα. ΤΣΙΡ. Ἡ ὑψηλότητά σου | χίλια καλῶς ἐπρόβαλες...». —Στὰ Α222 καὶ Γ83 εἶναι κοινὴ ἡ φράση «ἄς πηαίνωμε τὸ λοιπὸν» καὶ στὰ Β117 καὶ Γ55 ἡ φράση «μὰ σάλαγο ἐγροίκησα» (ἀγρ.—στὸ Γ55).—Πρβλ. τέλος τὸ Α59 (ἀνισῶς καὶ πεθυμῶς) μὲ τὸ Β99 (ἀνισῶς καὶ πεθυμῶ) καὶ τὸ Β29 (στολὴ τῶν γυναικῶν) μὲ τὸ Γ31 (στολὴ τῶν κωρασίδω). Ὅσο κ' ἂν μερικὰ ἀπ' αὐτὰ μποροῦν ἴσως νὰ θεωρηθοῦν κοινοὶ τόποι τῆς κρητικῆς ποίησης, δὲν νομίζω πὼς δὲν ἔχουν ἔστω καὶ ἐπικουρικὴ ἀποδεικτικὴ ἀξία.

⁸⁸) Βλ. Στ. Ξανθοῦδίδου, Ἐρωφίλη, εἰσαγ. σ. κδ'-κε' καὶ I. N. Politis, ὅ.π. Τὸ ζήτημα ἐλπίζομε νὰ διαφωτιστῆ μὲ τὴν κριτικὴ ἔκδοσιν τοῦ «Κατζούρμπο».

⁸⁹) Ἡ ἐκδοχὴ ὅτι ὁ Χορτάτζης μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ τῶν ἰντερμεδίων Α-Δ ὁ ποιητῆς (ἂν μάλιστα εἶναι καὶ τοῦ «Κατζούρμπο») εἶναι ἀρκετὰ ἐλκυστικὴ καὶ θὰ ἐνισχυόταν ἴσως ἀπὸ τὴ διαπίστωση πὼς καὶ σ' αὐτὰ, ὅπως καὶ στὰ ἰντερμέδια τῆς «Ἐρωφίλης», παρατηροῦμε: α) διασκευὴ ἀπὸ τὸ ἴδιο ἔργο τοῦ

λόγο γιὰ νὰ τὸ ἀποδώσωμε στὸν ποιητὴ τῶν Α-Δ, ἀφοῦ τὸ βρῖσκομε γραμμένο ἐντελῶς χωριστὰ σὲ ἄλλο ἔργο, μὰ κι' οὔτε στὸν ποιητὴ τοῦ «Γ' ὑπαρῆ», ἀφοῦ δὲν περιλαμβάνεται παρὰ στὸ ἓνα μονάχα ἀπὸ τὰ δυὸ γνωστὰ χειρόγραφα τοῦ ἔργου.

Ὅπωςδήποτε ἓνα πρᾶμα μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ βέβαιο, πὼς καὶ τὰ πέντε ἰντερμέδια γράφτηκαν ἀπὸ ποιητὴ κρητικό. Τὸ φανερῶνει ἡ γλῶσσα τους, πὺ εἶναι ἡ συνηθισμένη γλῶσσα τῶν κειμένων τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας, μὲ τὸ πλῆθος ἀπὸ γνήσια κρητικὰ ἰδιωματικὰ στοιχεῖα (λέξεις, τύπους, σημασίες καὶ συντάξεις) πὺ περιέχει. Παραπέμποντας στὸ γλωσσάριον πὺ ὑπάρχει στὸ τέλος τῆς ἐργασίας αὐτῆς, σημειῶνω ἐδῶ τὰ χαρακτηριστικώτερα ἀπ' αὐτά: (οῦμ.) ἀναστοροῦμαι, ἀφορμίζω, βαρύνω, βγοδώνω, γλακῶ, κατέχω, κομπώνω, μανίζω, ξανοίγω, ὀρδινιάζομαι, περηφανῶ, πράσσω, χώνω — (οὔσ.) ἀντίμεψη, κρίση (= βάσανο), παιδωμή, ὄφανός, πάσπαλος — (ἐπίθ.), ἀρίφνητος, ἀψήφιστος, πλήσιος, πρεπός — (ἄκλ.) εἶντα, γιάντα, γιαντός, μᾶλλιος, σκιάς, πούρι, ραῖσκε, ὀμάδι, ζιμιό, γιαμιά, πρίχον, ἀπέιτις, ἐδά, ἐδεπά, ἐδεκεῖ, ἀποδεπά, τίβοτις. Πρὸβλ. ἐπίσης τοὺς τύπους ἄγωμε, βλέπεσαι, μπορά, ἔναι, ἔν τον, πᾶσα εἶς, τοὺς ρηματικούς τύπους σὲ -σι (μποροῦσι, πήρασι, κάμουσι κ.τ.ῶ.), πὺ εἶναι σὲ γενικὴ σχεδὸν χρῆση (πολὺ λίγες οἱ ἐξαιρέσεις, ὅπως: θωροῦνε Δ192, ἐδώσανε Α11, δώσουνε Δ84, προσκυνούσανε Δ6ῶ κλπ.), τοὺς περιφραστικούς ρηματικούς τύπους μὲ σημασία ἀορίστου ⁴⁰ εἶχα δώσει Δ62, εἶχα ὀμύσει Α4, (πού) ἔχα κάμει Α17ῶ, εἶχαμε τοῦσε κάμει Δ10, (ὀπού) ἔχε σε ζητήσει Δ99, ἤθελα σοῦ δώσει Γ81 καὶ τὶς συντάξεις μου δῶσε Α188, τὸ δῶσε Δ146, τοῦ ρίξε Γ1ῶ, τότε σκότωσε Γ17, τὸι πέψετε Α124 κλπ.⁴¹

Μποροῦμε ἀκόμη νὰ συμπεράνωμε μὲ πιθανότητα πὼς τὰ ἰντερμέδια γρ ἴφτηκαν ὄλα ἀπὸ ἄνθρωπο πὺ καταγόταν ἀπὸ τὴ δυτικὴ Κρήτη, γιὰτὶ ἡ γλῶσσα τους ἔχει σχεδὸν πάντα καὶ κατὰ κανόνα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ δυτικοῦ ἰδιώματος. Οἱ μόνοι τύποι τοῦ ἀνατολικοῦ πὺ συναντᾶ κανεὶς σ' ὄλο τὸ κείμενο εἶναι οἱ ἐξῆς: ἤρταξα δῶῶ, μερὰ δ19, τῶς δ23 — ἤφηρε Α86, 10ῶ, περίσσο Β14, 120, 130, περίσσα Δ1, τως Α7, 168, 170, Β10, Γ12, κλονθᾶ Β94.

Τasso, β) κατάχρηση μετρικῶν διασκευισμῶν (βλ. παρακάτω σ. 54ῶ) καὶ γ) χρῆση τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς δυτικῆς Κρήτης. Ἐπειδὴ ὄμως δὲν ὑπάρχουν ἐξωτερικὲς ἐνδείξεις πὺ νὰ στηρίξουν τὴν ἐκδοχὴ αὐτή, θὰ χρειαζόταν νὰ βρεθοῦν ἄλλες ἐσωτερικὲς ἀρκετὰ ἰσχυρές, γιὰ νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ.

⁴⁰) Βλ. γι' αὐτοῦς Μ. Κ ρ ι α ρ ᾶ, Κρητικά καὶ γραμματικά εἰς τὸ «Κρητικὸν Θεάτρον», «Byzant.-Neugr. Jahrbücher» τόμ. 12 (1936), σ. 53-57.

⁴¹) Ὅσο γιὰ τὰ κεφαλληνιακὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα πὺ συναντοῦμε κάπου-κάπου στὸ χειρόγραφο, αὐτὰ εἶναι φανερὸ πὼς δὲν εἶναι τοῦ ποιητῆ, ἀλλὰ παραφθορὲς τοῦ ἀντιγραφῆα (βλ. παρακάτω).

Ὁ ποιητὴς τῶν Α - Δ φαίνεται πὼς εἶχε κάποια πνευματικὴ καλλιέργεια καὶ γνώση τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας καὶ γλώσσας, καθὼς μαρτυροῦν τὰ ξένα πρότυπα ποὺ μιμήθηκε. Εἶδαμε πὼς διασκεύασε δραματικὰ τὸ ἔπος τοῦ Tasso στὸ Α μὲ ἀρκετὴ ἐπιτυχία. Ἡ μόρφωσή του εἶναι ἰταλική, ἀφοῦ χρησιμοποιεῖ γιὰ ἑλληνικὰ κύρια ὀνόματα τὸν ἰταλικό τους τύπο (*Γιαζόνες, Γκλάβιος, Καλκάντες, Μεδέα, Σίλα, Τσίρ-τσε, Τρόγια*). Μὰ καὶ τὸ κρητικὸ ἰδίωμα τὸ κατέχει καλὰ σὰν μητρικό του καὶ τὸ γράφει στὴ γνήσια δημοτικὴ του μορφή. Ἐλάχιστες εἶναι οἱ λέξεις τῆς λόγιας παράδοσης ποὺ τοῦ ξεφεύγουν (ναὸ Α21, κάμινον Α140, τοῦ Διὸς Δ6, διὰ Δ184). Ὅσο γιὰ τοὺς λόγιους τύπους ποὺ συναντοῦμε στὰ ἰντερμέδια, αὐτοὶ εἶναι περισσότεροι⁴², δὲν εἶναι ὅμως πάντα βέβαιο ἂν προέρχονται ὅλοι ἀπὸ τὸν ποιητὴ κι' ὄχι τυχὸν ἀπὸ τὸν ἀντιγραφέα τοῦ χειρογράφου. Τὸ ἴδιο μποροῦμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὴ χρήση τοῦ τελικοῦ -ν (ἰδίως τοῦ ἄρθρου καὶ τῶν ἀρνητικῶν δὲν καὶ μὴν) σὲ μέρη ὅπου δὲν τὸ ἀνέχεται ἡ φωνητικὴ τῆς νεοελληνικῆς κι' οὔτε τὸ δικαιολογεῖ ἡ συνεκφόρα ἢ ἡ εὐφωνία (τὸν δικόν σου, δὲν φταίγει, μὴν χάνης κλπ.)⁴³, καθὼς καὶ γιὰ τὴ διατήρηση σὲ μερικὲς λέξεις ὀρισμένων ἀρχαϊκῶν συμφωνικῶν συμπλεγμάτων⁴⁴. Ὅλα αὐτὰ εἶναι πιθανώτερο πὼς ἀντιπροσωπεύουν ὄχι φωνητικὲς ἰδιορρυθμίες, ἀλλὰ ὀρθογραφικὲς ἀπλῶς συνήθειες τῆς ἐποχῆς.

Χαρακτηριστικὸ ἐπίσης τῆς γλώσσας τοῦ ποιητῆ εἶναι πὼς μεταχειρίζεται ὀρισμένους κοινότερους τύπους τῆς νέας ἑλληνικῆς, ποὺ ἔχουν ἀντικαταστήσει, σὲ μερικὲς περιπτώσεις μάλιστα ὀλοκληρωτικὰ (πρῶμα ποὺ δείχνει πὼς δὲν προέρχονται ἀπὸ τὸν ἀντιγραφέα), τοὺς ἰδιωματικούς κρητικούς. Ἔτσι βρίσκομε συχνότατα τὸ ἀναφορικὸ ὄπου καὶ τὴν

⁴²) Πρβλ. βασιλέως Α206 (διδασκ.), ὦ βασιλεῦ Δ41, βασιλεῖς Δ88, δ39, λεοντάρια δ38, γυμνὴ Δ150, ὀμματιῶν Δ67, ἡγαπημένε Γ1, ἡγαπημένη δ89, ἡγαπημένο δ59, ἀποκοιμημένο Γ68 (διδασκ.), συμπαθημένοι Α202, κατοικημένα Δ194, καταστημένη Β114, 133, ἡμερωμένα Γ4, ἡθέλησα Α45, ὀμολόγησε Α79, ἐγγίσου Γ12, ὀμώσει Α4, ἀναστήσω Γ86, ἀναστηθῆτε Γ91, μ' ἀπάντησε Β44, ἐχάθησαν Δ180, ξαλημονηθοῦσι Δ171.

⁴³) Ἀντίθετα ἢ παράλειψη τοῦ -ν στὰ ὀνόματα καὶ τὰ ῥήματα εἶναι σχεδὸν γενικὴ καὶ γιὰ τὴ γνησιότητά της μαρτυροῦν ὀμοιοκαταληξίες σὰν τίς: μὴ-πῆρα-(ἡ) μοῖρα Α167-168, τελειωθῆκα-πρίκα Β107-108, τόση-τελειώση Γ61-62, μεγάλη-ἐβάλα Δ1-2, πέση-κλαῖσι Δ187-188 κλπ.

⁴⁴) Δηλαδή πτ ἀντὶ φτ : πτωχὸ Β134, πτωχοῦ Β136, πτωχότατες δ40, βλάπτω Α37 (στὸ Γ22 διώρθωσα βλάπτω γιὰ τὴν ὀμοιοκαταληξία)· κτ ἀντὶ χτ : σφικτιὰ Γ40· φθ ἀντὶ φτ : λεύθερη Α166, λευθεριά Α15· λθ ἀντὶ ρθ : ἡλθα Α31, ἡλθασιν Α17, ἐβάλλθηκα Α181· φχ ἀντὶ φκ : κανχηθῶ δ89· λφ ἀντὶ ρφ : ἀδελφῶν Δ199· νθ ἀντὶ θ : ἀνθρωπο Α38, Δ60, ἀνθρωποὶ δ28, ἀνθρώπων Δ53, ἀνθρώπους Β6, Δ87· γμ ἀντὶ μ : πρῶγμα Α204, Δ13, 39, 46· βμ ἀντὶ μ : θαύμισμα Γ61, γχ ἀντὶ χ : ἄσπλαγχο Β9.

πρόθεση ἀπό (μπροστὰ στοὺς τύπους τοῦ ἄρθρου πὸν ἀρχίζουν ἀπὸ τ) καὶ πουθενὰ τὰ κρητικὰ ἀπὸν καὶ ἀπού. Τὸ ἴδιο καὶ τὴν ἀντων. κανεῖς-καμμιὰ (ἐνῶ τὸ κρητ. κὸ κανεῖς πουθενά), τὸ ἐπίθ. ὄλος (ἐνῶ τὸ οὔλοι μόνο στὸ δ10), καθὼς καὶ τὸ ἐπίρρ. ἐδῶ (τὸ ἐπὰ λείπει ἐντελῶς, μόνο τὸ ἐδεπὰ B28 καὶ δ55). Τὸ τῶρα εἶναι ἐπίσης συχνότατο, ἐνῶ τὸ κρητ. ἐδὰ τὸ βρίσκομε μόνο στὰ A213, Δ7, 92 καὶ 179. Μὰ καὶ τὸ τί συναντᾶται τὸ ἴδιο συχνὰ (A24, 49, 106, B130, Γ60, Δ32, 40, 192), ὅσο καὶ τὸ κρητικὸ εἶντα. Οἱ τύποι τοῦ ἄρθρου τῆς καὶ τοὺς (μπροστὰ σὲ σύμφωνο) δὲν εἶναι λιγώτερο συχνοὶ ἀπὸ τοὺς κρητικοὺς τῆ καὶ τσί. Ἐπίσης οἱ τύποι τῆς προσωπ. ἐπαναλ. ἀντωνυμίας τοὺς-τους, καθὼς καὶ τῆς κτητικῆς της, τους, εἶναι πολὺ συχνότεροι ἀπὸ τοὺς ἀντίστοιχους κρητικοὺς τσί-τσι, τῶς-τῶς καὶ τση, τῶς-τῶνε⁴⁵.

Ἐς σημειωθῶν, τέλος, ἐδῶ καὶ μερικὰ ἀσυνήθιστα καὶ ἐνδιαφέροντα γλωσσικὰ στοιχεῖα τοῦ κειμένου, ὅπως οἱ λέξεις βασιλοβγαλιμένο Δ168 καὶ βασιλοβγαλιμένη Δ165, μπιστευή A215, διαγυρίζει B34, ξεστένεις Δ48, ἐπαρηγοῶτο (μτβ.) Δ91, διὰ πλέα (= ;) Δ184, μπίσα (= ;) B101, γλῶσσα (= μάζεμα πληροφοριῶν) δ11 κ' οἱ τύποι (τοῦ) βασιλιῶς A107, Δ83, 111, 116, (τῆς) θαλάσσου B11, ἐμένανε Δ24, ἐτου-τουῶν A182, ἐρχάμενης A186, χίλοι Δ66, 68, ἀπολπιέσαι δ12, ἀπαντωχένω A138, ἐξεγδικιώσου A41, ξεδράμου (ἐνεστ.) δ21, πλιότατη Γ37 κλπ.

Γιὰ τὸ πότε γράφτηκαν τὰ ἰντερμέδια δὲν ἔχομε καμμιὰ μαρτυρία. Μποροῦμε πάντως νὰ δεχτοῦμε, πὼς ἀφοῦ τὸ A εἶναι διασκευή, καθὼς εἶδαμε, ἀπὸ τὴ «Gerusalemme Liberata» τοῦ Tasso, πὸν πρωτοτυπώθηκε στὰ 1581, ἔχει βέβαια γραφτῆ, ἄρα καὶ τὰ ἄλλα τρία (B, Γ, Δ), πὸν φαίνονται γραμμένα μαζὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο ποιητῆ, μετὰ τὴ χρονολογία αὕτη. Μὰ κ' ἡ γλωσσικὴ τους μορφή μᾶς δείχνει πὼς εἶναι ὁπωσδήποτε μεταγενέστερα τοῦ 1600: Ἀπὸ τοὺς χαρακτηριστοὺς τοῦ παλιότερου κρητικοῦ ἰδιώματος⁴⁶ δὲ συναντοῦμε πρὸς μονάχα τοὺς τύπους ἐποῖκε A92, ποίσω Δ32, 46, ποίσης Γ19, πὸν κι' αὐτοὶ φαίνεται πὼς ἔχουν χρησιμοποιοθῆ μόνον γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς ὁμοιοκαταληξίας. Ἀπεναντίας πολὺ συχνὰ εἶναι τὸ ἔτσι (πουθενὰ τὸ ἀρχαικώτερο ἔτις,

⁴⁵) Πρὸβλ. καὶ τὰ κάποις σπανιότερα: ἐχθροὶ A7, Δ155 (ἀλλά: ὀχθροὺς A13), κλάματα A181 (ἀλλά: κλάημα Δ151, κλάημα A147, Δ133), σίρτε A205, πιάστε A55, κακόμοιρος Δ153, κακόμοιρη A62 (ἀλλά: κακομοίρα Δ49), κυρὰ Γ76, Δ191 193 (ἀλλά: κερὰ δ69), τέσσαροι δ ἐπιγρ., 72 (διδασγ.) (ἀλλά: τέσσαροις δ13), σήμερα A4, 224 (ἀλλά: σήμερο(r) καὶ τὴν σήμερον πλχ). Ἐπίσης τὰ πίγρα, πιγραμένος κλπ. ἀπαντοῖν συχνότερα (A38, 84, 190, B127, Δ92, 102, 106, 114, 149, 174, 191, δ13) ἀπὸ τὰ κρητικὰ πρίκα, πρικός κ'λπ. (A110, 132, B1, 108, Δ175).

⁴⁶) Βλ. γι' αὐτοὺς καὶ τὴ σημασία τους γιὰ τὴ χρονολόγησι τῶν κειμένων ὅσα γράφει ὁ Στ. Ξανθοῦδίδης στὴν εἰσαγωγή τῆς μεγάλης ἐκδοσης τοῦ Ἐρωτοκρίτου (Ἠράκλειον 1915), σ. LVI-LIX.

ἴτις κλπ.), τὸ ζιμιὸ (ὄχι εἰς μίον), οἱ μετοχές σὲ -ώντας-οντας (ὄχι -ώντα-οντα) κλπ. Ἀρκετὲς φορές συναντοῦμε καὶ τὸ θὰ (A78, B5, 91, 100, Γ49, 67, 70, Δ45, 51), παρὰλληλα μὲ τὸ θὲ νὰ (B121, Γ1, 59, 82, 86) καὶ μὲ τὸ συχνότερο θέλω μὲ ἀπαρέμφατο. Ὅλα αὐτὰ τὰ γλωσσικὰ τεκμήρια μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ τοποθετήσωμε χρονολογικὰ τὰ ἰντερμέδια στὸ 17^ο αἰῶνα, μεταξὺ τοῦ 1600 καὶ 1669, στὰ χρόνια δηλ. τῆς ἀκμῆς τοῦ Κρητικοῦ Θεάτρου. Ἀκριβέστερος προσδιορισμὸς τοῦ χρόνου μὲ τὴ βοήθεια μονάχα τῶν γλωσσικῶν αὐτῶν στοιχείων δὲν εἶναι φυσικὰ δυνατός.

Ἡ στιχουργία τῶν ἰντερμεδίων, πού εἶναι γραμμένα σὲ δεκαπεντασύλλαβους ὁμοιοκατάληκτους στίχους, μπορούμε νὰ ποῦμε πὼς γενικὰ εἶναι καλή. Ἡ ὁμοιοκαταληξία εἶναι συνήθως πετυχημένη⁴⁷ καὶ δὲν τῆς λείπει ἡ ποικιλία. Δίστιχα μὲ ἀτελῆ ὁμοιοκαταληξία συναντοῦμε μονάχα τὰ ἑξῆς: B83 - 84 (λογισμὸ μου - φῶς μου), Γ5 - 6 (ξεφραντώσης - τόση), 67 - 68 (δίξω - ἀποκοιμίσω), Δ127 - 128 (στεράνι-χάνης) καὶ δ 19 - 20 (δώσω - δώσω)⁴⁸. Πολὺ συχνῆ ἀντίθετα εἶναι ἡ «πλούσια» ὁμοιοκαταληξία (rime riche), πού τὴ συναντοῦμε στὸ ἓνα πέμπτο περίπου τῶν διστίχων καθενὸς ἰντερμεδίου (μόνο στὸ Β τὴ βρίσκομε στὸ ἓνα ἕκτο). Ὅσο γιὰ τὴν κανονικότητα τῶν στίχων σὲ συλλαβές, στὸ χειρόγραφο μονάχα οἱ στίχοι A25, 53, Γ91, Δ181 καὶ δ42 ἦταν ὑπέρμετροι καὶ ὁ στίχος A29 λειψός, πιστεύω ὅμως πὼς μὲ τὶς διορθώσεις πού ἔκαμα θεραπεύτηκε ἡ ἀνωμαλία τους, πού δὲν προερχόταν ἀπὸ τὸν ποιητὴ. Τονισμὸ τῆς τρίτης συλλαβῆς τοῦ δευτέρου ἡμιστιχίου συναντοῦμε μονάχα στοὺς στίχους A29, B51, 131 καὶ Γ7 καὶ παρατονισμὸ στὸ στίχο Δ111. Χασμωδίες στὴ συνεφορὰ παρατηροῦμε πολλὰς (A14, 17, 18, 52, 57, 119, 168, 179, 189, B11, 12, 15, 39, 49, 53, 65, 69, 80, 86, 89, 124, Γ13, 61, 74, Δ13, 38, 46, 49, 63, 71, 72, 73, 77, 88, 99, 111, 118, 121, 179, 189, 881). Δὲ συμπεριλαμβάνω σ' αὐτὲς ὅσες προέρχονται ἀπὸ τὴν παράλειψη τοῦ τελικοῦ -ν τῶν λέξεων, πού ἴσως δὲ βαρύνει τὸν ποιητὴ (A22, 23, 27, 28, 30, 48, 50, 52, 61, 90, 171, 175, 177, B23, 33, 42, 46, 51, 55, 84, 96, 100, 117, 123, Γ2, 5, 7, 23, 35, 55, 74, 78, 85, 89, 93, Δ4, 5, 18, 21, 23, 26, 36, 63, 80, 90, 107, 110, 143, 158, 164, 169, 177, 191, 194, 199, 200, δ27, 41, 47, 66, 84), ὅσες συμπίπτουν μὲ τὴν τομὴ τοῦ στίχου, πού εἶναι μᾶλλον ἀνεκτὲς (A77, 85, 97, 123,

⁴⁷) Τὴν ὁμοιοκαταληξία πού ἔλειπε ἀπὸ τὸ δίστ. Δ9-10 πιστεύω πὼς τὴν ἀποκατάστησα μὲ τὴ διόρθωση τοῦ ὁμίδι σὲ ἀντάμι. Ὅσο γιὰ τοὺς στίχους Δ 169-170, πού δὲν ὁμοιοκαταληκτοῦν, ὑποθέτω πὼς ὑπάρχει ἀνάμεσά τους χάσμα δυὸ στίχων.

⁴⁸) Ἀτελῆ ὁμοιοκαταληξία παρουσιάζουν καὶ τὰ δίστιχα Δ131-132, Γ21-22 καὶ Δ155-156, πού ἀποκαταστάθηκαν ὅμως μὲ τὶς διορθώσεις πού ἔκαμα.

ΕΤΕΡΑ ΙΝΤΕΡΜΕΛΙΑ⁵⁴

Ἰντερμέλιος προλο

Βασιλεὺ Ἰων Ἰεροσολίμων Τυρκός. Ἰσμεν Μάγος.
Γιανιζαρίτε. Σοφρονία κορασίδα χριστιανί,
ὄλητος αγαπίλιποζι χριστιανός, Ἐχορίνδα
κορασίδα, τερκαν ή ποχμερκα.

ρος. - Ἰσμεν κε σις τραλίπτιμα, ανιν ή διν εβρσι
ή χριστιανί πο κοτήμα τι χρεφάδι να ποσι
καμετι να τις κοίτιτε κινδονας να χρίλοσι
σήμερα απε λι χερσας καλο τις ίχα ομιοι.

Ἰμ. Δικαιοτά να τις κοίφομε κινδονας να πομεινι
πχια ζοντανόι ο βασιχια γιαλι δορό νε κινό
ποι ινε εχδριμας οχίλοσι, τιοχίλοσι πεδιμεκοι
ή σκελομενεκς απονα ή σκαρβος να μας διοσι
κε ληγι βανό διαφορά ε ε άλλε σ τις αγρι
οπερτανε ή τοπονημας εφί πασα μεγαλες
ποχμες μας εδουανε μια ποσι πιδι μαυροσι
να καμεκοι παρα κιαφλι παντα να πεδιμεκοι
τον δανα. Ἰνμας οχην ανιν ή με φοχδριμας
μια ποσι ινε βασιχια με τολι τις δικαιομας
δοπισ σα σκαρβι φρικοθε κη χουδρια να μετασι
απο τις αγρι χριστιανος, μεταχαι κηρηκοι
ή ποσι για κινό εχδασιν χουδα ή κηρησασιμας
το κοτήμα απο κημας ή ποσι εβραησασιμας
μα για να καμε εφριασα κιαφλι ποποδιομα
κη ολι κιαν εχορμασα μουνή εχρατομας.
για ετο μεσα εο ναό το ποσα ή βαχαιο
σα με ορισι ο πηλδονας απο τον αδι ναλο.

τοραλο...

Τὸ φύλλο 54r τοῦ χειρογράφου (= Ἰντερμ. Α στ. 1-22).

179, 197, Β14, 127, 140, Γ42, 73, 78, Δ26, 64, 99, 172, 174, 181, 189, δ17, 56, 62, 67, 77, 81, 84) καὶ ὅσες γίνονται ἀπὸ τὰ ἄρθρα *ή, οι* μπροστὰ σὲ φωνῆεν, γιατί στὴ συνεκφώνηση ἀκούεται πάντα τὸ ἡμίφωνο *γι (j)*, ἐπομένως δὲν πρόκειται γιὰ χασμωδία (Α53, 80, 168, Β24, 32, 50, 74, 84, Γ53, Δ196, δ67). Χασμωδίες στὴν ἴδια λέξη γιὰ τὴν οἰκονομία τοῦ μέτρου σημειώνω τὶς ἐξῆς: Α69, 78, 85, Δ36, 184.

Τέλος, ὡς σημειωθῆ πὼς σ' ὅλα τὰ ἰντερμέδια παρατηρεῖται ἐξαιρετικὰ συχνὰ (σχεδὸν στὸ $\frac{1}{4}$ ἢ τὸ $\frac{1}{5}$ τῶν στίχων) τὸ φαινόμενο τοῦ μετρικοῦ διασκελισμοῦ, ποὺ φανερώνει λόγια τεχνοτροπία καὶ ἀδυναμία στὴ μορφικὴ διάπλαση τοῦ στίχου.

Β'. ΕΚΔΟΣΗ

Ἡ παράδοση τοῦ κειμένου δὲν εἶναι δυστυχῶς πολὺ καλή. Εἴπαμε πῶς ὁ ἀντιγραφέας τοῦ χειρογράφου ἦταν σχεδὸν ἀγράμματος κι' ὄχι κρητικός. Γι' αὐτὸ δὲν καταλάβαινε πάντα ὅ,τι ἀντίγραφε καὶ συχνὰ ἀντικαθιστοῦσε τοὺς κρητικούς τύπους μὲ τοὺς τύπους τοῦ δικοῦ του ἰδιώματος, τοῦ κεφαλληνιακοῦ. Ἔτσι τὸ κείμενο μᾶς παραδίδεται φθαρμένο σὲ ἀρκετὰ σημεῖα καὶ σὲ πολὺ περισσότερα ἀλλοιωμένο γλωσσικά. Γι' αὐτὸ κ' ἡ κριτικὴ του ἀποκατάσταση δὲν ἦταν εὐκόλη. Ἐχρειάστηκε νὰ γίνουν σὲ πολλὰ μέρη σημαντικὲς κριτικὲς ἐπεμβάσεις (βλ. ἰδίως τὰ χωρία Α43, Β78, 120, Δ9, 28, 126, δ42 κ.ἄ.). Μὰ καὶ πάλι σὲ δυὸ-τρία σημεῖα (βλ. Β46, 75, Δ21-22) τὸ κείμενο ἔμεινε ἀναποκατάστατο, γιατί εἶναι φθαρμένο ἴσως ἀνεπανόρθωτα. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐπίσης πῶς ὅταν ὑπάρχει ἓνα μοναδικὸ χειρόγραφο, καὶ μάλιστα μὲ ἀλλοιώσεις, ὅπως στὴ δική μας τὴν περίπτωση, εἶναι πολὺ δυσκολώτερο ν' ἀποκατασταθῇ παντοῦ ἡ γνήσια μορφή τοῦ κειμένου, ἰδίως ἡ γλωσσική, γιατί ἀπὸ τὶς πολλὲς δυνατὲς διορθώσεις ποὺ φαίνονται κάπως πιθανὲς στὸν ἐκδότῃ, μονάχα ἐκεῖνες εἶναι θεμιτὲς, ὅσες μποροῦν νὰ στηριχτοῦν μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα, πρῶμα ποὺ φυσικὰ δὲν εἶναι πάντα δυνατό ⁴⁹.

Στὴν ἐργασία γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου ἐτήρησα τὶς παρακάτω ἀρχές:

α) Γενικὰ ἐσεβάστηκα τὴν παράδοση. Διατήρησα τύπους καὶ γραφές ποὺ κι' ἂν δὲ φαίνεται πιθανὸ νὰ εἶναι τοῦ ποιητῆ, ὅμως δὲν ἔχομε οὔτε τὶς ἀποδείξεις γιὰ ν' ἀποκλείσωμε κάθε τέτοια δυνατότητα. Ἔτσι δὲν παράλειψα οὔτε τὸ τελικὸ -ν ἀπὸ πουθενά, οὔτε τὸ πρόσθετα γιὰ νὰ διορθώσω τὶς χασμωδίες. Δὲ διώρθωσα ἐπίσης τὰ ἀρχαϊστικὰ συμφωνικὰ συμπλέγματα (πρῶγμα, ἦλθα κλπ.), οὔτε τοὺς ἄλλους λόγιους τύπους (βασιλεῖς, κατηραμένα κλπ.) ἢ τοὺς τύπους τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς (κυρά, σήμερα κλπ.) ⁵⁰.

β) Διώρθωσα ὅπου μονάχα πειθαναγκάζουν τὸ νόημα, τὸ μέτρο ἢ ἄλλοι σοβαροὶ λόγοι. Ἔτσι ἀπᾶλλαξα τὸ κείμενο ὑπὸ ὠρισμένα κεφαλληνιακὰ στοιχεῖα, ποὺ εἶναι βέβαιο πῶς ἔχουν μπῆ ἀπὸ τὸν ἀντιγραφέα καὶ δὲ μποροῦσε νὰ τὰ ξέρῃ καὶ νὰ τὰ μεταχειριστῇ ὁ κρητικὸς ποι-

⁴⁹) Για παράδειγμα τὶς ὑπεροχὲς τῆς πολλαπλῆς παράδοσης ὡς χρησιμεύση τὸ κείμενο τοῦ «Γύπαρη», ποὺ μᾶς ἔχει παραδοθῆ ἀπὸ δυὸ χειρόγραφα: ἔτσι, ὅπου τὸ ἓνα ἔχει σφάλμα, διορθώνεται συνήθως ἀπὸ τὸ ἄλλο. Σὲ πολὺ πλεονεκτικὴ κατάσταση τὰ τὸ εἶχομε ἀσφαλῶς, ἂν μᾶς παραδιδόταν μοναχὰ ἀπὸ τὸ ἀθηναϊκὸ χειρόγραφο π.χ., ὅπως δηλ. συμβαίνει μὲ τὰ ἰντερμέδια.

⁵⁰) Βλ. γιὰ ἔλα αὐτὰ παραπάνω σ. 542-3 (καὶ σημ. 42, 44, 45).

ητής, τὸ ἐξῆς: ἔρχομαι Β53, ἔρχεται Α76 (διδασκ.), ἤρτες Α109, (ὄπου) ὄρτανε Α10, (νά) ὄρτουσι Γ7, μπρίχου δ67, γλέπουν Β131, τάζω Α120, Β86, τάζει Α63 (ἀλλὰ τάσσω σωστά: Α36, Β93, 108, 114, Δ140), σιάζη Β110, νὰν (τῆ) Β13, 93, Δ81, ἀπάνου Α54, 56, Β8, 9, Γ68, 68 (διδασκ.), 88 (διδασκ.), κάτου Β43, Δ154, 157, ὄξου Γ37, πιρῆ Δ86, ματαγύρισε Β109, ἐνοῦ Δ111, ὄνοῦ Δ33 (ἀλλὰ σωστά ἐνοῦς δ56, ὄνοῦς Δ104, 145), σπαθιωῶνε Γ60 (διδασκ.), ἀσηκῶνουνται Γ83 (διδασκ.). Ἀντίθετα ὅμως, τηρώντας τὴν προηγούμενη ἀρχή, δίστασα νὰ διορθώσω τὰ παρακάτω, γιατί, παρ' ὅλο ποὺ ἐνδέχεται νὰ εἶναι κι' αὐτὰ τοῦ ἀντιγραφέα, ὅμως δὲν ἀποκλείεται ἐντελῶς νὰ τὰ ἔγραψε κι' ὁ ποιητής: γιομάτο Β122, ξιφτέρι Β81, κᾶνε Γ29, (μᾶς) ἀκαρτεροῦσι Α156, ρίχει Γ68 (διδασκ.), Δ126 (διδασκ.), ἀγάπησ' τη Β66, ἐφοβούμουνα Δ199, ἤμουνα Α142, (νά) ὄμουνα Β51 ἤσουνα Δ83,.

γ) Διόρθωσα τοὺς κακοὺς χωρισμοὺς τῶν λέξεων (π.χ. *τουτι βοιθια* Γ38 = τούτ' ἢ βοήθεια, *κι ζιν* Δ19 = κ' εἰς τὴν κ.τ.ῶ), ποὺ ἔκρινα περιττὸ καὶ νὰ τοὺς σημειώσω στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα. Ἔτσι ἔγραψα παντοῦ: κ' ἐγώ, κ' ἐσύ, σ' ἐμένα, κ' ἐσεῖς, κ' ἐκεῖνος⁵¹, κ' ἐδῶ, κ' ἐδά, κ' ἐδεκεῖ, κ' ἐχάθη, μ' ἔφερε, σ' ἐσράζασι κ.τ.ῶ. (κατὰ τὸ χ/φο: καὶ γώ, καὶ χάθη κλπ. παντοῦ σχεδόν). Ἐγραψα ἐπίσης: ν' ἀφήσω Β79, Γ41, ν' ἀφήση Β75, ν' ἀναστηθῆτε Γ91 (κατὰ τὸ χ/φο: νὰ φήσω κλπ.)⁵², τὴν ἐχαρίσα δ81, τὴν ἐσυνηρῆσαν Β45 (κατὰ τὸ χ/φο: τῆνε χαρ., συνηρ.), ἐγώ μ' ἐκείνη Α39, τοῦτό ν' ἐκεῖνο Α125, τούτ' εἶν' ἐκείνη Α129 (ὄχι: ἐγώ ὄμαι κείνη κλπ.), ἐν τὴν ἐδῶ Α82, Β117 (ὄχι: ἐν τῆνε δῶ). Καὶ τέλος: μᾶσε πειράζει Δ14, τοῦσε ζητήξωμε Δ12, τοῦσε τυχαίνει Α121, τοῦσε πέφω Α181 (κατὰ τὸ χ/φο: μᾶς ἐπειρ., τοῦς ἐ., ἐνῶ ἄλλου σωτὰ μᾶσε δείξη δ32, τοῦσε κάμει Δ10 κλπ.).

δ) Διόρθωσα τὸ τζ, ποὺ ἔχει τὸ χειρόγραφο παντοῦ, κατὰ τὴν ὀρολογραφικὴ συνήθεια τῆς ἐποχῆς (ἔτζι, Τζίριτζε κλπ.), σὲ τσ. Τὸ διατήρησα μόνο ὅπου ἔχει ἀποβληθῆ τὸ τελικὸ ἔρρινο τῆς προηγούμενης

⁵¹) Ἀντίθετα διατήρησα τὰ καὶ τοῦτος, σὲ τοῦτο κλπ. (ὄχι: κ' ἐτ., σ' ἐτ.), γιατί ἡ ἀντων. τοῦτος βρῖσκεται καὶ μόνη τῆς στὸ κείμενο (βλ. Α148, 156, 167, 171, 189, 197, Β22 κλπ.) πολὺ συχνότερα ἀπὸ τὴν ἐτοῦτος. Μόνο στὸ Γ39 ἔγραψα *χοσίαν ἐτούτη* κι' ὄχι *χοσίανε τούτη* κατὰ τὸ χ/φο.

⁵²) Τὸ ἴδιο προτίμησα νὰ γράψω καί: ν' ἀπομείνη Α5, Β56, Δ33, ν' ἀπομείνης Δ121, τ' ὀρίζει Α63 (ὄχι νὰ ποι., τὸ ρ. κατὰ τὸ χ/φο), γιατί στὸ κείμενο εἶναι συχνότατοι οἱ τύποι ἀπομείνω (Α27, 140, Β56, 60, Δ18, 50, 77, 121, 150) καὶ ὀρίζω (Α22, 196, 204, Δ88, 186, δ28, 77), ἐνῶ οἱ πομείνω καὶ ὀρίζω δὲν ἀκούονται, ὅσο ξέρω, στὴ δυτικὴ Κρήτη. Τὰ μόνια ποὺ διατήρησα εἶναι τὰ: νὰ γγίζη Α144, νὰ γγίζου Α54, νὰ ποθάνω Α113, Δ44, 162, νὰ ποθάνης Α105, νὰ ποθάνη Α27, θὰ ποθάνη Δ79, γιατί τὰ γγίζω καὶ ποθαίνω ἀκούονται καὶ στὴ δυτικὴ Κρήτη τόσο συχνά, ὅσο καὶ τὰ ἀλώβητα ἀγγίζω καὶ ἀποθαίνω.

λέξης, γιατί τότε ἀκούεται τζ στή συνεκφορά (τὸ πρόσωπό τζη A82, τὸν πόθο τζη B79 κλπ.).

ε) Στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα σημείωσα τὶς φωνητικὲς μονάχα παραλλαγὰς τοῦ χειρογράφου, ὅχι τὶς ὀρθογραφικὲς (ὀρθογραφικὲς θεωρήθηκαν κ' οἱ περιπτώσεις τῶν προηγουμένων παραγράφων γ καὶ δ), ἐκτὸς ἂν τυχὸν γεννοῦν καὶ κριτικὰ ζητήματα⁶³. Στὴν ἔκδοση μεταχειρίστηκα ἀπλοποιημένη κάπως ὀρθογραφία, πιστὴ ὅμως ὅσο γίνεται στὴν ἱστορικὴ παράδοση. Γιὰ τὶς πρὶ ἐνδιαφέρουσες διορθώσεις χρησιμοποίησα τὸ θετικὸ κριτικὸ ὑπόμνημα καὶ γιὰ τὶς δευτερεύουσες τὸ ἀρνητικόν*.

ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ τῶν Ἱεροσολύμων Τοῦρκος.

108 r

ΙΣΜΕΝ, μάγος.

ΓΙΑΝΙΤΣΑΡΟΙ του.

ΣΩΦΡΟΝΙΑ, κορασίδα χριστιανή.

ΟΛΙΝΤΟΣ, ἀγαπητικὸς τῆς χριστιανός.

ΚΛΟΡΙΝΤΑ, κορασίδα Τούρκα καὶ πολεμιάχα.

ΒΑΣ. Ἴσμεν κ' ἐσεῖς στρατιῶτες μου, ἂν ἔν καὶ δὲν εὔροῦσι
οἱ χριστιανοὶ τὸ κόνισμα ποὺ κλέψασι νὰ ποῦσι,
κάμετε νὰ τοὺς κόψετε κι' οὐδ' ἕνας νὰ γλυτώσῃ

4 σήμερα ἀπὸ τῆ χέρα σας, καθὼς τοὺς εἶχα ὀμόσει.

ΙΣΜΕΝ Δίκιό 'ναι νὰ τοὺς κόψωμε κι' οὐδ' ἕνας ν' ἀπομείνῃ
πλιὰ ζωντανός, ὃ βασιλιά, γιατί θωροῦ κ' ἐκεῖνοι
πὼς εἶναι ἐχθροὶ μας ὅλοι τως κι' ὅλοι τως πεθυμοῦσι

⁶³) Τὸ ἰῶτα μὲ στιγμὴ (i) δὲ σημειώθηκε ὅπου ὑπάρχει στὶς λέξεις τοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος ἀπὸ ἔλλειψη εἰδικῶν τυπογραφικῶν στοιχείων.

* Εἶχε τυπωθῆ πιά ἢ εἰσαγωγή, ὅταν ἔμαθα πὼς τὸ χ/φο τῆς Ἑθν. Βιβλιοθήκης, ἀπ' ὅπου ἐκδίδω, ταξινομήθηκε πρόσφατα καὶ πῆρε τὸν ἀριθμὸ 2978. Μὲ τὴ νέα ἀρίθμηση τῶν φύλλων του τὰ ἰντερμέδια Α-Δ περιλαμβάνονται στὰ φφ. 108r-121v (=54r-67v τῆς παλ. ἀρίθμησης) καὶ τὸ δ στὰ φφ. 50r-52r (=44r-46r τῆς παλ. ἀρίθμησης τοῦ «Γύλαρη»). Στὴν ἔκδοσή μου ἀκολουθῶ τὴ νέα ἀρίθμηση.

Ididi nunc primum e codice 2978 Bibliothecae Nationalis At' eniensis.

Titulus et personae in f. 68r codicis ita notantur :

Ἰντερμεδίο πρῶτο του Ολίτον καὶ Σοφρονίας

|| *Βασίλεας τουρκος τὸν Ἱεροσολιμον* | *Ἰσμεν μάγος καὶ συμβουλός* | *Σοφρονια χριστιανὴ Κόρον* | *Ολίτος ἀγαπητικὸς τῆς Σοφρονίας* | *Γιανιτσαρι κληρικοὶ του βασίλεως* | *Κλορίντα κόρον τουρκα πολεμιάχα.*

Person. *Βασίλεν* cod. || ὃ *Δικιονε* cod.¹; *Δικιονε* cod. ||

- γῆ σκοτωμένους ἄπονα γῆ σκλάβους νὰ μᾶς δοῦσι.
Καὶ λίγη βάνω διαφορὰ ἔπο τούτους ὡς τοὺς ἄλλους
- 10 ὁπού ῥθανε τοὶ τόπους μας, ἔτσι πολλὰ μεγάλους
πολέμους μᾶς ἐδώσανε· μὰ πῶς ποτὲ μποροῦσι
νὰ κάμουνσι παρὰ κι' αὐτοὶ πάντα νὰ πεθυμοῦσι
τὸν θάνατόν μας ὄλωνῶν, ἂν ἔν και μὲ τὸ ὀχθρούς μας
μιὰ πίστη εἶναι, βασιλιά, κ' εἰς τούτους τοὺς δικούς μας
- 15 τόπους σὰ σκλάβοι βρίσκονται κ' εἰς λευθεριά νὰ μποῦσι
ἀπὸ τοὺς ἄλλους χριστιανούς μονάχας καρτεροῦσι ;
Λοιπὸν γιὰ κεῖνο ἤλθασιν χωστὰ κ' ἐκλέψασί μας
τὸ κόνισμα ἀποτ' ἐμᾶς και τόσο ἐβλάψασί μας.
Μάγια νὰ κάμω ἐλόγιασα κι' ἀντεῖνο μπόδισέ με
- 20 κ' εἰς ὅ,τι κι' ἂν ἐλόγιασα μόνον του ἐξήλωσέ με.
Γιὰ τοῦτο μέσα σιὸ ναὸ τὸ πῆρα κ' ἔβαλά το,
σὰ μ' ὤρισε ὁ Πλούτωνας ἀπὸ τὸν Ἄδη κάτω.
Τώρα τὸ πῆρασι αὐτοὶ και δὲν κατέχω πλιό μου 108v
τὸ τί νὰ κάμω σ' ὄφελος τῆς χώρας, σιὸ Θεό μου.
- 25 Δίκια λοιπὸ ἀποφάσεις νὰ χάσουν τὴ ζωὴ τους
και μὴν ὀργῆς σιὸ φταίξασιν νὰ ἔχουν τὴν παιδωμὴ τους.
- ΒΑΣ. Λὲν ἡμποροῦ παρὰ ἄλλη μιὰ ὄρα νὰ τὸ ἀπομένω,
για:ὶ ἀπὸ τὸν διαλαλισμὸ ὀπῆκαμα δὲν βγαίνω.
Εἰς τοῦτο βγαίνει ἡ Σωφρόνια.
Μὰ ποιὰ ἔναι τούτη ὀπῆρεται ; Χριστιανὴ φαίνεται μου
- 30 κοράσιο ὀμορφύτερο δὲν εἶδα πλιὰ ποτέ μου.
- ΣΩΦΡ. Ὄ τιμημένε βασιλιά, ἤλθα νὰ φανερώσω
ποιὸς ἔκλεψε τὸ κόνισμα κ' ἐμάρισέ σε τόσο.
Μά, κάτεχε, τοὺς χριστιανούς τοὺς ἄλλους νὰ γλυτώσης
- 34 κ' ἐκεῖνον ὀποῦ σῶφταιξε μόνον νὰ θανατώσης.
- ΒΑΣ. Πέ μου τὸν κλέρτη, κορασιά, πέ μου και νὰ σκολιάσω
τὴ μάνιτα κι' ὡς βασιλιάς ἀληθινὰ σοῦ τάσσω
κανέναν ἄλλον ἀπὸ σᾶς δὲ βλάπτω παρ' αὐτόνο
τὸν ἄνθρωπο, πὸν μῶδωσε τὴν τόση πίκρα μόνο.
- ΣΩΦΡ. Κάτεχε, βασιλιά, λοιπὸν τὸ πὼς ἐγώ. ἔμ' ἐκείνη
- 40 ὀποῦ τὸ κόνισμα ἔκλεψα ! Τὸ φταίσιμο πῶγίνη
δὲν ἔκαμ' ἄλλος παρὰ ἐγώ. Γιαῦτος ἐξεγδικιώσου
κι' ἄλλον μὴ βλάψης σήμερον, σὰν ἔναι ὁ θυμός σου.

|| 10 ρθανε cod. || 18 ἐβλάψασιν cod.¹: εκλεψ—cod. || 20 ἐξήλωσε correxi: ἐξόλασε
cod.; fortasse et ἐσκόλασε corrigere possumus || 25 λιπὸν cod. || prosa inter
28-29 in margine || 29 τούτη addidi || 35 το cod. || 40 ante κόνισμα scr. φτεσι
cod., quod del. cod.¹ ||

ΒΑΣ. Ἐσύ ἔσυνε; καὶ ποιὸς βουλή σου ἔδωκε καὶ βοήθεια;
44 πέ το, μὴν κρούψης τίποτες σήμερον τὴν ἀλήθεια.

ΣΩΦΡ. Νὰ κάμω δὲν ἠθέλησα κανένα σύντροφό μου,
μὰ ἔχα βοηθὸ τὰ χέρια μου, βοηθὸ τὸ λογισμό μου.

ΒΑΣ. Ὦφρον μεγάλη ἀποκοτιά! καὶ ποιά τυραννισμένη
κρίση ὀπῶχεις σήμερον νὰ μείνης πλερωμένη
τόση μεγάλην ἀτυχία. Μὰ τί ἔκαμές το, πέ μου,
50 τὸν τόπο ὅπου τό ἔχουσε γλήγορα ἀρμύνηφέ μου.

ΣΩΦΡ. Τὸ κόνισμα δὲν τό ἔχουσα, κάτεχε, μὰ ἔκαψά το 109^r
τὴν ὄρα ὅπου τό ἔκλεψα καὶ τοῦτο ἔκαμά το,
γιὰ νὰ μὴν τό ἔβρου οἱ ἄπιστοι πλιὸ νὰ τὸ μαγαρίζου
54 κι' ἀπάνω του τὰ χέρια τους δίχως τιμὴ νὰ γγίζου.

ΒΑΣ. Ὦ στρατηγοί μου, ὀγλήγορα πιάστε τὴ κάψετε τὴ!
φωτιά μεγάλη ἀνάψετε καὶ ἀπάνω βάλετέ τὴ.

ΙΣΜΕΝ Ξύλα γλακᾶτε πάρετε ξερὰ ὅσο μπορεῖτε
καὶ μιὰ νὰ τήνε δέσετε τράβα καὶ μὴν ἀργῆτε.

Εἰς τοῦτο πιάνουσι τὴ Σωφρόνια δυὸ γιανίτσαροι
καὶ οἱ ἄλλοι πᾶσι γιὰ τὰ ξύλα καὶ στέκοντας λι-
γάκι κράζει ὁ βασιλιάς τὸν Ἰσμέν καὶ μιλεῖ του
εἰς τὸ αὐτί, ἔπειτα ὁ Ἰσμέν λέγει:

ΙΣΜΕΝ Κόρη, ἀνισῶς καὶ πεθυμᾶς νὰ φύγης τὴν ὁρῆ μας
60 ἄφησ' τὴν πίστη ὅπου κρατεῖς καὶ πιάσ' τὴν ἐδική μας.

Προσκύνησε τὸ Μεεμέτ καὶ τὸ Χριστὸ ἀρνήσου,
νὰ μὴν καγῆ, κακόμοιρη, σήμερον τὸ κορμί σου.

Τοῦτο τ' ὀρίζει ὁ βασιλιάς καὶ τάσσει νὰ σὲ βάλῃ

64 μέσ' στὸ σαράγιο τὸ ζιμιό, νὰ ἔχῃς χαρὰ μεγάλη.

ΓΙΑΝΙΤΣΑΡΟΙ Ναί, κάμε το, τὴ νιότη σου τὴ δροσερὴ λυπήζου
πὲς τὸ ἀλλαλλά, πὲς τ' ἀλλαλλά μ' ὄλην τὴν ὀρεξή σου.

ΣΩΦΡ. Αὐλὸς καὶ καχορίζικος εἶν' ὁποῖος τὴ ζωὴ του
γλυτώσῃ ἀπὸ τὸν θάνατον καὶ χάσῃ τὴν ψυχὴ του.

Χριστιανὴ ἔμαι τοῦ Θεοῦ καὶ χριστιανὴ ἀποθαίνω

70 καὶ σήμερον στοὺς οὐρανοὺς ξεύρω το πὼς παγαίνω.

Χριστέ μου, ἐσὺ μοῦ βόηθησε! Χριστέ μου, τὴν ψυχὴ μου
σοῦ παραδίνω κι' ἄς γενῆ κάρβουνο τὸ κορμί μου.

ΙΣΜΕΝ Γροικᾶς τὴν, ἄξιε βασιλιά;

ΒΑΣ. Ναῖσκε, κι' ἄς ἀποθάνῃ

74 μόνον κανεῖς μὲ τσ' ἄπιστους τούτους τὰ λόγια χάνει.

Εἰς τοῦτο ἔρχονται οἱ γιανίτσαροι μὲ τὰ 109^v
ξύλα καὶ μὲ τὴν τράβα λέγοντας:

|| 43 ποιὸς βουλή correxi: ποσ βολι cod. || 53 βρουν cod. || 54, 56 απανου cod. ||
inter 58-59 γιανιζαρι cod.¹: σταν—cod. || μιλεῖ correxi: μιλε cod. || 63 ταζι
cod. || 68, 71 τι cod. ||

ΓΙΑΝ. Κάμετε ἀδειὰ νὰ κάμωμε τὸν ὄφρανό.

ΙΣΜΕΝ. Σταθῆτε.

σκάψετε ἐδῶ καὶ στέσετε τὴν τράβα ὅπου κρατεῖτε.

Τότες σκάψουσι καὶ βάνουσι τὴν τράβα καὶ τῆς βγάνουσι τὸ φόρεμά της καὶ τήνε δένουν στὴν τράβα πιστάγκωνα καὶ βάνουσι τριγύρου τὰ ξύλα. Καὶ εἰς τοῦτο ἔρχεται ὁ Ὀλίντος.

ΟΛΙΝΤΟΣ Καθὼς ἐδῶ σιμά ἴκουσα ἀπὸ ἴναν Τοῦρκο τώρα,

μιὰ κορασιά θὰ κάψουσι χριστιανὴ στὴ χώρα
τούτη, γιὰτὶ ὁμολόγησε τοῦ βασιλιᾶ ἀπατὴ τῆς

80 πὼς ἔκλεψε τὸ κόμισμα· κ' ἡ λύπη ἢ ἐδικὴ τῆς
μ' ἔφερε ἐδῶ μὲ κλάματα νὰ ἰδῶ ποιά κόρη εἶν' κείνη.

Μὰ τὴν ἀλήθεια, ἔν τιν ἐδῶ! τὸ πρόσωπό τῆς κλίνει
χάμαι στὴ γῆ καὶ δὲν μπορῶ νὰ τὴ γνωρίσω. Ὀϊμένα!
κ' εἶντα θωροῦν τὰ μάτια μου τὰ πολυπικραμένα;

85 Σωροῦνια, Σωροῦνια, οἶμέ, Σωροῦνιά μου!

ποιὸ ριζικὸ μέλ' στὴ φοιτιά σ' ἤρερε, ἀμίρισσά μου;

Ὡ τιμημένε βασιλιά, δὲν φταίγει αὐτή, δὲν φταίγει,
μ' ἀφώρμισε κι' ὡτὰν λωλὴ πὼς τό ἴκαμε σοῦ λέγει.

Πῶς ἀποκότησε ποτὲ γῆ πῶς νὰ κάμη ἐμπόρει

90 ἓνα μεγάλο φταίξιμο ὡτὰν αὐτὸ μιὰ κόρη;

Γι' ἄς πῆ πῶς τοὶ βλεπίτορες ἐκόμπητε κ' ἐμπῆτε
στὴν ἐκκλησιὰ σεις μόνη της καὶ τέτοιο προῶμα ἐπῶζε
γῆ πῶς μπορεῖ τὸ κόμισμα μόνη τῆς νὰ σηκώση
τόσο βαρὸν στὸ νῶμον της κι' ἄλλοῦ νὰ πᾶ τὸ χῶτη.

95 Ἄν τό ἴκαμε, ἄς τὸ δηγηθῆ; μὰ πῶς μπορεῖ ἓνα φῶμα
νὰ κάμη ἀλήθεια νὰ γενῆ μέ τὸ δικό της στόμα;

Ἐγὼ ἴφταξα: τὸ κόμισμα ἐπῆρα μισοῦχός μου

110:

καὶ μοναχοῦ τὸν θάνατον, σὰ μοῦ τυχαίνει, δῶσ' μου.

Καὶ τούτη, ὅπου δὲν ἔφταιξε, μὴν τήνε κρίνης πλέα,

100 μὰ λύσε τη καὶ πέψε τη σπῆτι της, βασιλέα.

Γιὰ μένα ἄς κάψουν οἱ φωτιές; καὶ τούτη τὴν καδένα,

ὅπου τὴν κόρη αὐτὴ κρατεῖ τόσο σφιχτὰ δεμένα,

βάλε τη στὸ λαιμό μου ἐμὲ κ' ἡ κόρη μὴ μοῦ πῶρη

104 τὸ μῶρχεται κ' ἄδικον ἔν, μουδ' ἔχω τέτοια χάρη.

ΣΩΦΡ. Ποιὸ ριζικὸ τόσο κακὸ σ' ἤρερε νὰ ποθάνης

δίχως νὰ φταίξης σήμερον; τί ἴναι, φτωχέ, πὸν κάνεις;

Τοῦ βασιλιῶς τὴν ὄργια, λογιάζεις, δὲν μποροῦσι

τὸ στήθος κ' ἡ καημένη μου καρδιὰ νὰ δυναστοῦσι

|| 75 an κάψωμε corrigendum? || 76 στέσετε correxi: σιασ—cod. || inter 76-77 ἐρ-
κειτε cod. || 91 βλεπατορας cod. || 108 στήθος correxi: πάθος cod. || δυναθουσι cod. ||

- κ' ἤρθες γὰ πάρης μερικὸ κ' ἔσϋ, γὰ μ' ἀλαφρώσης
 110 καὶ μετὰ μένα θάνατο τόσα πρικὸ γὰ γνώσης ;
 Παρακαλῶ σε, ἔτσι ἄδικα μὴ χάσης τὴ ζωὴ σου !
 δὲν φταίγεις καὶ τὴ νιότη σου τὴν δροσερὴ λυπῆτου.
 Ἄφης' με ἐμένα, ὅπου ἔφταιξα, μόνη μου γὰ ποθάνω,
 (καλὰ καὶ τοῦτο φταίσιμο δὲν πρόπει γὰ τὸ βάνω).
- 115 Δίκιό ἔναι τὸ τοῦ πήρασι τινὰς γὰ πάρη πάλι
 κ' ὅπου τὸ κρίνει γι' ἄδικο κάνει ἀδικιὰ μεγάλη.
- ΟΛ. Δίκιό ἔναι μεγαλύτερο ἐμένα γὰ σκοτώσου,
 ὅπου τὸ φταίσιμο ἔκαμα, κ' ἔσένα γὰ γλυτώσου.
- ΒΑΣ. Ἰσμέν, ἐτοῦτοι ἤρθασι ζιμιὸ γὰ μᾶς κομπώσου,
 120 μὰ τάσσω τους καὶ τῶν δυονῶν γὰ μὴ μοῦ τὴ γλυτώσου.
- ΙΣΜΕΝ Πίστεψε καὶ τῶν δυό τωνε κ' ὡσὰν τοῦσε τυχαίνει
 κάμε τσι ομάδι ἔς μιὰ φωτιά γὰ μείνουσι καημένοι.
- ΒΑΣ. Τοῦτό ἔναι δίκιο γὰ γενῆ. Ὡ στρατηγοί μου, ομάδι
 124 τσι πέφτετε συντροφιαστοὺς γὰ πᾶσι εἰς τὸν Ἄδη.
 Τότες πιάνουσι τὸν Ὀλίντο καὶ τὸνε δένουν 110V
 στὴν ἴδια τράβα πιστάγκωνα μὲ τὴ Σωφρό-
 νια καὶ αὐτὸς λέγει:
- ΟΛ. Τοῦτό ἔν' ἐκεῖνο τὸ σκοινὶ λοιπὸν, ὅπου ἔχα ὀλπίδα
 πάντα γὰ μᾶς κρατῆ σφιχτὰ δεμένους, κορασίδα ;
 Τούτ' ἢ φωτιά ἔναι τὸ λοιπὸν τσ' ἀγάπης, ὅπου ἐθάρορον
 πὼς οἱ καρδιές μας εἶχασι καμμιὰ φορὰ γὰ πάρον ;
 Τούτ' εἰν' ἐκείνη ὀπῶλεγα κ' ἔσὲ κ' ἐμένα ἀντάμι
 130 περίσσια καλορίζικους, κόρη μου, γὰ μᾶς κάμη ;
 Ὅϊμένα, ὁ πόθος μ' ἄμετρος ἄλλα πῶς ἔτασέ μου
 κ' ἄλλα τὸ πρικοριζικὸ σήμερον ἄξιωσέ μου !
 Μ' ἀπεις δὲν ἦτον μπορετὸ τσῆ μοίρας μου γὰ κάμη
 συντροφιαστοὶ γὰ στέκωμε ἔς τοῦτον τὸν κόσμον ἀντάμι,
 135 σκιὰς οἱ ψυχές μας τὸ λοιπὸν κ' ὁ θάνατος ομάδι
 συντροφιασμένες ἄς διαβοῦν σήμερον εἰς τὸν Ἄδη.
 Ὅϊμένα, κορασίδα μου, πολλὰ πολλὰ βαρένω
 ὄχι γιὰτὶ μέσ' στὴ φωτιά θάνατο ἀπαντυχένω,
 μὰ γιὰτὶ βλέπω πὼς κ' ἔσϋ, καρδιά μου ἀγαπημένη,
 140 θέ ν' ἀπομείνης σήμερον στὴν κάμινον καημένη.
 Μ' ὄλον ἐτοῦτο, θάνατο πολλὰ φχαριστήμενος
 ἔπαιρνα, ἀνίσως κ' ἤμουνα ἀλλιῶς ἐδῶ δεμένος:
 τὰ μάτια μου γὰ συντηροῦν τ' ἀργυροπόσωπό σου

|| 109 κριτες cod. || 120 ταζο cod. || inter 124-125 Σωφρονια cod. 1: Φοφρ—cod.
 || 131 ἔτασσε correxi : σταξε cod. ||

- κι' ὀμάδι μὲ τὸ σιῆθος μου νὰ γγίζη τὸ δικό σου,
 145 ν' ἀναστενάζουμε μαζί, μαζί νὰ βγ' ἡ ψυχὴ μας
 κι' ἀγκαλιασμένο νὰ γενῆ κάρβουνο τὸ κορμί μας.
- ΣΩΦΡ. Ἄλλοι μᾶς πρόεπον λογισμοί, φίλε, καὶ κλάηματ' ἄλλα
 τούτην τὴν ὥρα νὰ ἔχωμε στὸ στόμα μας μεγάλα.
 Τὰ κρίματά σου τὸ λοιπὸν βάλε, φτωχέ, στὸ νοῦ σου 111^γ
- 150 καὶ ζήτηξε μὲ τὴν καρδιὰ συμπάθιο τοῦ Θεοῦ σου.
 Ἔσ κρίματα νὰ ζητήξωμε συμπάθιο μᾶς τυχαίνει,
 γιὰτὶ ἴσ' λίγη ὥρα σιῆ φωτιά μένομ' ἀποθαμένοι.
 Κ' εἰς τ' ὄνομά Του ἀπόθανε, γιὰτὶ ζιμιὸ γλυκαίνου,
 κάτεχε, τὰ κριτήρια σου κ' οἱ πόνοι σου ἀλαφρένου.
- 155 Τὸν ἥλιο ἴδες καὶ τὸ οὐρανὸς πόση ὁμορφιὰ βαστοῦσι,
 π', ὡς φαίνεται σου, κράζουν μας καὶ μᾶς ἀκαρτεροῦσι.
 Εἰς τοῦτο ἔρχεται ἡ Κλορίντα καὶ λέγει:
- ΚΛΟΡΙΝΤΑ Ποιοί ν' τοῦτοι οἱ κακορίζικοι πῶχουν ἐδῶ δεμένους
 καὶ νὰ τοὶ κάψουν, σὰν θωρῶ, τὸ ἔχουν ἴποφασισμένους;
 Μεγάλο προᾶμα ἀληθινὰ θέ νὰ ἔχουν καμωμένο,
 160 γιὰτὶ θωρῶ τὸν βασιλιὰ κοντὰ τους θυμωμένο.
 Ὡ βασιλιά μου ἀξιώτατε, τὴν ὑψηλότητά σου
 χίλια καλῶς τὴν ἠῦρηκα μ' ὄλην τὴν συντροφιά σου.
- ΒΑΣ. Καλῶς τὴ βγενικώτατη κι' ὁμορφη κορασίδα,
 καλῶς τὴν, ὅπου μὲ κρατεῖ σὲ θάρορος καὶ σ' ὀλπίδα
 165 μὲ τὴν ἀντροειά τζη τὴν πολλὴ τὸ ὀχθρούς μου νὰ ρικίση
 καὶ λεύθερη τὴ χώρα μας τὴν σήμερον ν' ἀφήση.
 Κλορίντα θυγατέρα μου, τοῦτ' εἶναι πὺ μὸπῆρα
 τὸ κόμισμα ὀπῶχασα: κ' ἡ ἐδική τως μοῖρα
 τὸ ἔκαμε νὰ ἴρθουσι κ' οἱ δυὸ νὰ μοῦ τὸ φανερώσουν,
 170 γιὰ νὰ μποροῦν τὸ κρίμα τως σὰν πρόπει νὰ πλερώσουν.
 Τούτ' ἡ γυναῖκα ἤρθε ὀμπρὸς μ' ἀποκοτιὰ μεγάλη
 καὶ πὺς τὸ πῆρε μόνη τζη μοῦ ἴπε: καὶ τοῦτος πάλι,
 σὰν ἤρθε κ' εἶδε τὴν ἐδῶ, μοῦ φώνιαξε: «δὲν φταίγει,
 μ' ἀφώρμισε κι' ὡσὰν λωλὴ πὺς τό ἴκαμε σοῦ λέγει,
 175 τὸ προᾶμα πὺ ἴχα κάμει ἐγὼ, πὺς τό ἴκαμε αὐτεῖνη». 111^ν
 Κι' ὡσὰ μεγάλο νὰ ἴχασι, κρίνω, σ' ἀληθοσύνη,
 χάρισμα νὰ ζητήξουσι, μιὰ ὥρα ἐφωνιάζα
 καθένας τους πὺς τό ἴκαμε καὶ δικιοσύνη ἐκράζα.
 Πούρι τῶν δυὸ τῶνε ἐγὼ ἐπίστεψα κι' ὀμάδι

|| 148 στομας cod. || μας omissum in cod. add. supra versum cod.² || 151 Ἔσ
 addidi || 156 πὺς cod.; an πὺς scribendum? || 157 Πγίν cod. || 158 θορὸ omis-
 sum in cod. add. supra versum cod.² || 177 εφονιαζα cod. ||

- 180 με τὰ κοιτήρια τῆς φωτιᾶς συντροφιαστοὺς· σὸν Ἄδη,
 ὅς καθὼς θωρεῖς, ἐβάλλθηκα τώρα νὰ τοῦσε πέψω
 καὶ με τὸ ξόμπλι ἐτουτορνῶν τοὺς ἄλλους νὰ φρονέψω.
- ΚΛΟΡ. Καινούριο προᾶμα κι' ἄτυχο εἶν' ἕνας νὰ θελήσῃ,
 πρίχου δουλέψῃ, ἀντίμεψῃ τοῦ κόπου νὰ ζητήσῃ.
- 185 Μὰ ἡ καλωσύνη σου ἡ πολλὴ κίνει ν' ἀποκοιήσω
 τὸ ἐρχάμενής μου δούλεψῃς πλέρωμα νὰ ζητήσω.
 ὦ βασιλιά μου, ὅσο μπορῶ, τόσο παρακαλῶ σε,
 χάρισμα τὴν ζωὴ τωνε τῶν ταπεινῶν μου δῶσε,
 γιατί δὲν φταίγει μουδὲ εἰς: Τούτῃ, γιὰ νὰ γλυτώσῃ
- 190 τοὺς χριστιανοὺς ὁχ τὴν φωτιὰ τὴν σήμερον τὴν τόση,
 σοῦ ἔπε πὼς τό ἔκαμε, θαρρῶ, καὶ τοῦτος γιὰ νὰ βγάλῃ
 τὴν κόρη ἀπὸ τὸν θάνατον τό ἔκαμε, λέγει πάλι.
 Μ' ἂν ἔν καὶ θές νὰ δῆς καλὰ τὸ προᾶμα, σὰν τυχαίνει,
 θές εὔρεῖς τούτῃ τὴ δουλειὰ πὼς εἶναι καμωμένη
- 195 ἀπὸ τὸ Μαιομέτῃ μας μόνο, γιατί μανίζει,
 στὴν ἐκκλησιὰ μας κόνισμα νὰ ἔχωμε δὲν δορίζει.
 Τοῦτος ὁ μάγος μαγικὰ ἄς κἀνῃ πᾶσα ὥρα
 ὅσα κι' ἂ θέλῃ, βασιλιά, μὰ στὴ δική μας χώρα
 εἰς τὴν ἀντροειὰ καὶ δύναμιν τὴν νίκη νὰ κρατοῦμε
- 200 πὼς ἔχομε νὰ κάμωμε, κι' αὐτείνῃ νὰ μιλοῦμε.
- ΒΑΣ. Γῆ φταῖσι γῆ δὲ φταίσινε, Κλορίντα μ' ἀντροειωμένη,
 γι' ἀγάπη σου ἄς γλυτώσουνε κι' ἄς εἶν' συμπαθημένοι.
 Πὼς εἶμαι κρατημένος σου καλώτατα γνωρίζεις: 112 r
 κ' εἰς προᾶγμα μεγαλύτερο κάτεχε νὰ μ' ὀρίζῃς.
- 205 Σύρτε λοιπόν, στρατιῶτες μου, γλήγορα λύσειτέ τους
 κι' ὡς πεθνομοῦν σιὰ σπίτια τους νὰ πᾶν ἀρήτετέ τους.
- Τότες τοὺς λυοῦνε καὶ πᾶνε καὶ φιλοῦνε τὰ
 πόδια τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος λέγει:
- ΒΑΣ. Τὰ πόδια τῆς ἑξακονοιῆς Κλορίντας, σὰν τυχαίνει,
 ἀμέτε νὰ φιλήσετε, γιατί ὅστε γλυτωμένοι
 σήμερο ἀπὸ τὴ χάρη της.
- ΣΩΦ. Κ' ἐσένα προσκυνοῦμε,
- 210 ἀξιώτατέ μου βασιλιά, κ' ἐκείνη φχαριστοῦμε
 τὴν τιμημένη κορασιὰ: δὲν θέλομε σκολάσει,
 μὰ τ' ὄνομά της τὸ οὐρανοὺς θέλομεν τ' ἀνεβάσει.
- Τότες φιλοῦσι καὶ τῆς Κλορίντας τὰ ποδάρια καὶ
 ὁ βασιλιάς μισσεύει με τὴ συντροφιά του ὅλη.
- ΟΔ. Κόρη μου, τὴν ἀγάπη μου σοῦ ἔχα ὡς ἐδὰ χωσμένη,

|| 180 σὸν Ἀδι cod.¹: ομαδι (iter. v. 179) cod. || 193 καλὲ cod. ||

μά, κρίνω, σήμερο καλὰ τὴν ἔχεις γνωρισμένη.

215 *Κι' ἂν εἶναι κ' εἶναι μπιστευτὴ κι' ἄμετρον, μὴν ἀφήσης,
παρὰ γιὰ ταῖρι σου πιστὸ κι' ἄξιο νὰ μὲ ζητήσης.*

ΣΩΦΡ. Ὀλίγτο, τὴν ἀγάπην σου γνωρίζω τὴ μεγάλη
κι' ὅσο μπορῶ σὲ φχαριστῶ, γιατί, θωρῶ, καμμιὰ ἄλλη
τόσο πιστὴ δὲ βρῖσκειται καὶ γι' ἀκριβό μου ταῖρι
220 σὲ θέλω καὶ γι' ἀφέντη μου καὶ πιάσε με ὄχ τὸ χέρι,
συντροφιασμένοι σπῖτι μας νὰ πᾶμε, σὰν τυχαίνει.

ΟΛ. Ἄς πηαίνωμε τὸ λοιπονὶς κι' ἄς εἶν' φχαριστημένοι
ὅσοι μᾶς ἐβοηθήξασι, κ' ἡ κόρη ποὺ μᾶς βγάνει
σήμερα ἀπὸ τὸν θάνατον καὶ ταῖρια μᾶσε κάνει.

Τέλος τοῦ πρώτου Ἰντερμεδίου.

ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΓΚΛΑΒΙΟΣ, θεὸς τῆς θαλάσσης.

113 r

ΤΣΙΡΤΣΕ, θυγατέρα τοῦ Ἡλίου, μάγισσα.

ΣΙΛΑ, ἀγαπητικὴ τοῦ Γκλάβιον.

ΧΟΡΟΣ τῶν κορασίδων τῆς Σίλας.

ΓΚΛΑΒ. ὦ προκιαμένοι ἀγαφτικοί, ὅς τόσους καημοὺς ποὺ ζῆτε
πῶς εἰς τοῦ πόθου τὴ φωτιὰ νὰ στέκετε μπορεῖτε;

Ἔρωτα, ἂν ἔν κι' ἀποκοτᾶς σ' ἓνα θεὸ κι' ἀξιῶνεις
τόσες περίσσιες παιδωμές, ἔτσι νὰ τοῦ πληγῶνης

5 τὰ σωθικά, μὲ ποιὲς φωτιὲς θὰ καίγης τοὺς καημένους
ἀνθρώπους; μὲ τὰ βάσανα πάντα τυραννισμένους

θὲς τοὶ κρατεῖ ἀπονώτατα. Λίγια, μὰ τὴν ἀλήθεια,
στρέφονται ἀπάνω τὸ ὄρανοὺς καὶ κράζουσι βοήθεια
καὶ δικιοσύνη ἀπάνω σου κι' ἄσπλαγχο νὰ σὲ λέσι

10 στὴ μοῖρα τως κι' ἀλύπητο· δίκιο εἶχασι νὰ κλαῖσι.

Ἐγὼ ἴμαι εἰς ὄχ τοὺς θεοὺς τοὶ πρώτους τῆς θαλάσσου·

μ' ὄλον ἔτοῦτο, Ἔρωτα, πάντα μὲ τὴ φωτιὰ σου
τυραννισμένος βρῖσκομαι καὶ μ' ὄλα νὰ τὴ σβήσω

τὰ κύματα δὲν ἠμπορῶ. ὦ θάμασμα περίσσο,

15 ὦ προᾶμα ἀνεπίστευτο, μέσ' στὸ γιαλὸ γυρίζω,

Titulus et personae in f. 76r ita notantur:

Ἰντερμεδίο Δευτερο

Γκλαβίος θεὸς τῆς θαλάσσης | Τζηριτζε μαγισσα θυγατέρα του Ἡλιου | Σίλα κόρη ἀγαπητικὴ του Γκλαβιον | Χορὸς κορασίδων τῆς Σίλας.

‡ τοῦ correxi: τον cod. || 8, 9 απανον cod. || 10 σ addidi || 13 ναν cod. ||
14 περισο cod.¹: -ισιο cod. ||

πάντα εἶμαι ὄγρὸς κι' ὡς ἀγνὸς καίγομαι καὶ λαβρίζω
καὶ τὰ νερά, πὸν τοὶ φωτιᾶς σβήνον, ὡς φωτιὰ ξορευγω
κι' ἐδῶ σιὴ γῆ ἤρθε καὶ γιαιρειὶ τὰ πόρους μου γυρεύγω.

Τὴν Τσίρτσε τὴν ἑξακουστὴν καὶ τὴν ἐμπορεμένη

- 20 μάγα ξετρέχω, πού 'ν' ἐδῶ τὴν κατοικημένη,
γιὰ νὰ τοῦ πῶ τὰ πάθη μου καὶ τὴν πολλή μου κρίση
κι' ἂν τύχη μὲ τὰ μάγια τῆς τούτης νὰ μοῦ βοηθήσει.

Εἰς τοῦτο προβαίνει ἡ Τσίρτσε καὶ ὁ Γκλάβιος λέγει :

Μὲ τὸν καιρὸ ἐπρόβαλε. Τσίρτσε, τὴν εὐγενειά σου 113v
χίλια καλῶς τὴν ἠύρηκα.

ΤΣΙΡ. Ἡ ὑψηλότητά σου

- 25 χίλια καλῶς ἐπρόβαλες, ὦ Γκλάβιε τιμημένε,
τῆς θάλασσας ἄξιε θεὸ καὶ πλήσια μπορεμένε.
Μὰ ποιά μεγάλη σ' ἔκαμε χρεία, ποιοὶ λογισμοὶ σου
νὰ ῥοθῆς στοὺς τόπους ἐδεπὰ τῆς Τσίρτσε τοῦ δικῆς σου ;

ΓΚΛΑΒ. Τσίρτσε, σιολὴ τῶν γυναικῶν, Τσίρτσε χαριτωμένη,

- 30 παρ' ἄλλη φρόνιμη σιὴν γῆ κι' ὁμοροκαμωμένη,
σὲ τόσες ἄξιες ἀρετὲς καὶ χάριτες τοῦ νοῦ σου,
οἱ ὁμορφιές σου οἱ ξακουστές, τὰ κάλλη τοῦ κορμιοῦ σου
σὲ δείχνου τοῦ θεοῦ ἐκείνου πὸς εἶσαι θυγατέρα,
πὸν διαγυρίζει τὸ οὐρανοῦ καὶ φέρνει τὴν ἡμέρα.

- 35 Ποιά σιράτα τ' ἄστρον κάνοισι, ποιὸν κύκλον τὸ φεγγάρι,
ποιά τὰ λιθία δύναμη, ποιά ἔχουν τὰ χόρτα χάση
γνωρίζεις, ὅλες τοὶ γιαιρειᾶς καὶ τὶς αἰτιᾶς κατέχεις
κι' εἰς τέχνη εἰς τὴ μαγικὴ ταίρι μουδ' ἔσαν ἔχεις.

Γιὰ τοῦτο ἤρθε νὰ σὲ βροῦ, μὲ τὴν πολλή σου γνώση

- 40 γιαιρειὰ νὰ δώτῃς σήμερον σιὴν πίδα μου τῆς τότῃ.
Λυπήσου, Τσίρτσε μου ἀκριβή! λύπη ἔχω σιὴν καρδιά μου
τὴ δοξεμένη· λύπηση ἔχε σιὰ βάσανά μου.

Περωνόντας μόνος μιὰ φορὰ κάτω σιὸ περιγιάλι
μιὰ κορασιά μ' ἀπάντησε μ' ὁμορορα πλήσια κάλλη.

- 45 Σίλα τὴν ὀνομάζουσιν, κι' ὡς τὴν ἐσυντηροῦσαν
τὰ μάτια μου, ὅπὸν τὴ φωτιὰ γι' αὐτείνῃ ἐγροικῆταν
καὶ μ' ὄση μοῦ ἔτον μπορετὸ ταπείνωση, σ' ἐμένα
λύπη τὴν παρακάλεσα νὰ ἔχη καὶ τὰ καημένα
τὰ σωθικά μου ἄφτουσι καὶ τόση κρίση γνώθω

|| 16 ἀφανὸς correxi: ἀρη—cod. || 22 βιθισι cod. || 33 δείχνου correxi: διχνη
cod. || 42 βασανα cod.¹: σοθικα cod. || 43 κάτου cod. || 45 ὀνομαζουσιν cod.¹: -ζασιν
cod. || σιντιρίσαν cod.¹: -ρουσαν cod. || 46 οπου τι cod.; πόθου vel ἔρωτα (cf v.
2 et 12) corrigendum? ||

- 50 νὰ σβήσῃ ἢ κόρη ἢ ἄσπλαχνη μὲ τὸ δικό της πόθο.
Κι' αὐτή, σὰ νὰ ἴμωνα θεοῖο ἄγριο, μέλα γυρίζει 114r
καλὰ καὶ μπορεζάμενο θεὸ νὰ μὲ γνωρίζῃ.
Γιὰ τοῦτο ἔρχομαι σ' ἐσέ, κόρη μου, νὰ θελήσῃς
λυπητερὰ σὰ πάθη μου τώρα νὰ μεῦ βοηθήσῃς·
- 55 κι' ὄχι τὸν πόθο ἀπὸ μὲ βγάνοντας, ἀπὸ κείνη
τὴν ὄργια, γιὰ νὰ μπορῇ ταίρι μου ν' ἀπομείνῃ.
- ΤΣΙΡ. Ἄξιε θεέ, ἄλλοι τὸ προεπὸν δὲν εἶναι νὰ γροικοῦσι
ποτὲ τὰ παρακάλια σου, μὰ νὰ παρακαλοῦσι
πρόπει ὅλοι ἐσέναν. Ἐπειδὴ μιὰ κόρη ὡσὰν ἐκείνη
- 60 σοῦ ἴπε πὼς σὲ περηφανᾶ ταίρι σου ν' ἀπομείνῃ,
ἄφῃσ' τὴν, μὴν τὴν ἀγαπᾶς, κι' ἄλλη, ὅπου ἢ γιόμορφιά σου
τὸ ἄρέσει κ' ἔχει πεθυμιὰ νὰ μπῆ στὴν ἀγκαλιά σου,
κάμε νὰ βοῆς· καὶ ξάνοιξε, Γκλάβιε, τὴν πεθυμιὰ μου,
χίλιες φωτιές γιὰ λόγου σου πὼς ἄφτουν στὴν καρδιά μου.
- 65 Τώρα πὸν ἠῦρες τὸ λοιπὸν κόρη ποὺ σὲ γυρεύγει,
ἀγάπησ' τὴ καὶ ξέφευγε τὴν ἄλλη ὅπου σὲ φεύγει.
Ποιά ἴμαι κατέχεις σιστὴ μαγειᾶς τὴν τέχνη κι' ἀπὸ κείνο
πὼς κατεβάζω τὸ λαμπρὸ τὸν ἥλιο ξεύρεις, κρίνω,
καὶ ποιοὶ εὐγενικώτατοι κι' ἄξιοι παρακαλοῦσι
- 70 ἀγαφτικοὶ στὴ χάρη μου καθημερονῶς νὰ μποῦσι.
Λογιάζω πὼς μοῦ γροίκησες, κ' ἔτσι παρακαλῶ σε
τοῦ πόθου τὰ γλυκὲς θωριές κ' ἐστὶ κ' ἐμένα δῶσε.
- ΓΚΛΑΒ. Τὸ πρόσωπό σου τ' ὁμορφο καὶ τὰ ἴμορρά σου κάλλη
κ' ἢ εὐγενειὰ κ' ἢ χάρη σου καὶ ἢ τέχνη σου ἢ μεγάλη
- 75 μπορεῖ νὰ κάμουνσι † ὅ' αὐτὴ † τὸν οὐρανὸ ν' ἀφήσῃ
καὶ γιὰ νὰ σ' ἔχῃ ἀγαφτικὴ στὴ γῆς νὰ κατοικήσῃ.
Μ' ὅλον ἐτοῦτο, στὴν καρδιά τούτῃ τὴν πληγωμένη 114v
τὴν ὁμορφιά τῆς Σίλας μου τόσα ἴχω ριζωμένη,
ὅπου δὲν εἶναι μπορετὸ τὸν πόθο τζῆ ν' ἀφήσω
- 80 κι' ἄλλη, ὅσον εἶναι ὁμορφη, ποτέ μου ν' ἀγαπήσω.
Τὸ περιστέρι νὰ σμιχτῇ μαζὶ μὲ τὸ ξιφτέρι,
τὰ δυὸ νὰ κάμουνσι πουλιὰ καὶ νὰ γενοῦσι ταίρι
κι' ὄχι ποτὲ ἄλλη ἀγαφτικὴ νὰ μπῆ στὸ λογιμὸ μου,
- 84 μόνον ἢ Σίλα ἢ ὁμορφη, τὰ μάτια καὶ τὸ φῶς μου.
- ΤΣΙΡ. Δίκιό ἴναι νὰ τὴν ἀγαπᾶς· κ' ἐγὼ νὰ μὴν ἀρήσω
σοῦ τίσσω, ὅσο δύνονται, παρὰ νὰ σοῦ βοηθήσω.

|| 53 ερχομε cod. || 61 ἢ addidi || 70 μου cod.: σου cod. || 75 σουτι cod. ; locus corruptus videtur; fortasse κανεις vel τινας corrigere posses || 78 ἴχω ριζωμένη correxi : χαριτομενι cod. || 86 ταζο cod. ||

- Μὲ τσ' ἄλλες τῆς συντροφισσες εἶναι συνηθισμένη
 ἔς τούτη τὴ βρούση πού 'ν' ἐδῶ συχνὰ νὰ κατεβαίνῃ,
 νὰ ξεφραντώνου ἀλλήλως τους καὶ ὕστερα νὰ πλύνου
 90 τὰ πρόσωπά τους καὶ νερὸ νὰ σκύφτουσι νὰ πίνου.
 Τοῦτα λοιπὸν τὰ κρουὰ νερὰ τῆς βρούσης θὰ μαγέψω
 γιὰ νὰ μπορέσω μετ' αὐτὰ ποιὰ ἔμαι νὰ σ' ἀρμηρέψω.
 Τάσσω σου νὰ τὴν συντηρᾷς τὴν ὁμορφὴ σου Σίλα
 94 νὰ σοῦ κλουθᾷ ἔποπίσω του σὰν τὸ ζάγάρ' ἢ σκύλα.
- ΓΚΛΑΒ. Τσίρτσσε μου εὐγενικώτατη, μὲ λόγια δὲν τυχαίνει
 σήμερὸ ἀπὸ λόγου μου νὰ βγῆς φχαριστημένη,
 μὰ σκλάβο σου παρτοτινό, κάτεχε, θές με κάμει,
 ἂν ἔν καὶ μετ' τὴ Σίλα μου θέλομε σμίξει ἀντάμι.
- ΤΣΙΡ. Θώρειε, ἀνισῶς καὶ πεθυμῶ τώρα νὰ σὲ βοηθήσω
 100 τὰ μάγια τὸ γοργότερο ὀμπρός σου θ' ἀρχινίσω.
 Ἡ Τσίρτσσε σιμώνει στὴ βρούση καὶ μουρμουρίζει
 κι' ἀπόκεις λέγει δυνατά :
- ΤΣΙΡ. Ἄναφγκριό, Ταμερατά, μπίς, μίλλε, μπίσα, ἴσο, 115^r
 Ταλματαφούρ, Ἄνικλοδάμ, Μορφίσο, Φιτερίσο,
 Κούμ, Σοῦμ μὲ τσ' ἄλλους ὄλους σας, ἐβγαῖτε ἀπὸ τὸν Ἄδῃ,
 τὴ δύναμή σας βάλετε ἔς τούτη τὴ βρούση ὀμάδι
 105 κι' ὡς πεθυμοῦμε κάμετε τούτην τὴν ἄξια Σίλα
 νὰ πορπατῆ τοῦ Γκλάβιου μου ξοπίσω σὰ μιὰ σκύλα.
 Τότες γίνονται κάποια σημάδια στὴ βρούση μὲ
 φωτιές καὶ ἡ Τσίρτσσε λέγει :
- ΤΣΙΡ. Ὅχ τὰ σημάδια ποὺ εἶδαμε τὰ μάγια τελειωθῆκα.
 Τάσσω σου γιὰ τὴ Σίλα σου πλιό σου δὲν παίρνεις πρίκα.
 Ἄμε καὶ μεταγύρισε νὰ τήνε βρῆς ἔς λιγάκι
 110 νὰ στάσση ἀπὸ τὰ χεῖλη τῆς τσ' ἀγάπης τὸ φαομάκι.
- ΓΚΛΑΒ. Πάγω μὲ πλήσια φχαριστιὰ, Τσίρτσσε, στὴν εὐγενειά σου.
- ΤΣΙΡ. Σὲ λιγουλόκι γύρισε νὰ δῆς τὴν πεθυμιὰ σου.
 Ἄγωμε πούρι καὶ καλὰ τὴν ἔχω βγοδωμένη :
 Τάσσω σου πὼς νὰ τὴν ἰδῆς σκύλα καταστημένη !
 115 γιὰτὶ νὰ μὲ περηφανᾷς δὲν ἔπρεπε γιὰ κείνη.
 Μ' ἄσ' τήνε νὰ ῥοθῆ μοναχὰς τ' ἀχείλι τῆς νὰ πλύνῃ . . .
 Τότες βγαίνει ἡ Σίλα.
 Μὰ σάλαγο ἐγροίκησα. Ἐν τὴν ἐδῶ ποὺ βγαίνει
 μ' ἄλλα κοράσια στὸ χορὸ μαζὶ συντροφιασμένη.
 Εἰς τοῦτο ἐρχεται μὲ ἄλλες ἑφτὰ κορασίδες καὶ
 χορεύουν καὶ ὡσὰν ἀποχορέψουν λέγει :

|| 93 ναν cod. || 103 τον Ἄδῃ cod.¹ : τα δασι cod. || 109 μεταγύρισε cod. || 110
 σταζι cod. || 111 σ addidi || prosa inter 116-116 in margine ||

- ΣΙΛΑ** Πολλήώρα, κορασίδες μου, χορεύομε, νὰ ζήσω
 120 καὶ κουρασμὸ στὰ μέλη μου γροικῶ πολλὰ περίσσο.
 Διψῶ καὶ θέ νὰ πιῶ νερὸ κ' ὕστερα θέ νὰ πλύνω
 τὸ πρόσωπό μου (χώματα νὰ ᾿ραι γιομάτο κρίνω).
- ΧΟΡΟΣ** Ἄς πᾶμε ὅλες μετ' αὐτὴ στὴ βρύση νὰ πλυθοῦμε, 115ν
 124 μιὰ μιὰ ἀπὸ τὸν πάσπαλο τοῦτο νὰ πιστρεντοῦμε.
 Τότες σιμώνει ἡ Σίλα στὴ βρύση καὶ πλύνεται καὶ
 ζιμιὸ γίνεται σκύλα. Θωρώντας τὴν οἱ ἄλλες λένε:
- ΧΟΡΟΣ** Γυναῖκες, εἶντα βλέπομε; ποιὸ θάμασμα θωροῦμε;
 δὲν ξεύρω ἂν εἶμαι ξεπνητὴ γῆ πύρι ἀνὲν κοιμοῦμαι.
 Ὡ κακορίζικη πολλά, ὦ πικραμένη Σίλα,
 καὶ πῶς ἐκαταστάθηκες ἔτσι ἔξαφνα μιὰ σκύλα!
 Τότες γυρίζει ὁ Γκλίβιος καὶ θωρεῖ τὴ καὶ λέγει:
- ΓΚΛΑΒ.** Περίσσια πεθυμητικὸς γυρίζω νὰ γροικῆσω
 130 τί ἔκαμε ἡ Τσίρισε σήμερον ᾿ς τοῦτο μου τὸ περίσσο
 πάθος. Μὰ πῶς τὰ μάτια μου βλέπουν δίχως τὴ Σίλα;
 Γυναῖκες, ποῦ ᾿ραι ἡ Σίλα μου;
ΧΟΡΟΣ Δὲν τήγε βλέπεις σκύλα
 καταστημένη;
ΓΚΛΑΒ. Ὅϊμέ! καὶ πῶς; Σίλα μου ἀγαπημένη,
 γιάντα μὲ δέρνεις τὸ πτωχὸ περίσσια θυμωμένη;
 135 Ὅϊμένα, Σίλα μου ἀκριβή, Σίλα μου, πεθυμιὰ μου,
 πῶς σὲ θωροῦσι τοῦ πτωχοῦ τὰ μάτια τὰ δικά μου:
 Ἡ Τσίρισε ἡ ἀπονώτατη, γιὰ νὰ μηδὲ θελήσω,
 σὰν μοῦ ᾿λεγε, τὸν πόθο μου, ὀϊμέ, νὰ τῆς χαρίσω,
 σ' ἔκαμε μὲ τὰ μαγικά κ' ἐγίνης τώρα σκύλα.
 140 Ὅϊμέ, φῶς καὶ ματάκια μου, ὀϊμέ, ἀκριβή μου Σίλα!...
 Τότες γροικοῦνται βροντὲς καὶ πέφτουν φωτιᾶς
 καὶ φεύγουν ὅλοι ἀπὸ τὸν φόβον.
- Τέλος τοῦ δεύτερου Ἰντερμέδιου.

ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΜΕΔΕΑ.

116 γ

ΓΙΑΖΟΝΕΣ.

- ΜΕΔ.** Γιαζόνε ἠγαπημένε μου, τώρα θέ νὰ γροικῆσης,
 τὸν πόθο ὅποιον σοῦ βασιτῶ τὸν πλήσιο νὰ γνωρίσης.

|| 120 κουρασμὸ correxi: κουρασσι cod. || 123 ανε cod. || 131 γλεπουν cod. || τί cod.¹: ιν cod. ||

Titulus et personae in f. 87v ita notantur:

Ἰντερμέδιο τρίτο

Μεδεια, καὶ Γιαζόνες. | Μορσεζάνδη, καὶ Λοάκος.

- Τώρα πὸν μὲ τὰ μάγια μου σ' ἔκαμα τ' ἀγροειμένα
 ταυριά νὰ βάλῃς στὸ ζυγὸ περίσσια ἡμερωμένα,
 5 νὰ σπείρῃς τὴν σπορὰ αὐτὴ, πολὺ νὰ ξεφαντώσῃς
 τοὺς πολεμάρχους σήμερον μὲ δύναμὴ σου τόση
 νὰ ῥθουσι ὅλοι ἀπάνω σου, μετὰ σὲ νὰ μαλώσουν,
 γυρεύοντας ἀλύπητο θάνατο νὰ σοῦ δώσουν.
 Μὰ σὺ μηδὲν τοὺς φοβηθῆς ποσῶς, μ' ἀνάμεσά τους
 10 τούτην τὴν πέτρα τὸ ζιμιὸ ρίξε· καὶ τ' ἄρματα τους
 θές ῥεῖς ἀντίδικά τινε πάραυτας νὰ γυρίσουν,
 νὰ σκοτωθοῦν ἀλλήλως τως κ' ἐσὲ νὰ μὴν ἐγγίσουν.
 Τοῦτο ὡσὰν τὸ κάμουσι, θέλ' ἔβγει ὁ δράκος πάλι
 νὰ θὰ σ' ἀρπάξῃ τὸ ζιμιὸ μὲ μάνιτα μεγάλη.
 15 Κ' ἐσὺ τοῦ ρίξε τουτιονὲ τὸ χόρτο, κ' ὡς τοῦ δώση,
 μεγάλος ὕπνος, κάτεχε, θέλει τὸνε πλακώσει·
 καὶ τότες τὸνε σκότωσε κ' ὡς εἶναι ἡ ὄρεξή σου
 πιάσ' τὸ δερμάτι τὸ χροσὸ μὲ τὴν ἀνάπαψή σου.
 Μ' ἀπείς, Γιαζόνε μου ἀκριβέ, τὸ προᾶμα αὐτεῖνο ποίσης,
 20 βλέπεσαι τοῖ Μεδέας σου μὴν τζῆ ξαλησμονήσης,
 γιατί θωρεῖς τὸν κύρη μου τὸν ἀκριβὸ πὼς βλάπτω,
 γιὰ νὰ βοηθήσω μόνο ἐσέ, πὸν γιὰ τὸν πόθο σου ἄφτω.
 Γιαζόνε μου, ἀπὸ τὴ φορὰ ὅπου σ' ἐστοχαστῆκα
 τὰ μάτια μου, ἀπὸ τὴν καρδιὰ τὴν ἐδική μ' ἐβγῆκα,
 25 γιὰ νὰ μπορῶ τοῖ πρόσοψης ν' ἀρέσω τσ' ὁμορφῆς σου 116v
 κ' εἰς ξένον τόπον περπατῶ· καὶ μέσα στὴ δική σου
 καρδιὰ νὰ στέκωμαι ἔπαρε πάντα κατοικημένη,
 γιὰ νὰ μὴν πηαίνω ἀποδεκεῖ ξένη καὶ ξωρισμένη.
 Δίκιό 'ναι, ἂν ἐξωρίστηκα κᾶνε ἀπὸ τὴν καρδιὰ μου,
 30 στὴν ἐδικήν σου τὴν καρδιὰ νὰ κάμω κατοικιά μου.
ΓΙΑΖ. Μεδέα, χαριτωμένη μου στολὴ τῶν κορασίδω,
 καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδιὰ καὶ τὴ ζωὴ σοῦ δίδω
 στὰ χέρια σου τὴν σήμερον, γιατί μὲ τσ' ὁμορφιές σου
 μ' ἐσκλάβωσες, ἀφέντρα μου, καὶ μὲ τοῖ χάριτές σου
 35 μ' ἔδεσε ἡ ἀγάπη σου τόσο σφιχτά, πὸν πλιό μου
 δίχως σου νὰ 'χω δὲν μπορῶ σωστὸ τὸ λογισμό μου.
 Κι' ὄξω ἀπὸ τούτη, 'ς πλιότατη σκλαβιὰ μὲ βάνει πάλι

|| 7 ρουσι cod. || ἀπανόν cod. || 9 φοβιθις cod.¹: βοβ - cod. || 15 ὡς correxi:
 as cod. || 21 βλαπτο cod. || 23 σεστοχαστικαν cod. || 24 μ' correxi: με cod. ||
 ἐβγῆκα (coll. v. 29 (ἐξωρίστηκα) correxi: -καν cod. || 25 τζομορφήσου cod.¹:
 -ορμιάσου cod. || 31 κορασιδον cod. || 32 καὶ ³ correxi: κιὰ cod. γιὰ cod.¹ || σου
 cod. || 37 οξον cod. ||

- τούτ' ἢ βοήθεια, π' ἀπὸ σὲ γνωρίζω στὴ μεγάλη
 χρεῖαν ἐτούτη πού 'λαχε, τόσα πὸν διπλωμένη
 40 καδένα τὴν ἀγάπη σου σφικτὰ κρατεῖ δεμένη
 στὴν πληγωμένη μου καρδιά καὶ δὲν μπορῶ ν' ἀφήσω
 τὸν πόθο σου, νεράϊδα μου, ὅσον καιρὸ κι' ἄ ζήσω.
 Κι' ἄ θέλης, ἔμπα σ' ὀρδινιά, σὰν ἔχομε 'πωμένα,
 στὸν τόπο μου κρυφώτατα νὰ φύγης μετὰ μένα,
 45 ταίρι ἀκριβό, σὰν πεθυμῶ, νὰ 'σαι, βασίλισσά μου,
 χαιράμενη νὰ στέκεται πᾶσα καιρὸ ἢ καρδιά μου.
- ΜΕΔ. Τοῦτο, καθὼς σοῦ τό 'ταξα, κάνω το χωρὶς ἄλλο,
 καλὰ καὶ μπαίνω στὸ γιालὸ μὲ φόβο μου μεγάλο.
 Μ' ἀπείτις θὰ παγαίνομε συντροφιασμένοι ὁμάδι,
 50 κάτεχε πὼς μετὰ χαρᾶς ἔμπαινα κ' εἰς τὸν Ἄδη.
 Πάγω λοιπὸν νὰ ὀρδινιαστῶ, νὰ φύγω μετὰ σένα
 κ' ἐσὺ θές διάσει σήμερον σὰν ἔχεις καμωμένα.
- ΓΙΑΖ. Πήγαινε, κορασίδα μου, κ' ἢ Ἀφροδίτη ἕς δώση 117 r
 τέλος εἰς τὴν ἀγάπη μας, σὰν πεθυμᾶς, τὴν τόση.
 55 Μὰ σάλαγο ἀγροίκησα. Θαρρῶ ξεφυτρωμένοι
 νὰ 'ναι οἱ στρατιῶτες κ' ἔρχονται περίσσια θυμωμένοι
 νὰ μὲ μαλώσουν. Ἀληθινὰ τοῦτ' εἶναι κι' ὅλοι ἀντάμι
 θαρροῦν κομμάτια σήμερον πὼς θέλουνσι μὲ κάμει.
 Σὲ μιὰ μεριά θέ νὰ σταθῶ, τὴν πέτρα νὰ τοὺς ρίξω
 60 καὶ τῆς Μεδέας τὰ μαγικὰ τί ἀξίζου νὰ τοὺς δείξω.
- Εἰς τοῦτο βγαίνουνσι οἱ μορεσκάντοι ἀρματωμένοι
 καὶ πᾶσι ὀμπρός του καὶ τὸνε φοβερίζουσι μὲ τίς
 πόντες τῶν σπαθιῶν καὶ ὁ Γιαζόνες ρίχτει τὴν
 πέτρα καὶ αὐτοὶ γυρίζουσι καὶ μαλώνουσι ἀλλήλους
 τους, ὥστε πὸν πέφτουσιν ὅλοι σκοτωμένοι.
- ΓΙΑΖ. ὦ θαύμασμα ἀρίφρητο! νὰ 'χουν τὰ μάγια τόση
 χάρη ποτὲ ποιὸς τό 'θελε λογιᾶσει; νὰ τελειώση
 τὸ δράκο μὲ τὰ μαγικὰ, λογιᾶζω, 'ς τέτοιον τρόπον,
 νὰ πάρω τὸ δερμάτι του δίχως κανέναν κόπον.
- Τότες βγαίνει ὁ δράκος.
- 65 Μ' ἔν τονε ἐδῶ πὸν πρόβαλε. Φωτιά ὀχ τὸ στόμα βγαίνει.
 Ἀληθινὰ φόβος πολὺς σιὰ σοθικά μου μπαίνει.
 Δὲν πρόπει πλιὸ νὰ στέκωμαι τὰ χόρτα θὰ τοῦ ρίξω

|| 38, 41 σ addidi || 41 κρυφώτατα cod.¹: κριβ—cod. || 47 Σ ante τοῦτο delevi ||
 56 καὶ cod. || inter 60-61 ἀρματωμένοι (coll. v. 10-11) correxi: εματωμενι cod.;
 nolui edidere αίματομενοι || σπαθιῶνες cod. || 66 σοθικά cod.¹: θοθ—cod. ||

τὰ μαγεμένα ἀπάνω του νὰ τὸν ἀποκοιμίσω.

Εἰς τοῦτο τοῦ ρίχτει τὰ χόρτα ἀπάνω του καὶ ὁ δράκος πέφτει ἀποκοιμημένος καὶ ὁ Γιαζόνες τὸνε σκοτώνει καὶ λέγει :

ΓΙΑΖ. Τώρα, ὅπου τὰ μποδίσματα θωροῶ ξετελειωμένα, 117v
70 θὰ πάρω τοῦτο τὸ χροσὸ δερμάτι μετὰ μένα.

Τότες τοῦ παίρνει τὸ δερμάτι καὶ λέγει :

ᾠ κόποι περασμένοι μου, πῶς εἶστε πληρωμένοι
μ' ἀντίμειψη πολλὰ ἀκριβή! Μὰ τὴν ἀγαπημένη
Μεδέα πάλι συντηροῶ. ᾠ κόρη εὐγενική μου,
νὰ δώση εὐχαρίστηση ἢ γλῶσσα ἢ δική μου
75 δὲν ἤμπορεῖ σιὸ μ' ἄξιωσεσ· μ' ἀλήθεια, τὴν καρδιά μου
σοῦ δίδω πλιὰ μετὰ χαρᾶς, βασίλισσα κυρά μου.

ΜΕΛ. Γιαζόνε μου, μὴν στέκωμε νὰ χάνωμε τὴν ὥρα,
μ' ἄς φύγωμε ὀγλήγορα ὄχ τὴ δική μου χώρα.
Μέσ' σιὸ καράβι ἄς τρέξωμε κι' ὁ κύρης μου ξετρέχει
80 γοργὸ μὲ μάνιτα πολλή σιὰ χέρια του νὰ μ' ἔξη,
γιατὶ ἔμαθε, δὲν ξεύρω πῶς, ἐγὼ ἤθελα σοῦ δώσει
βοήθεια ᾠ τούτη τὴ δουλειὰ καὶ θέ νὰ μὲ σκοτώση.

ΓΙΑΖ. ᾠ πηαίνωμε τὸ λοιπονὶς πρὸς τὸ λιμιώνα ὀμάδι,
νὰ μποῦμε σιὸ καράβι μου, πρὶν μᾶς βοῆ τὸ βράδυ
85 νὰ φύγωμε ἀποδεπὰ.

ΜΕΛ. Τοῦτα τὰ νεκρωμένα

κορμιὰ θέ ν' ἀναστήσω ὀμπρὸς μὲ λόγια μπορεμένα,
εἰς τὸ καράβι νὰ ᾠρθουσι κάτω γιὰ δούλειψή μου.

ΓΙΑΖ. Κάμε σὲ τούτη τὴ δουλειὰ σὰν θές ἐσύ, ψυχὴ μου.

Τότες σιμώνει ἡ Μεδέα σιὴ βρύση καὶ μουρμου-
ρίζει· ἀπόκεισ πίνει ἀπὸ τὸ νερὸ καὶ μὲ τὸ στόμα
τῆς λαντουρᾶ τὰ κορμιὰ καὶ σηκώνουνται ἀπάνω,
καὶ τοὺς λέγει :

ΜΕΛ. Κορμιὰ, πὸν γεννηθήκετε σήμερο ὀλα ὀμάδι
90 κι' ὀλ' ἀποθάνετε μαζί, καὶ πάλ' ἀπὸ τὸν ᾠδὴ
νὰ ᾠρθου οἱ ψυχές σας ἔκαμα γιαμιὰ, ν' ἀναστηθῆτε,
σὲ δούλειψή μας κάμετε σπουδαχτικοὶ νὰ ᾠρθῆτε·
κι' ὀσὰ μισσέψωμεν ἐμεῖς, κάμετε πάλι ὀμάδι
νὰ κατεβῆτε τὸ ζιμιὸ νεκρὰ κάτω σιὸν ᾠδὴ.

Τέλος τοῦ τρίτου Ἰντερμέδιου.

|| 68 *απανον* cod. || inter 68-69 *απανον* cod. || *prosa* inter 70-71 in margi-
ne || inter 88-89 *ασιχορουντε* *απανον* cod || 91 *ρθουν* cod. ||

ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ, βασιλεὺς.

ΟΔΥΣΣΕΥΣ.

ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΩΣ.

ΠΥΡΡΟΣ, υἱὸς τοῦ Ἀχιλλέως.

ΠΟΛΥΞΕΝΗ, βασιλοπούλα.

ΕΚΑΒΗ, μάνα της.

ΚΑΛΚΑΝΤΕΣ, ἱερεῖς.

ΧΟΡΟΣ τῶν γυναικῶν.

118 r

ΑΓΑΜ. Ποιὰ μας περίσσια κρίματα, ποιά σφάλματα μεγάλα
τόσο θυμὸ στὴ θάλασσα καὶ κακωσύνη ἐβάλα
κ' ἐφρούσκωσε τέτοιας λογιῆς, στρατιῶτες τιμημένοι,
καὶ τόσους στέκομε ἐδῶ καιροὺς ἐμποδισμένοι ;
5 Τὴν Τρόγια ἐκερδαίσαμε κ' ἐκάψαμέ τη οὐλή
μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Διός, σὰ μπιστεμένοι δοῦλοι,
κ' ἐδὰ γιὰ τόσο φταίσιμο κ' ἔτσι ἀμποδίζουσί μας
καὶ δὲν μποροῦμε στὴ γλυκιὰ πατρίδα τὴ δική μας
νὰ στρέψωμε μὲ πεθυμιά. Γυρέψετ' ὅλοι ἀντάμι
10 ποιὸ φταίσιμο ἔτσι δυνατὸ εἶχαμε τοῦσε κάμει,
γιὰ νὰ μποροῦμε ταπεινὰ συμπάθιο μὲ θυσία
νὰ πά τοῦσε ζητήξωμε, καθὼς μᾶς κάνει χρεία.

ΟΔΥΣ. Μεγάλο πράγμα ὁ κακὸς καιρὸς νὰ μὴν σχολάζῃ
μὰ τὴν ἀλήθεια, τίβοτας κοῖμα μᾶσε πειράζει
15 κ' εἶναι μας χρεία νὰ πάγωμε θυσία χωρὶς ἄλλο
πρὸς τὸ θεὸ τῆς θάλασσας σήμερον τὸ μεγάλο,
νὰ κατατάξῃ τοὺς καιροὺς, νὰ πάψῃ ἢ κακωσύνη
κι' ὡς πεθυμοῦμε ὅλοι μας σήμερον ν' ἀπομείνῃ,
σιτὸ σίτι μας τὸ λοιπονὶς κ' εἰς τὴν ἀγαπημένη
20 πατρίδα μας νὰ στρέψωμε περίσσια δοξασμένοι.

ΣΚΙΑ Ἦς ἔμπουσι εἰς ἀλησιμονιὰ † ὀλότελα σ' ἐμένα
μοῦ φαίνεται † ποὺ μοναχὸς σᾶς ἔχω καμωμένα.
Τὴν Τρόγια ἐνικήσετε, τοῦτο μουδὲν τὸ βάλῃ
καρεῖς σιτὸ νοῦν του, ἂν ἔν-κι' ὀμπρὸς ἐμένανε μεγάλη
25 θυσία δὲν θυσιάσετε, σὰν εἶστε κρατημένοι,

118 v

Titulus et personae in f. 96v ita notantur :

Ἰντερμέδιο τεταρτο.

Αγαμεμνον βασιλεὺς τον Ἐλῖνον. | Οδυσσεὺς αφεντις του Θιακν. | Σκια του Ἀχυ-
λεος. | Πυρρος υἱος του Ἀχυλεος. | Πολιξενη κόρη θυγατερα του Πριαμου βασιλεος
της Τροάδος. | Εκαβη μανα της. | Καλκάντες ποεσβήτης. | Χορός γινεκὸν τῆς εκαβης.

9 ἀντάμι (coll. v. Γ57-58 et Α129-130, 133-134, Β 97-98) correxi : ομαδι
cod. || 14 τίβοτας cod. : τιπ—cod.¹ ; 18 νὰ απομινι cod. || 25 σισιασετε cod. ||

γιατί τὴν νίκη ἀπὸ ἡμῶν ἔχετε γνωρισμένη :

Τοῦ βασιλιᾶ τοῦ Πριάμου σήμερον νὰ ποθάνῃ
ἢ θυγατέρα σ' τοῦτο μου τὸ μνημα γῆ δὲ βγάνει
κανεῖς τὸν πόδα του ἀπὸ ἡμῶν. Γροικᾶτε το ; Παγαίνω

30 σιὸν Ἄδῃ κάτω κ' ἔδεκεῖ τὸ ζήτημα ἀνιμένω.

ΑΓΑΜ. Ὅλος γροικῶ κι' ἀνατριχιῶ καὶ δὲν μπορᾶ μιλήσω
κ' εἰς τ' Ἀχιλλέα τὸ ζήτημα δὲν ξεύρω τί νὰ ποίσω.

Κοῖμα μου φαίνεται πολὺ μιὰ μόνο ν' ἀπομείνῃ

34 ὅχι τοῦ Πριάμου τῆ φυλῆ καὶ νὰ σφαγῇ κ' ἐκείνη.

ΟΔΥΣ. Κοῖμά ἔναι τούτῃ τῆ δουλειᾶ γιὰ κοῖμα νὰ λογιᾶσῃς,
γιὰ μία κόρη ἔτσι μικρὴ ὅλους ἡμᾶς νὰ χάσῃς.

Ἄχ τοῦτον τὸν τόπον βούλεσαι νὰ μὴν ἐβγοῦμε πλέα
ἢ κείνο ὅπου σοῦ ζητᾶ δῶσε το τ' Ἀχιλλέα.

ΑΓΑΜ. Μὲ πλιὰ καλύτερη βουλή ἔς τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἄς δοῦμε

40 τί μέλλεται νὰ κάμωμε.

ΟΔΥΣ. Ποτέ μας δὲν μποροῦμε.

ΠΥΡΡΟΣ ὦ βασιλεῦ, τὸ λοιπονὶς τοὶ χάρες δὲν θυμᾶσαι

τ' ἀγαπημένου μου κυροῦ, μὰ τὸ ζητᾶ τ' ἀρνᾶσαι ;

Γῆ κάμεις θέλεις σήμερον τὴν Πολυξένη ἀπάνω
σιτὸ μνημα του νὰ θυσιαστῇ, γῆ ἐγὼ ἔχω νὰ ποθάνω.

45 Μὰ πρὶν ποθάνω, κάτεχε...-ζώνει! δὲ θὰ μιλήσω
τὸ πρᾶγμα ὅπου βούλομαι τὴν σήμερον νὰ ποίσω.

ΑΓΑΜ. Πύρρο, μὲ δίχως μάνιτα κάμε νὰ συντυχαίνῃς,
γιατὶ ἀπὸ μένα μὲ κακὸ τίποτε δὲν ξεστένεις.

Ἄμε, Ὀδυσσεά, ἔπαρε τὴν κακομοίρα αὐτεῖνη

50 κι' ὡς πεθυμᾶτε τὸ λοιπὸν θυσιᾶ ἄς ἀπομείνῃ.

ΠΥΡΡΟΣ Ἄς πᾶμε. Μὲ τὰ χέρια μου θὰ τῆνε θυσιάσω.

καὶ τοῦ κυροῦ μου τὴν ψυχὴν μ' αἷμα τῆς νὰ χορτάσω.

ΑΓΑΜ. ὦ τῶν ἀνθρώπων ριζικὸ καὶ μοῖρ' ἀσβολωμένη!
πῶς πρέπει πάντα σιτὸ καλὸ μ' ἐξοδες νὰ μαθαίνῃ

55 πᾶσα κανεῖς πασίχαρος ποτὲ νὰ μὴν γυρίσῃ,

ὄντα σὲ κακορίζικιὰ πῶς βρῖσκεται γνωρίσῃ...

Τοῦ βασιλέα τοῦ Πριάμου τὴν τύχη ἀναστοροῦμαι

κι' ἀληθινὰ ὅλος χάνομαι, τρομάσω καὶ φοβοῦμαι,

γιατὶ τὸ πρᾶγμα πού ἔλαχε σ' αὐτόν, μπορεῖ ἔς πᾶσ' ἕναν

60 νὰ λάχῃ, κακορίζικον παρ' ἀνθρώπων κανέναν :

Στὴ βασιλεία του ἐκάθειτο πλούσιος καὶ μπορεμένος

|| 28 βγάνει correxi: φθάνει cod. || 31 ἀνατριχιῶ correxi: —χιά cod. || 42 κί-
ρισον cod. ||

κι' ἀπ' ὄλων ὧν τῶν βασιλιῶν τοῦ κόσμου ζηλεμένος.
Τριάντα παιδιά ἔχε ὁ ἄχαρος κ' ἐθώρειε ὀμπροσιά του
κι' ὀλημερνὶς πασίχαρη ἐστέκειτο ἡ καρδιά του.

65 Ὅλοι τὸν προσκυνούσανε κι' ὄλοι τὸν ἐδουλεύαν
καὶ χίλοι τὰ θελήματα νὰ κάμουν τὸ γυρεῦν
καὶ σ' ἔν' ἀνοιγοσφάλισμα τῶν ὀμματιῶν του ἀντάμι
χίλοι στρατιῶτες ἔτρεμαν ὀμπρός του σὰν καλάμι.
Κ' εἰς τό ὄστερο σ' εἶνιά πεσε! πρῶτὰ εἶδε σκοτωμένα
70 ὀμπρός του τὰ πιδάκια του τὰ πολυαγαπημένα
κ' ὄστερα ἀπόθανε κι' αὐτὸς στὸ αἷμα τῶν παιδιῶν του
κ' ἡ γῆς ἐτούτη ἐχόρτασε τὸ αἷμα τὸ δικόν του
κ' ἡ χώρα του ἐρήμαξε, πένθος ἐκαταστάθη
καὶ τ' ὄνομά τ' ἐβούλιαξε κ' ἡ εὐγενειὰ τ' ἐχάθη.

75 Κ' ἡ κακοριζικώτατη γυναίκα του ἡ καημένη
στὰ χέριμα μας εὐρέθηκε κ' ἐκείνη σκλαβωμένη. 119ν
Καὶ μιὰ ὄπου τὸ ἀπόμεινε μονάχας θυγατέρα
ἀπὸ τὰ τόσα τῆς παιδιά, καὶ τούτη τὴν ἡμέρα
—κακὴ πολλὰ γιὰ λόγου τ' ἐκείνη θὰ ποθάνη—
80 καὶ λύπησιν ἀμέτρον μέσ' στὴν καρδιά μου βάνει.
Ἐν τῆνε πὸν τὴ φέρουσι. Ποιὰ μάτια νὰ τὴ δοῦσι
μποροῦν σφαιμένη σήμερον καὶ βρούση μὴν γενοῦσι;

Τότες τὴν φέρουσι νὰ τὴ θυσιάσουν καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς λέγει:

ΟΔΥΣ. Κόρη, πὼς ἦσονα παιδί ἄνοῦ βασιλιῶν θυμήσου
κ' εἰς τοῦτον σου τὸν θάνατον τώρα παρηγορήσου.

85 Γιατὶ ὄποιος εἶς τὴν τύχη σου βροίσκεται δὲν τυχαίνει
παρὰ νὰ χαίρεται πολλὰ τὴν ὄρα π' ἀποθαίνει.

Ξεῦρε, καλλιὰ ἔναι ὁ θάνατος παρὰ σκλαβιά τὸ ἀνθρώπου
πὸν πρῶτα ἦσαν βασιλεῖς κι' ὄρίζαν πολλοὺς τόπους.

ΠΟΛΥΞ. Μὰ τὴν ἀλήθεια, ὁ θάνατος ποσῶς δὲ μὲ πικραίνει,

90 μὰ λύπη ἔχω μοναχὰς στὴν μάνα μου τὴν ξένη,
τὴν ἄχαρη, πὸν μετὰ ἔμὲ πάντα ἐπαρηγορεῖτο
τὴν πικραμένην τῆς καρδιά κ' ἐδὰ στὸν Ἄδη κάτω
θέλει σφαγῆ νὰ κατεβῆ, σὰν μάθη πὼς κ' ἐμένα

94 σήμερον ἐσκοτώσασιν μ' ἄδικο, κρίνω, δῖμένα.

ΑΓ' ΑΜ. Βασιλοπούλα μου ἀκριβή, κατέχουν το οἱ θεοὶ μου
πὼς ἀποθαίνεις σήμερον μὲ πίκρα ἀμέτρον τῆ μου.

|| 66, 68 χίλι cod., quod nolui corrigere || 69 στρονὸ cod. || 71 κί² addidi || 77
μοναχὰς cod. || 81 ναν cod. || 83 νου cod. || 83 παρὶ cod. || 92 κ' ἐδὰ correxi:
καὶ δὲ cod. ||

- Μ' ἄλλιως νὰ κάμω δὲν μπορῶ, γιατί μᾶς κάνει χρεία
 μὲ τὸ κορμί σου, κόρη μου, νὰ κάμωμε θυσία
 τοῦ Ἀχιλλέα τοῦ δυνατοῦ, ὅπου ἔχε σε ζητήσει,
 100 γιατί ἔτσι τὸν κακὸν καιρὸν νὰ πάψη θέλει ἀρήσει.
 Κ' ἐσύ, πὺν μὲ τὸ θάνατο γλυτώνεται ἢ σκλαβιά σου, 120 r
 χαρά, ὄχι πίκρα σήμερον θὰ δώση: στήν καρδιά σου.
- ΠΟΛΥΞ.** Πόνος καὶ θλίψη ὁ θάνατος τυχαίνει νὰ χαρίση
 ἄνοῦς ὅπου καλορίζικος πὺν βρῖσκειται γνωρίση.
- 105 Μὰ μιὰν ὅπου ἔναι, σὰν ἐμέ, σκλάβια ἄλλωνῶν καὶ ξένη,
 χαρὰ νὰ δώση εἶναι προεπὸν, ὄχι νὰ τὴν πικραίνη.
 Μὰ δίκιο εἶναι, βασιλιά, μιὰ κόρη σὰν ἐμένα
 μικρὴ, ὅπου δὲν σᾶς ἔκαμε ποτὲ κακὸ κανένα,
 νὰ σφάξετε ὄχι εἰς πόλεμος, μ' ἀπείτις δοξατιμένοι
 110 τὴ μάχη ἐκερδίσετε, πὺν ἔχετε ἀρχινισμένη;
 Πὺν εἶμαι ἐνοῦ βασιλιῶς παιδί κ' ἐγὼ θυμῆσου,
 καλὰ καὶ σκλάβια βρῖσκομαι στή χέρα τὴ δική σου,
 κ' ἔχε σ' ἐμένα ἀπομονή, λυπήσου με τὴν ξένη,
 114 λυπήσου τὴν καημένη μου μάνα τὴν πικραμένη!
- ΑΓΑΜ.** Κόρη βασιλοπούλα μου, τὴ νιότη σου λυποῦμαι,
 γιατί πὺν ἦσαν βασιλιῶς παιδί καλὰ θυμοῦμαι.
 Μὰ δὲν μπορῶ νὰ κάμω ἄλλιως σὰν εἶπα μιὰν ἡμέρα
 κ' ἐμένα ἐθυσίασα μιὰ ὅπου ἔχα θυγατέρα,
 γιατί ἔτσι θέλαν οἱ θεοί. Καὶ τώρα μετὰ κείνη
 120 πιάσε κ' ἐσὺ παρηγοριά. Θωρεῖς τὴν κακωσύνη
 τῆς θάλασσας καὶ εἶναι χρεία θυσία ν' ἀπομείνης
 γὴ ἀποδεπὰ δὲν βγαίνομε. Γιὰ τοῦτο, νὰ συγκλίνης
 τὸ θάνατο, κοράσιο μου, πολλὰ παρακαλῶ σε
 κ' ὄλο τῆς χρεῖᾶς μου τῆς πολλῆς τὸ προᾶμα τοῦτο δ ἦπε.
 125 Κάμε, Καλκάντε, τὸ λοιπὸν τόσ' ὅ,τι κάνει χρεία,
 γιὰ νὰ τελειώση καταπῶς τελειῶνον τὴ θυσία.
- Εἰς τοῦτο ὁ Καλκάντες ρίχτει ἀνθούς καὶ βιόλες εἰς τὸ
 μνήμα τοῦ Ἀχιλλέως, ἔπειτα πιάνει ἕνα στεφάνι λέγοντας:
- ΚΑΛΚ.** ὦ κόρη εὐγενικώτατη, σίμωσε τὸ στεφάνι 120 v
 νὰ βάλω στὸ κεφάλι σου τὴν ὄψη σου μὴν χάνης.
 Τὸ πρόσωπό σου, κάτεχε, ἔς κάλλια ζωὴ παγαίνει:
 130 σήμερο ἀπὸ τὰ βάσανα τουνοῦ τοῦ κόσμου βγαίνει.
- Τότες τὴν λαντουρᾶ μὲ ἀνθούς καὶ βάνει τῆς τὸ στεφάνι καὶ ἐκείνη λέγει:
- ΠΟΛΥΞ.** ὦ μάνα κακορίζικη κ' εἶντα καημὸ θὰ ἔδοῦσι

|| 104 καλορίζικος cod.¹: κλαλ—cod. || 111 ἐνου cod. || 119 θέλα correxi: —λουv
 cod. || 125 τοσο τί cod. || 126 τελειῶνον correxi: —νι cod. || 127 σ ante τὸ (coll.
 130-131 βάνει τῆς τὸ στεφάνι) delevi ||

τὴν σήμερον τὰ μάτια σου! κρίνω γὰρ τυφλωθοῦσι
ἀπὸ τὰ τόσα κλάηματα. Ἄν ἦτον σκιὰς σιμὰ μου,

134 γιὰτὶ ἔμαι μοναχὴ, δειλιᾷ τὸν θάνατο ἢ καρδιά μου.

ΚΑΛΚ. Στὸ μνημια ἀνέβα τὸ λοιπὸν τώρα καὶ μὴν δειλιάσης:
τὸ θάνατον· στὸν οὐρανό, κάτεχε, θὰ περάσης.

Πόρο, ἄμε κάμε ὀγλήγορα μὲ τὸ δικό σου χέρι
τὴν κόρη γὰρ θυσιαπῆ μὲ τοῦτο τὸ μαχαίρι.

ΠΥΡΡΟΣ Τί στέκεσαι; γονάτισε ἔς τοῦτο τὸ μνημια ἀπάνω.

140 Σήμερον, τάσσω σου, ἀδερφὴ συντροφισσα σὲ ζάνω.

ΠΟΛΥΞ. Μηδὲν μοῦ γγίξῃ ἢ χέρα σου γὰρ βλάβη τὴν τιμὴ μου,
μὰ τὸ μαχαίρι τ' ἄπονο ἄς πάρη τὴ ζωὴ μου.

Ἄν ἔν καὶ λύπη, ὦ βασιλιά, τὴν σημερονὴ ἡμέρα
γὰρ βοῆ σιμὰ σου δύνεται καημένη θυγατέρα

145 ἔροῦς μπορεμένον βασιλιᾷ, πολλὰ παρακαλῶ σε
τὸ σκοτωμένο μου κορμὶ τῆς μάνας μου τὸ δῶσε,
καθὼς τυχαίνει, ἀπάνω του λυπητερὰ γὰρ κλάψη,
μὲ δάκρυα γὰρ τὸ πλύνουσι κ' ἔσπερα γὰρ τὸ θάψη.

ὦ μάνα, ὦ μάνα μ' ἀκριβή, μάνα μου πικραμένη,

150 πῶς ἀπομένεις ἀπὸ ἔμέ γυμνή, τυρλὴ καὶ ξένη!

Μάνα, τὸ κλάημα πού ἔδωκες κ' εἰς τ' ἄλλα τὰ παιδιὰ σου
τώρα ἄς μοῦ δώσουναι κ' εἰέ τὰ μάτια τὰ δικά σου.

ὦ κόρη μου κακόμοιρε κί' ἀδέσφια μου καημένα, 121 r
κάτω στὸν Ἄδη σήμερον δεχτήτε με κ' ἐμένα

155 σφραμένη ἀπὸ τὴν ἄδικη τὴ χέρα τῶν ἐχθρῶ σας,
γιὰ γὰρ μὴν ἔχω ριζικὸ κάλλιο ἀπὸ τὸ δικό σας...

Κ' ἐσὺ ὅπου τόσο πεθυμᾷς κάτω στὴ γῆ γὰρ χύσης:
τοῦτο μου τὸ βασιλικὸ αἷμα μου, μὴν ἀργήσης.

Πολληώρα, σὲ παρακαλῶ, τὸν πόνο μὴ γροικήσω

160 τοῦ μαχαιριοῦ, μὰ κάμε με γοργὸ γὰρ ξεψυχήσω.

Ἔς τοῦτο τὸ στήθος τὸ ζιμιὸ πρὸς τῆς καρδιᾶς τὰ μέρη,
γιὰ γὰρ ποθάνω ὀγλήγορα, δῶς' μου μὲ τὸ μαχαίρι.

ΠΥΡΡΟΣ Λέχου, Ἀχιλλέα, τὸ πεθυμᾷς, κόρη μου ἀγαπημένε!

164 καὶ τοῦτο τὸ βασιλικὸ αἷμα τιμὴ σου ἄς ἔναι.

ΑΓ'ΑΜ. ὦ κορασίδα εὐγενικὴ καὶ βασιλοβγαμένη,
μὲ πόση λήπη σὲ θωροῦν τὰ μάτια μου σφραμένη!...

Ἄξιε Ἀχιλλέα, θυγατέ, τοῦτο τὸ τιμημένο
αἷμα τῆς κόρης τουτηνῆς τὸ βασιλοβγαλμένο

|| 144 σου correxi: μου cod. || 148 θαυμ cod.: κλαυμ (iter. e v. 147) cod. ||
154 κατον cod. || 155 τῶν ἐχθρῶ correxi: του εχθου cod. || 157 τόσο πεθυμᾷς
correxi: τοισι πεθυμᾷα cod. || κατον cod. ||

πρὶν χύσωμε σιὸ μνηῖμα σου, σὲ δόξα ἐδική σου,

170 βοήθεια, ἄς πάψη ἡ θάλασσα νὰ πᾶμε ὡς πεθυμοῦμε
καλύτερα, γιατί ποτὲ νὰ ξαλησιμονηθοῦσι

ἔς τοῦτον τὸν κόσμο οἱ χάρες σου οἱ πλήσιες δὲν μπορούσι.

ΟΔΥΣ. Ἐτέλειωσε ἡ θυσία μας. Μὰ μὲ τὴν ὄρα μπαίνει

174 ἔς τοῦτον τὸν τόπο ἡ μάνα τζη ἡ πολυπικραμένη.

Εἰς τοῦτο ἔρχεται ἡ μάνα της ἡ Ἐκάβη μὲ τὸν
χορὸν τῶν γυναικῶν καὶ λέγει :

ΕΚΑΒΗ Πούρι ἔφταξα ἡ βαριόμοιρη, πούρι τὰ προικιαμένα

τὰ μέλη μου ἔσωσαν ἐδῶ, νὰ ἰδοῦσι τὰ καημένα

τὰ μάτια μου κ' ἄλλο κακό... ὦ μοῖρα ἀντίδική μου

κ' εἰς πόσα χίλια βάσανα φυλάγεις τὸ κορμί μου!

ὦ δοῦλες μου ἄλλον καιρὸ κ' ἐδὰ συντρόφισσές μου, 121v

180 κρατεῖτε με κ' ἐχάθησαν ὅλες οἱ δύνამές μου.

Τὸν Ἀγαμέμνονα θωρῶ. ὦ ἄξιε βασιλιά μου,

γιάντα τὴν Πολυξένη μου μέσα ὄχ τὴν ἀγκαλιά μου

μοῦ πήρετε τὴν σήμερον; Αἴ' Αἴ. Θυσία τ' Ἀχιλλέα

σήμερον τὴν ἐκάμαμε, ξεῦρε, καὶ διὰ πλέα

185 σήμερον τὴν ἐζήτηξε τὴν ψή του νὰ τιμήσῃ

σιὸ μνηῖμα του, κ' ἐκάμαμε καθὼς μᾶς εἶχε ὀρίσει.

Τότες μισσεύουν ὅλοι καὶ ἀπομένει ἡ Ἐκάβη μὲ
τὸν χορὸν τῶν γυναικῶν.

ΧΟΡΟΣ ὦ μάνα κακορίζικη!... κρατεῖτε τη, μὴν πέση.

ὦφρον καὶ ποιὰ τὰ μάτια μας ἀπὸ τσι δυνὸ νὰ κλαῖσι;

ΕΚΑΒΗ Ὀϊμένα, θυγατέρα μου, οἰμέ, οἰμέ, οἰμένα!

190 κ' εἶντα θωροῦν τὰ μάτια μου τὰ πολυπικραμένα;

ΧΟΡΟΣ ὦ πικραμένη μας κυρά, παρὰ γυναίκα ἄλλη

σιὸν κόσμο κακορίζικη, καὶ τί θωροῦνε πάλι

τὰ μάτια σου, βαριόμοιρη κυρά, τ' ἀσβλωμένα;

194 τὰ χέρια ὁπὸν τὴ σφάξασι ἄς εἶν' κατηραμένα.

ΕΚΑΒΗ ὦ θυγατέρα μου ἀκριβή, γλυκειά μου Πολυξένα,

καὶ γιάντα τοῦτοι οἱ ἄπονοι σ' ἐσφάξασι κ' ἐσένα;

Τ' ἀδέλφια σου ἐσκοτώσασι πρὶν νὰ ἔμπουν εἰς τὴν μάχη·

μὰ τώρα τὸ κορμί σου ἐσέ γιάντα θάνατο νὰ ἔχη;

Μὲ δίκιο ἐφοβούμουνα πάντα τῶν ἀδελφιῶν σου

200 τὸν θάνατον σιὸν πόλεμο, ἀμὴ ὄχι τὸν δικόν σου.

Τέλος τοῦ τέταρτου Ἰντερμέδιου.

post v 169 duos versus excidisse suspicor; nulla lacuna in cod. || 181 μὰ
ante τὸν deleui || 185 τὴν² correxi: τὴ cod. || 186 σ (coll. v. 28, 44, 135) ad-
didi || 192 θωροῦνε correxi: -με cod. || 194 τὴ correxi; σε cod. ||

< Γ Υ Π Α Ρ Η >

ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

50r

ΠΟΛΙΤΑΡΧΟΣ μὲ ἄλλους τρεῖς στρατιῶτες.*ΝΕΡΙΝΑ*, βασιλοπούλα καὶ τέσσαροι βοσκοί.

ΠΟΛ. Ἄπεις δὲν εἶναι βολετό, στρατιῶτες μπιστεμένοι,
 γὰ βροῶ τὴν κορασίδα μου τὴν πολυαγαπημένη
 σ' αὐτὰ τὰ δάση, κάνει χρειά τὴν ἐδική μου ζήση
 γὰ ξετελειώσω μόνος μου μὲ βύσανα καὶ κρίση.

5 *Στρέψετε ἑσεῖς στὴ χώρα μας καὶ πλήσια εὐχαριστιῶ σας
 στὴ δούλεψη πὸκάμετε σ' ἐμέ, τὸν ἀδεορό σας.*

ΣΤΡΑΤ. Πολίταρχε, τὸ χρέος μας ζητᾷ γὰ σ' ἀκλουθοῦμε
 καὶ δοῦλοι σου πιστότατοι γὰ ἴμασσε ὥστε γὰ ζοῦμε
 κι' ὄπον κι' ἄ δώσης, κάτεχε, συντροφοὶ σου καὶ δοῦλοι
 10 εἰς τὰ ὄρισμούς σου πρόθυμοι θέλομεν εἶσταιν οὔλοι.
 Μὰ ἴδῳ στὰ δάση εἶναι προεπὸ γὰ δώσωμε γὰ γλώσσα
 καὶ προῖν τὸ τέλος στοχαστῆς, μὴν ἀπολπιέσαι τόσα.

Τότες μπαίνει ὁ Πολίταρχος μὲ τοὺς στρατιῶτες
 καὶ ἡ Νερίνα βγαίνει καὶ λέγει :

ΝΕΡ. Τέσσαρις εἶδα στρατηγὸς καὶ πηαίνου πικραμένοι,
 μὲ φορεσιῆς τοῦ τόπου μας ὁμορφοστολισμένοι, 50v
 15 στὴ στραία τούτη ὀπὸρχουμου' κι' ἀποχτυπᾷ ἡ καρδιά μου,
 μὴν ἴζ' ἔστειλε ὁ πατέρας μου γὰ ῥθουν συναφορμά μου,
 σὰν ἔμαθε ποῦ βρίσκομαι, ὄγιά γὰ ξετελειώση
 τὸν ἄπονό του λογιισμό καὶ γὰ μὲ θανατώση.
 Καὶ δὲν κατέχω ἢ ἔλεινῆ σὲ ποιά μερὰ γὰ δώσω,
 20 ἴς ποιά σπήλια γὰ ἴμπα γὰ χωσιῶ, ἴς ποιά δάσητα γὰ δώσω,
 γὰ γὰ μὴδὲ μὲ βρούσινε τοῦτοι πὸν μὲ ξεδράμου
 κι' ὄγιά γὰ φύγω σήμερο τοῦ βοσκικοῦ μου γάμου.
 Καὶ πάλι ὁ τοῦς μου δίδει μου γὰ πὰ γὰ τῶς σιμώσω,
 γὰ τὸν ἀγαπημένο μου Πολίταρχο γὰ γνώσω
 25 καὶ μὲ μιὰ γλώσσα βοσκικὴ θέλω τῶνε μιλήσει
 κ' εἰς τέτοια μου κατᾶσταση δὲ θέλου μὲ γνωρίσει.

Τότες γυρίζει ὁ Πολίταρχος στὴ σένα μὲ τοὺς
 στρατιῶτες καὶ ὁ ἕνας λέγει :

Titulus et personae in indice personarum dramatis (f. 5v) ita notantur :

Ἰντερμέδιο τέταρτο

δάσι,) Πολίταρχος μὲ τέσσαρους στρατιγοῦς (ex στρατιοτες correctum)

μορέσκα) Νερίνα, βασιλοπούλα σὰ βοσκοπούλα καὶ

1 βολετός cod. || 3 σ' addidi || σ ante τὴν deleui || 10 πρόθυμοι correxi: -θε-
 μι cod.¹ —βολε cod. || 24 γνώσο cod.¹ : δόσο cod. ||

ΣΤΡΑΤ. Ὅσ ποιά μέρη κατοικοῦσινε, ὅσ ποιά ἐξοριά γυρίζου
τάχα οἱ ἀνθρώποι, ὅπ' τά ἄμορφα δάσητα τοῦτα ὀρίζου,
καὶ δὲν μπορὰ βρεθῆῃ κανεῖς, στή σκότιση τὴν τόση
30 ὀπῶχομε, καμμιᾶς λογιῆς γνώρα γὰ μᾶζε δώση;
Μὰ ὄδῶ θωροῶ μιὰ λυγεροῆ καὶ θές τηρε ρωτήξει
γιὰ τὴ Νερίνα, ἄν ἔμαθε, ποῦ ἔναι, γὰ μᾶζε δείξει.

ΠΟΛ. Κόρη μου εὐγενικώτατη, τοῦ δάσου στολισίδι,
ξόμπλι τῆς καλοριζικιᾶς, τὸ ἀνάπαυσης παιγνίδι,
35 παρακαλῶ σε γὰ μᾶς πῆς, σὲ τοῦτα σας τὰ δάση
ἄν ἔν καὶ μιὰ ὀμορφότατη βασιλοπούλα πρόσσει.

ΝΕΡ. Τοῦτα τὰ μέρη ἀπήριστοι βοσκοὶ τὰ κατοικοῦσι,
θεριά τὰ περιτρέχουσι, λεοντάρια τὰ πατοῦσι.

Ἐδῶ δὲν εἶναι βασιλεῖς, μουνδὲ βασιλοπούλες,
40 μὰ μοναχὰς πτωχότατες κι' ἄσκημες βοσκοπούλες.

Μὰ πέ μου πῶς τὴν κράζουσι τούτη ὀποῦ γυρεύγεις
κ' εἶντα δουλειὰ σέ ξεκινᾶ γιὰ λόγου τζη κι' ὀδεύγεις
κ' ἔτσι καὶ γὰ ἄλαχεν ἔδῶ, γὰ τό ἄχω γροικημένα
44 γῆ ἀπὸ γυναῖκες πρώτες μου γῆ ἀπὸ βοσκὸ κανένα.

ΠΟΛ. Νερίνα τὴνε λέγουσι, παιδὶ τοῦ Περσιάνου
τοῦ περασμένου βασιλιῶ, ποῦ ὀνόμαζα ὀυρμπάνου
κ' ἔμένα μ' ἐξεκίνησε ἀγάπη μιὰ μεγάλη
γὰ ὀδεύγω μόνο γιὰ γὰ βροῦ τ' ἀγγελικὰ τζη κάλλη.

Εἰς τοῦτο στρέφεται ἡ Νερίνα καὶ τὸνε γνωρίζει,
ρύσσει κοντὰ καὶ ἀγκαλιάζει τονε.

ΝΕΡ. Ἀγαρικὲ πισιότατε, Πολίταρχε, ψυχὴ μου,
50 παρηγοριά μου μοναχὴ, θάρρος κι' ἀπαντοχὴ μου!
ἔσύ ὄσαι ποῦ γιὰ λόγου μου τὴ ζήση σου παιδεύγεις
κ' εἰς μάχες κ' εἰσὲ κίντυνα κ' εἰς ἄγρια δάση ὀδεύγεις.

ΠΟΛ. Νερίνα εὐγενικώτατη, ποῦ ἔν τὰ βασιλικά σου
54 φορέματα; πῶς ἔλιωσε κ' ἐχάθη ἡ ὀμορριά σου;

ΝΕΡ. Ἀπίεις ἤφιαξα ἔδεπά, βοσκοὶ ὄρθαν κ' ἠῦρασί με
κ' ἐνοῦς τ' ἄλλοῦ πλουσιώτατα ἐκανισκέψασί με
καὶ τὴ βασιλικὴ σιολὴ τότες ἐβγάλασί μου
καὶ μετὰ τοῦτο ποῦ θωρεῖς ἐντύσα τὸ κορμί μου.

* * * * *

Κ' ἔνα παιδὶ ἀνάθρεφε πολλὰ του ἠγαπημένο

|| 42 ξεκινᾶ (coll. v. 47 ἐξεκίνησε) metri gratia correxi: παρακινᾶ cod. || 45
λέγουσι (coll. v. 41 κράζουσι) correxi: —γασι cod. || 58 τοῦτο cod.¹: τουτι cod.
|| post v. 58 versus aliquot excidisse suspicor; nulla lacuna in cod. ||

60 κ' ἐκράτει το γιά λόγου μου ταίρι μελετημένο
καὶ σήμερο ἐλογάριαζε τὸ γάμο νὰ τελειώση,
γιαῦτος ἀπὸ τὸ σπίτι του ὄξω ζιμιὸ εἶχα δώσει
κ' εἶχα στὸ νοῦ μου νὰ χωσιῶ στὰ σπήλια κ' εἰς τὰ δάση,
ὥστε νὰ βγοῦσι τὰ θεριά τ' ἄγρια νὰ μὲ φᾶσι.

65 Μ' ἀπείς ἡ τύχη θέλησε κ' ἔφταξες μὲ τὴν ὥρα; 51v
ἄς πηαίνουμε ὀγλήγορα στὴν ἐδικὴν μας χώρα,
πρίχου τὸ μάθουν οἱ βοσκοὶ ἐτοῦτοι οἱ ἀγριεμένοι
καὶ στέσουσί μας σήμερο μάχη καμμιὰ νὰ γένη.

ΠΟΛ. Μάχη δὲ χρήζω μηδὲ μιά, Νερίνα μου, κερά μου,
70 νὰ ἔχω βοηθὸ τὰ κάλλη σου, σκουτάρι τὴν καρδιά μου.

Τότες γροικοῦνται στὸ δάσο μέσα χτύποι κ' ἕνας
στρατηγὸς λέγει :

ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ Εἰντά 'ν' αὐτεῖνη ἡ ταραχὴ πὸν μέσα 'δῶ γροικᾶται ;

ΠΟΛ. Συρθῆτε μὲ τοῦ λόγου μου κ' οὐδ' ἕνας μὴ φοβᾶται.

Τότες βγαίνουνσι τέσσεροι βοσκοὶ καὶ ὁ πρῶτος λέγει :

ΒΟΣΚΟΣ Εἰντά 'ν' αὐτὴ ἡ γιάδιαντροπιά ; ποιὸ κρῖμα σᾶσε φτάνει
κ' εἰς τέτοιον τρόπο ἀπόκοτους σιτὸς τόπου μας σᾶς βάνει;

75 Ποιὸς νοῦς σᾶς ἐσυβούλεψε κ' ἔχετε ἰέτοια ὀλπίδα,
νὰ ῥθῆτε νὰ μᾶς κλέψετε τούτη τὴν κορασίδα ;

ΠΟΛ. Κλέφτες ἐμεῖς δὲν εἶμαστε, ἀμὴ τὸ δίκιο ὀρίζει
λεύτερο νὰ ἔχη κάθε εἰς τὸ προᾶμα πὸν γνωρίζει.

Τούτην τὴν κόρη ὀποῦ θωρεῖς, ξεῦρε, τὸ ριζικό μου

80 γράφει πὸς μοῦ τήνε κρατεῖ ταίρι παντοτινό μου.

ΒΟΣΚΟΣ Μᾶλλιος ἐμένα οἱ βοσκοὶ ἀπείς τὴν ἐχαρίσα,

ὄλ' οἱ θεοὶ γιά ταίρι μου μοῦ τὴν ἐμελετῆσα.

Μ' ἂν εἶναι κ' ἔχουν δύναμη σήμερον τ' ἄρματα σας,

84 βοήθεια ἄς σᾶς δώσουνε εἰς τὴν ἀδιαντροπιά σας.

Τότες κάνουν τὴ μορέσκα καὶ φεύγουν οἱ βοσκοὶ
καὶ ὁ Πολίταρχος λέγει :

ΠΟΛ. Φύγειτε πούρι, ἀνήμποροι, στὸ φόβο γεννημένοι,
πὸν τ' ἄρματα νὰ μάχεστε δὲν εἰστε μαθημένοι !

Πρὸς τὸ λιμιώνα, στρατηγοί, τυχαίνει νὰ συρθοῦμε,
ὠγιά νὰ κάμωμ' ἄρμενα, στὸ ξύλο μᾶς νὰ μποῦμε.

Τώρα μπορῶ νὰ καυχῆθῶ, Νερίνα ἠγαπημένη, 52r

90 πὸς σ' ἔχω σ' ἕναν πόλεμο μεγάλον κερδαιμένη.

Τέλος τοῦ τέταρτου Ἰντερμέδιου.

|| 65 θελισε cod.¹: —σες cod. || 67 μπριχου cod. || 71 Ηιντιαν cod. || 73 ἡ addidi
|| 78 λευτεθο cod. || 80 μοῦ correxi: του cod. || 81 Μᾶλλιος edidi: Μ' αλιος
cod. || 90 κερδεμενι cod.¹: τερ— cod. ||

Γ'. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Α

10. *ἀπόι' ῥθανε τ σ ἰ τόπους μας.* Δέν ἔκρινα ἀνάγκη νά προσθέσω μπροστά ἀπό τὸ ἄρθρο τσὶ τὴν πρόθεση 'ς, γιατί ἡ ἀποβολή τοῦ σ ἀπὸ ἀνομοίωση εἶναι φαινόμενο συχνὸ στὰ κρητικά κείμενα. (Πρβλ. ὅσα γράφει γι' αὐτὸ ὁ Μ. Κ ρ ι α ρ ᾱ σ, στὰ «Byzantin. - Neugr. Jahrbücher» τόμ. 10 [1933] σ. 400-401). Τὸ ἴδιο καὶ στὰ παρακίτω χωρία Α212 (μὰ τ' ὄνομα της τ σ' οὐρανοῦς θέλομεν τ' ἀνεβάσει), Β8 (στρέφονται ἀπάνω τ σ' ὄρανοῦς), Β18 (καὶ γιατροῦ τ σ ἰ πόρους μου γυρεύω) καὶ Δ87 (παρὰ σκλαβιά τ σ' ἀνθρώπωνς). Πρβλ. καὶ τὴν παρακ. σημ. στὸ δ74.

108. *τὸ σ τ ἦ θ ο ς κ' ἡ καημένη μου καρδιά νά δυναστοῦσι.* Λιώρθωσα τὸ πάθος τοῦ χειρογράφου, πού δέν πηγαίνει στὸ νόημα, σὲ *στῆθος*, σύμφωνα μὲ τὸ ἀντίστοιχο χωρίο τοῦ ἰταλικοῦ προτύπου (Tasso, *Gerus. Liber. II*, 30):

Non son io dunque senza te possente
A sostener ciò che d' un uom può l' ira?
Ho p e t t o anch' io, che ad una morte crede
Di bastar solo, e compagna non chiede.

Β

Ὁ τύπος *Γκλάβιος*, πού ἀποδίδει τὸ ὄνομα Γλαῦκος (λατιν. Glaucus, ἰταλ. Glauco) εἶναι περίεργος. Ἀμφιβάλλω ἂν πρέπει νά τὸν συσχετίσωμε μὲ τὴν ἰταλική λ. glave (= ξιφίας, ψάρι) ἢ ἄλλη. Πιθανώτερο μοῦ φαίνεται πὼς στὸ ἀρχικό κείμενο ὁ ποιητὴς εἶχε γράψει *Γλαῦκος*, σὲ κάποια ὁμως ἀντιγραφή ἀπὸ προηγούμενο χειρόγραφο γραμμένο μὲ ἰταλικά γράμματα, σύμφωνα μὲ τὴ συνήθεια τῆς ἐποχῆς, τὸ Glauco θὰ ἔγινε Glavio, ἀφοῦ δέν ἦταν δύσκολο παλαιογραφικά νά γίνῃ σύγχυση τοῦ u μὲ τὸ v καὶ τοῦ c μὲ τὸ i. Τὸ Glavio αὐτὸ ἔγινε ἔπειτα *Γκλάβιος* στὴ μεταγραφή του ἑλληνικά. Δίστασα νά διορθώσω παρ' ὅλα αὐτὰ τὸν τύπο *Γκλάβιος*, ἐπειδὴ τὶς ἐνδείξεις πού μπόρεσα νά βρῶ γιὰ τὴν προέλευση τοῦ χειρογράφου ἀπὸ ἄλλο γραμμένο μὲ ἰταλικά γράμματα (ὅπως π.χ. τὸ *Πγίν* τοῦ Α157=ποιοί 'ν' κ.ἄ.) δέν τὶς ἔκρινα ἱκανοποιητικές.

46. *τὰ μάτια μου, ὅπου τὴ φωτιά γι' αὐτεῖνη ἐγροικῆσαν.* Ἐπειδὴ ἡ ἀναφορική αὐτὴ πρόταση μέγει χωρὶς ἀπόδοση, ἀφοῦ στὸν ἐπόμενον στίχο 47 ἀκολουθεῖ καὶ, ὑποψιάζομαι μήπως κ' ἐδῶ δέν εἶναι καλὴ ἢ παράδοση. Δέν ξέρω ἂν θὰ ἦταν τολμηρὸ νά διορθώνομε τὸ *ὅπου τὴ* σὲ *ἔρωτα* ἢ σὲ *πόθον*, ὅποτε θὰ εἶχαμε ἱκανοποιητικὸ νόημα (ἔρωτα φωτιά ἢ πόθου φωτιά... ἐγροικῆσαν).

72-76. Ἐκλεισα μέσα σὲ σταυροῦς τὸ *σαντι* τοῦ στ. 75, γιατί μοῦ φαίνεται πὼς τὸ χωρίο εἶναι ἐδῶ ἀνίατα φθαρμένο. Κάτω ἀπὸ τὸ *σαντι* αὐτὸ πρέπει νά κρύβεται ὄνομα ἢ ἀντωνυμία (κανεῖς; τινάς;), πού νά εἶναι ὑποκείμενο τῆς ἐπόμενης πρότασης ἢ καὶ ἀντικείμενο τῆς προηγούμενης. Δέν τὸ βρῆκα ὁμως. Παραθέτω ἐδῶ μονάχα ἓνα ἄλλο ὁμοίωτατο χωρίο ἀπὸ τὸ «Φορτουνάτο» (Ἰντερμ. II στ. 100-103):

100 ... βλέποντας τὴν ἐμπόρεσι τὴν ἔχει ἡ ὁμορφιά μου,
ἢ ὁποιά 'χει τόση δύναμι, ὅπου ὄχι μόνο σέρνει
τὰ πράματα τὰ ἐπίγεια, μὰ τσ' ἴδιους θεοὺς φέρνει
κάτω στὴ γῆ ἀπὸ τσ' οὐρανοῦς...

72. Πιστεύω πὼς διορθώνοντας τὸ ἀταίριαστο στὸ νόημα *χαριτομενι*, πού παραδίδει τὸ χειρόγραφο, σὲ *χω ριζωμένη*, ἀποκατάστησα τὸ χωρίο. Πολλὲς φορὲς βρῖσκομε στὰ κείμενα πὼς ριζώνει στὴν καρδιά ὄχι μόνο ἡ ἀγάπη, μὰ

κ' ἢ ὁμορφιά τοῦ ἀγαπημένου προσώπου ἢ καὶ τὸ ἴδιο τὸ πρόσωπο. Ἄρχοῦμαι νὰ παραπέμψω στὰ χωρία τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» Β303-305 καὶ Γ1415-1418, πού στηρίζουν, καθὼς πιστεύω, τὴ διόρθωσή μου.

93-94. Ἡ ὑπόσχεση πού δίδει ἡ Τσίρτσσε εἶναι βέβαια διαφορούμενη. Ὁ Γκλάβιος τὴν παίρνει στὴ μεταφορική της ἔννοια, ἐνῶ ἡ Τσ. τὴ θέλει στὴν κυριολεξία. Τὸ ἴδιο ἐπαναλαμβάνεται καὶ παρακάτω (στ. 105-108), ὅπου μάλιστα ἡ Τσ. προσθέτει κι' ἄλλες τέτοιες διαφορούμενες ἐκφράσεις (πρβλ. στ. 108 καὶ 110).

101-103. Μὲ τοὺς στίχους αὐτοὺς ἡ Τσ. ἐπικαλεῖται τοὺς δαίμονες ἀπὸ τὸν Ἄδῃ, γιὰ νὰ τὴ βοηθήσουν στὰ μάγια της. Ἔχομε δηλ. ἐδῶ μιὰ μαγικὴ ἐπιφθῆ, ἔπως καὶ στὸ ἀντίστοιχο χωρίο τοῦ Ὀβιδίου (Μεταμορφ. XIV στ. 57-58: *et obscurum verborum ambage novorum | ter noviens carmen magico demurmurat ore*), μὲ τὴ διαφορὰ πὼς ἐδῶ ἔχουν προστεθῆ διάφορα περίεργα ὀνόματα δαιμόνων. Τέτοιες ἐπιφθῆς, μὲ παρόμοια ὀνόματα δαιμόνων καὶ θεῶν, συναντοῦμε πολλές στοὺς παπύρους καὶ στὰ μαγικά χειρόγραφα. Βλ. πρόχειρα: Papyri graecae magicae. Die griechischen Zauberpapyri herausg. u. übers. von Karl Preisendanz, τόμ. 1-2, Leipzig-Berlin, 1928-1931 καὶ Fr. Pradel, Griechische und süditalienische Gebete, Beschwörungen und Rezepte des Mittelalters, Giessen 1907.

101. *μπίς, μίλλε, μπίσα, ἴσο*. Ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτές, πού βρίσκονται ἀνάμεσα στ' ἄλλα περίεργα ὀνόματα τῶν δαιμόνων, νομίζω πὼς οἱ δύο πρῶτες εἶναι τὰ ἀριθμητικὰ *bis* καὶ *mille*, ἀφοῦ στὰ μαγικά κείμενα οἱ ἀριθμοὶ εἶναι συχνοί. Οἱ ἄλλες δύο δὲν ξέρω τί εἶναι. Δὲ μοιάζουν γιὰ ὀνόματα δαιμόνων καὶ γι' αὐτὸ δὲν τὶς ἔγραψα μὲ κεφαλαῖο. Μπορεῖ τὸ *μπίσα* νὰ ἔχῃ σχέση μὲ τὸ προηγούμενο *μπίς* καὶ τὸ *ἴσο* νὰ εἶναι τὸ γνωστὸ ἐπίθετο βαλμένο φυσικὰ χωρὶς νόημα, μόνο καὶ μόνο γιὰ τὴν ὁμοιοκαταληξία.

120. Διόρθωσα τὸ *κουρασι* τοῦ χ/φου σὲ *κουρασμό*, γιὰ νὰ συμφωνήσῃ στὸ γένος μὲ τὸ *περίσσο*, πού δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τὸ διορθώσωμε, γιὰ τὸ στηρίζει ἡ ὁμοιοκαταληξία. Ἡ λ. *κουρασμός* βρίσκεται καὶ στὸ «Γύπαρη» Λ στ. 245, καθὼς καὶ στὸν Ἄντ. Ἀχέλη, Μάλτας Πολιορκία (ἔκδ. Η. Pernot) στ. 450 καὶ 682 κι' ἀκούεται καὶ σήμερα στὴν Κρήτη.

Γ

14. *νὰ θὰ σ' ἀρπάξῃ* = νὰ θέλῃ νὰ σ' ἀρπάξῃ. Τὸ *νὰ θὰ* μὲ ὑποτακτικὴ (μὲ τὴ σημασία ἀκόμη τοῦ θέλω κι' ὄχι τὴ μελλοντικὴ) τὸ βρίσκομε καὶ σ' ἄλλα κρητικὰ κείμενα πρβλ. «Φορτουνάτου» Ἰντερμ. I στ. 45, 53 καὶ III στ. 89.

39-42. Πρβλ. τὰ ἀνάλογα χωρία τοῦ «Γύπαρη» Γ403-4 (*τέτοιας λογιῆς τὴν σήμερο τὸν πόθο φορτωμένο | βαστῶ 'ς τὴ δόλια μων καρδιά, ὅπου... κλπ.*) καὶ τοῦ «Φορτουνάτου» Γ121-122 (*τέτοιας λογιῆς στὸ λογιισμό τὸν πόθο καρφωμένο | βαστῶ τῆ Πιτρονέλλυς μων, πὸν... κλπ.*), πού δικαιολογοῦν καὶ τὴ διόρθωση τοῦ *τὴν* σὲ *σιὴν* στὸ στ. 41.

52. *κ' ἐσὺ θές διάσει σήμερον σὰν ἔχεις καμωμένα*. Τὸ *καμωμένα* δὲ μᾶς δίδει καλὸ νόημα, ἐκτὸς ἴσως ἂν τὸ θεωρήσωμε πὼς ἀναφέρεται στοὺς προηγούμενους ἄθλους τοῦ Ἰάσονα, πού ἔγιναν μὲ παρόμοιο τρόπο. Διαφορετικὰ, πρέπει νὰ δεχτοῦμε τὴ διόρθωση πού μοῦ πρότεινε ὁ φίλος καθηγητὴς Σ. Καψομένος (*σὰν ἔχεις*) μ' *ἀμωμένα* (= καθὼς μοῦ ἔχεις ὀρκιστῆ).

54. Μετὰ τὸ στίχο αὐτὸ πρέπει νὰ ἐννοήσωμε πὼς ἡ Μήδεια φεύγει. Ἐπίσης μετὰ τὸν παρακάτω στ. 72 πὼς ξαναγυρίζει. Στὸ χειρόγραφο δὲ σημειώνεται τίποτε, ὅπως γίνεται στίς ἄλλες παρόμοιες περιπτώσεις.

Δ

21-22. Μὲ τοὺς δυὸ αὐτοὺς στίχους ὁ Ἀχιλλέας παραπονᾶται βέβαια, γιατί ξεχάστηκαν ὅλες οἱ εὐεργεσίες του. Ἡ διατύπωση ὅμως παρουσιάζει κάποια ἀνωμαλία. Ἴσως κ' ἐδῶ ἢ παράδοση τοῦ κειμένου (εἰδικὰ στὶς λ. *ὀλότεια σ' ἐμένα μοῦ φαίνεται*) νὰ μὴν εἶναι καλὴ καὶ νὰ χρειάζεται κάποια διόρθωση.

54-56. Ἡ διατύπωση κ' ἐδῶ δὲ φαίνεται ὁμαλή. Τὸ νόημα εἶναι περίπου: Πάντα τὴν εὐτυχία τὴν πληρώνει κανεὶς ἀκριβὰ καὶ μαθαίνει, ὅταν βρεθῇ σὲ δυστυχία, πὼς δὲ μπορεῖ ποτὲ νὰ εἶναι χαρούμενος. Γιὰ τὴ φράση μ' *ἔξοδες νὰ μαθαίνῃ* (στ. 54) πρβλ. «Γύπαρη» Γ' στ. 587-8 (*μὲ τὸ ὄξοδες μὲν σήμερον, καθὼς θωροῶ, μαθαίνω | τοὺς ἄντρος ὅλους νὰ μισῶ καὶ νὰ τὸ ἀπομακρύνω*).

69. κ' εἰς τὸ ἴσπερο. Τὸ χειρόγραφο ἔχει κ' εἰς τὸ σπερο. Διόρθωσα γιὰ ν' ἀποκαταστήσω τὸν κρητικὸ τύπο, ποὺ εἶναι συχνότατος στὰ κρητικὰ κείμενα. Τὸ ἴδιο ἔκαμε κι' ὁ ἐκδότης τοῦ «Γύπαρη» στὸ Β68 (βλ. καὶ τὴ σημείωσή του στὴ σ. 250), καὶ σωστά, γιατί καὶ σ' ἄλλα χωρία τοῦ «Γύπαρη», ὅπου τὸ Α παραδίδει *σὶ* σπερο, τὸ Ν ἔχει τὸ γνήσιο κρητικὸν τύπον *σὶ* σπερο (βλ. Α136, 376, Β132, Γ369, 526, Ε255).

169-170. Φαίνεται πιθανὸ πὼς ἀνάμεσα στοὺς στίχους 169 καὶ 170, ποὺ εἶναι οἱ μόνοι ποὺ δὲν ὁμοιοκαταληκτοῦν καθόλου μεταξύ τους, παραλείπονται ἴσως δυὸ στίχοι, ποὺ ὁ πρῶτος θὰ ὁμοιοκαταληκτοῦσε μὲ τὸν 169 καὶ ὁ δεύτερος μὲ τὸν 170, καθὼς φαίνεται κι' ἀπὸ τὸ νόημα.

δ

11. Μὰ ἔδῶ *σὶ* δάση εἶναι προεὶ νὰ δώσωμε γιὰ γ λ ὦ σ σ α. Ἡ λέξη γλῶσσα ἔχει ἐδῶ, καθὼς νομίζω, τὴ σημασία ἐξερεύνηση, μάζωμα πληροφοριῶν. Ἡ σημασία αὕτη εἶναι περίεργη, φαίνεται ὅμως πὼς εἶναι κανονικὴ ἐξέλιξη ἀπὸ παλιότερη χρῆση. Στὴν Ἀ ν ν α Κ ο μ ν η ν ἠ, Ἀλεξ. 13, 6 βρίσκομε: «σκοποὺς ἐν διαφόροις ἐξέπεμψε τόποις περιὰθρεῖν τὰ περὶ τὸν Βαῖμοῦνδον καὶ γ λ ὦ τ τ α ν αὐτῶ ἐκεῖθεν κομίσαι». Ἐπίσης στὴν κρητικὴ κωμῶδια «Στάθης» Γ81-82: «οἱ σανιτάδες [= ὑγειογομικοὶ ὑπάλληλοι] ἦσαν κεῖ καὶ ἀπείς ἐπήρα γλῶσσα! [= ἔκαμαν ἐξέταση] | σὲ λίγο τότες παρενθῶν τὴν προῖτικα [= ἄδεια ἐλευθεροκοινωνίας] μᾶς δῶσα». Μὲ τὴν ἐνδιαφέρουσα αὕτη σημασιολογικὴ ἐξέλιξη τῆς λέξης θὰ ἀσχοληθῶ ἄλλοῦ εἰδικώτερα, ὅπου θὰ παραθέσω κι' ἄλλα παραδείγματα.

12-13. Ἐδῶ βέβαια τὸ *μπαίνει* σημαίνει μπαίνει μέσα, δηλ. φεύγει ἀπὸ τὴ σκηνή, καὶ τὸ *βγαίνει* τὸ ἀντίθετο, δηλ. παρουσιάζεται στὴ σκηνή (πρβλ. καὶ Α 28-29, Β116-117, Γ60-61, 64-65).

19-20. Ἡ ὁμοιοκαταληξία γίνεται ἐδῶ μὲ τὴν ἴδια λέξη (*δώσω-δώσω*). Θὰ μπορούσαμε ἴσως στὸν ἕναν ἀπὸ τοὺς δυὸ αὐτοὺς στίχους νὰ διορθώσωμε *σώσω* (=φτάσω), ποὺ πηγαίνει τὸ ἴδιο καλὰ στὸ νόημα. Δὲν τὸ ἔκαμα ὅμως, γιατί τέτοιου εἴδους ἀτελής ὁμοιοκαταληξία δὲν εἶναι ἀσυνήθιστη στὰ κρητικὰ κείμενα.

59. Ποιὸ εἶναι τὸ ὑποκείμενο τῶν προτάσεων στοὺς στίχους 59, 60 καὶ 61 (*ἀνάθρεψε... κ' ἐκχάτει... ἐλογάριαζε*); Θὰ ἐννοῖται βέβαια κάποιος βοσκός, ποὺ γι' αὐτὸν ὅμως δὲ γίνεται λόγος στοὺς προηγούμενους στίχους. Γι' αὐτὸ ὑποθέτω πὼς ὑπάρχει μικρὸ χάσμα ἀνάμεσα στοὺς στίχους 58 καὶ 59.

74. *στοὺς τόπου μας σᾶς βάνει*. Γιὰ τὴν ἀνομοιογενεὴ ἀποβολὴ τοῦ τελικοῦ -ς μπροστὰ ἀπὸ τὸ *μας*, φαινόμενο συχνὸ στὰ κρητικὰ κείμενα, βλ. ὅσα γράφει ὁ Μ. Κ ρ ι α ρ ᾶ ς στὰ «Byzantin.-Neugr. Jahrbücher» τόμ. 10 (1933) σ. 404-405. Πρβλ. καὶ Γ. Μ ἔ γ α, Θυσία τοῦ Ἀβραάμ σ. 169 (σημ. σὶ σ. 155). Βλ. καὶ τὴν παραπάνω σημ. σὶ σ. 10.

Δ'. ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ *

- ἄ (μπροσιὰ σὲ σύμφωνο) Α198, Γ42, 43, 89: ἄν.
 ἀγαρτικὸς (ὁ) Β1, 70, 849,—κῆ Β76, 83: ἀγαπητικὸς-κῆ.
 ἀγροικῶ Γ55: ἀκούω. Βλ. καὶ γροικῶ.
 ἄγοιμε Β113: πήγαινε. Βλ. καί: ἄμε.
 ἄδειά (ἡ) Α75: ἄδειος τόπος, εὐρωχωρία.
 αἰτία (ἡ) Β37: αἰτία ἀρρώστειας, ἀρρώστεια.
 ἀκαρτερῶ Α156: περιμένω.
 ἀκριβὸς Γ12: πολύτιμος (γιὰ πρόσωπα) Α219, Β41, 135, 149, Γ19, 21, 45, Δ95, 149, 195: ἀγαπητός.
 ἀληθοσύνη (ἡ) Α176: ἀλήθεια.
 ἀλλαλλὰ (τὸ) Α66: ἐπιφώνηση τῶν Τούρκων. Ὑποθέτω πὼς προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐπίκληση τῶν πιστῶν στὸ Θεό: Allah! Allah! Ἦ λ. καὶ στὸ Μ π ο υ ν ι α λ ῆ (Κρητ. Πόλεμος, ἔκδ. Ξηρουχάκη σ. 185 στ. 20).
 ἀλλήλως (τως, τους) Β89, Γ12, 60-61: μεταξύ των. Γιὰ τὴν προσέλευση τοῦ τύπου ἀπὸ τὴ δοτ. ἀλλήλοις βλ. Σ. Γ. Κ α ψ ω μ έ ν ο στὸ Λεξικογρ. Δελτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 3 (1943), σ. 126 σημ. 5.
 ἄμε Β 109, Δ 49, 137: πήγαινε, πληθ. ἄμίτε Α208: πηγαίνετε.
 ἀμῆ Δ200, 877: ἀλλά.
 ἀμίρσισα (ἡ) Α86 (τροπ.): ἀφέντρα, κυρά.
 ἀναστοροῦμαι Δ57: ξαναφέρνω στὸ νοῦ μου.
 Ἄναφγκρῶ Β101: ὄνομα δαίμονα τοῦ Ἄδη (σὲ μαγικὴ ἐπίκληση).
 ἄν ἔν καὶ Α1, 13, 193, Β3, 98, Δ24, 143, 836, καὶ ἄν ἔναι καὶ Α215: ἄν.
 ἀνέν * Β126: ἄν
 ἀνεπίστευτος Β15: ἀπίστευτος.
 Ἄντζλοδάμ Β 02: ὄνομα δαίμονα τοῦ Ἄδη (σὲ μαγικὴ ἐπίκληση).
 ἀνιμένω Δ30: περιμένω.
 ἀνίσως καὶ Α142 καὶ ἀνισῶς καὶ Α59, Β99. ἄν τυχόν.
 ἀνιάμι Α129, 134, Β98, Γ57, Δ9*, 67: μαζί.
 ἀντίδικα (ἐπίρρ., μὲ γεν.) Γ11: ἐνάντια.
 ἀντίδικος Δ177: ἐνάντιος, ἐχθρικός.
 ἀντίμεση (ἡ) Α184, Γ72: ἀνταμοιβή.
 ἀντροιὰ (ἡ) Α165, 199: παλληκαριά.
 ἀξιῶνω Γ 75: προξενῶ καλό Α132, Β 3: προξενῶ κακό.
 ἀπαντηχίνω Α138: περιμένω. Ὁ κρητ.

) Στὸ γλωσσάριο αὐτὸ σημειώνονται καὶ ἐρμηνεύονται μονάχα οἱ πιὸ δυσκολονόητες καὶ ἰδιωματικὲς λέξεις, ἢ ὅσες παρουσιάζουν ἰδιαίτερο γλωσσικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν τύπο ἢ τὴ σημασία τους. Μὲ ἀστερίσκο () σημαδεύονται λέξεις ἢ τύποι ποὺ δὲ βρίσκονται ἀκριβῶς ἔτσι στὸ χειρόγραφο, ἀλλὰ ἔχουν μπῆ στὸ κείμενο ἀπὸ διόρθωση τοῦ ἐκδότη.

Οἱ περισσότερες λέξεις τοῦ γλωσσαρίου βρίσκονται καὶ στὰ ἄλλα κρητικὰ κείμενα καὶ περιλαμβάνονται σ' ἓνα ἢ καὶ περισσότερα ἀπὸ τὰ γλωσσάρια τοῦ «Ἐρωτοζρίτου» (ἔκδ. Στ. Ξανθοῦ δίδου, Ἰεράκλειον 1915, σ. 477-744), τοῦ «Φορτουνάτου» (ἔκδ. τοῦ ἰδίου, Ἀθ. 1922, σ. 219-265), τῆς «Ἐρωφίλης» (ἔκδ. τοῦ ἰδίου, Ἀθ. 1928, σ. 153-166), τοῦ «Γύπαρη» (ἔκδ. Ἐ. Κριαρῶ, Ἀθ. 1940, σ. 257-268) καὶ τῆς «Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ» (ἔκδ. Γ. Μέγα, Ἀθ. 1943, κ. 177-192). Γι' αὐτὸ κρίθηκε περιττὸ νὰ γίνῃ ἐδῶ ἐκτενέστερος λόγος γι' αὐτὲς καὶ τὲς ἐτυμολογίες τους ἢ νὰ γίνουν ξεχωριστὲς γιὰ καθεμιά παραπομπὲς στὰ παραπάνω γλωσσάρια. Μονάχα γιὰ τὲς σπανιότερες λέξεις καὶ τύπους, ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ καταχωρίζονται ἐδῶ, δίδονται διεξοδικότερες κάπως ἐπεξηγήσεις.

Οἱ ἀριθμοὶ δείχνουν τοὺς στίχους τῶν ἰντερμ. Α, Β, Γ, Δ καὶ δ. Ὅπου σημειώνονται δύο διαδοχικοὶ ἀριθμοὶ μὲ ἐνωτικὴ γραμμὴ (π.χ. 26-27, 60-61 κ.τ.ῶ.) σημαίνει πὼς ἡ λέξη βρίσκεται ὄχι σὲ στίχο, ἀλλὰ στὰ ἐνδιάμεσα πεζὰ μέρη, ποὺ χρησίμευαν γιὰ ὁδηγίες στοὺς ἠθοποιούς.

- τύπος είναι *ἀπαντεχένω* και *ἀπαντέχω*, βλ. Γ. Ν. Χατζιδάκη, ΜΝΕ τ. 1 σ. 297 και 133-4. Τὸ *ἀπαντεχένω* ἴσως ἀπὸ ἐπίδραση τοῦ *τυχαίνω*, βλ. Ἱστορ. Λεξ. Ἀκαδ. στή λ. *ἀπαντέχω*.
- ἀπατή* (τζη) Α79: αὐτὴ ἢ ἴδια μόνη της.
ἀπεις Α133, Γ19, δ1, 65, 81: ἀφοῦ.
ἀπείτις Γ49, Δ109, δ55: ἀφοῦ.
ἀποδεκεῖ Γ28: ἀπὸ 'κεῖ.
ἀποδεπὰ Γ85, Δ122: ἀπὸ 'δῶ.
ἀπόκεις Β100-101, Γ88-89: ἔπειτα.
ἀποκοτιὰ (ἦ) Α47, 171: τόλμη, θράσος.
ἀπόκοιος δ74: τολμηρός, θρασύς.
ἀποκοιῶ Α89, 185, Β3: τολμῶ.
ἀπολπιέσαι δ12: ἀπελπίζεσαι.
ἀπομένω Α27: ἀνεχομαι, περιμένω.
ἀπομονή (ἦ) Δ13: ὑπομονή, ἀνοχή.
ἀποχτυπῶ δ15: χτυπῶ δυνατὰ ἀπὸ φόβο (γιὰ τὴν καρδιά).
ἀργυροπρόσωπο (τὸ) Α 143: πρόσωπο ὄραιο.
ἀρίφνητος Γ61: ἀμέτρητος, ἐξαιρετικὰ μεγάλος.
ἀρμηνεύ(γ)ω Α50, Β92: δείχνω.
ἀσβολωμένος Δ53, 193: σκοτεινός.
ἀτυχία (ἦ) Α49: ἀνοησία.
ἄτυχος Α183: ἀνόητος.
αὐτεῖνος-νη-νο Α19, 175, 200, Β16, Γ19, Δ49, δ71: αὐτός.
αὐτόνος Α37: αὐτός.
*ἀφανός** (ὁ) Β16: φωτιὰ ἀπὸ σωρὸ ξύλα, ὄφανός (βλ. λ.).
ἀφορμίζω Α88, 174: χίνω τὰ λογικά μου.
ἄφτω (ἀμτβ.) Β49, 64, Γ22: ἀνάβω, καίομαι.
ἄχαρος Δ63, 91: χωρὶς χαρὰ, δύστηνος.
ἀψήφιστος δ37: ἄσημος, ταπεινός.
- βάνω* Α9, 114: λογαριάζω, θεωρῶ.
βαρένω Α137: βαρυγγωμῶ, λυποῦμαι.
βασιλιός (ὁ) Δ62, δ46, γεν. τοῦ βασιλιῶς Α107, Δ83, 111, 116: βασιλιάς.
βασιλοβγαλμένος Δ165 και *βασιλοβγαμμένος* Δ165: βασιλογεννημένος. Τὸ ἐπίθετο τὸ βρίζω και στήν «Ἐρωφίλη» Α στ. 583 (*βασιλοβγαλμένη*). (Γιὰ τὸν τύπο *βγαμμένος*
- πρβλ. Μ. Κριαρᾶ, ΕΕΒΣ 11 [1935] σ. 246 και σημ. 1).
βγοδώνω Β113: ταχτοποιῶ, συγυρίζω (εἰρων.).
βιόλα (ἦ) Δ126-7: μενεξές (ιταλ. viola).
βλεπάτορας (ὁ) Α91: φρουρός.
βλέπσαι Γ20: πρόσεξε.
βολετός δ1: δυνατός, μπορετός.
βοσκιός δ22, 25: τῶν βοσκῶν.
βουλή (ἦ) Δ39: σκέψη· Α43*: συμβουλή.
βούλομαι Δ37, 46: θέλω.
- γγίζω* Α54, 144, Δ141: ἀγγίζω.
γῆ Α8, 89, 93, 201, Β126, Δ43, 44, δ44: ἦ· Δ28, 122: ἀλλοιῶς, εἰδεμή.
γῆς (ἦ) Β76, Δ72: γῆ.
Γιαζόνες (ὁ) Γ1, 19, 23, 60-61, 68-9, 77: Ἰάσων (ιταλ. Giasóne).
γιαμιὰ Γ91: ἀμέσως.
γιανίσαρος (ὁ) Α 58-9, 74-5: στρατιώτης Τοῦρκος (τουρκ. yeniceri).
γιάντα (ἐρωτημ.) Β134, Δ182, 196, 198: γιατί.
γιαῦτος Α41, δ62: γι' αὐτό.
Γκλάβιος (ὁ) Β22-3, 25, 63, 106, 128-129: Γλαῦκος. Βλ. γιὰ τὸν τύπο στίς σημειώσεις.
γλακῶ Α57: τρέχω.
γλωσσα (ἦ) δ11: ἐξερεύνηση, μάζεμα πληροφοριῶν. Βλ. τὴ σημείωση στὸ χωρίο.
γνώθω Α110, Β49: νιώθω· δ24: μαθαίνω.
γνώρα (ἦ) δ30: σημάδι γιὰ ἀναγνώριση.
γοργὸ Γ80, Δ160: γρήγορα.
γορικό Α73, Β71, 117, Γ1, Δ29, δ13, 70-71: ἀκούω· Β57: εἰσακούω· Β 46, 120, Δ31, 159: νιώθω. Βλ. και *ἀγορικό*.
- δάσο* (τὸ) δ34, 70-71: δάσος.
δερμάτι (τὸ) Γ18, 64, 70: δέριμα.
διαγυρίζω Β34: κάνω τὸ γύρο, διασχίζω.
διάζω Γ52: κάνω, ἐνεργῶ.
διαλαλισμός (ὁ) Α28: διακήρυξη.
δίδο Δ124: ἀποδίδω· Γ15, Δ162: χτυπῶ, πληγώνω (ἀμτβ.) δ9, 11, 19, 20, 62: φεύγω, τραβῶ γιὰ κάποιον· δ

ροῦς μὲν δίδει μὲν δ23 : κάνω τὴ σκέψη.
 διπλωμένος Γ39 : διπλός.
 δοξεί(γ)ω Β42: τοξεύω, πληγώνω ἀπὸ τόξο.
 δυνάζομαι, ὑποτ. ἀορ. δυναστοῦσι* Α 108: ἀντέχω, βαστῶ.
 δύνομαι Β86, Δ144 : μπορῶ.
 ἐβγαίνω Β103, Γ37, δ13 : βγαίνω.
 ἐδὰ Α213, Δ7, 92-3, 179: τώρα.
 ἐδεκεῖ Δ30 : ἐκεῖ.
 ἐδεπὰ Β28, δ55 : ἐδῶ.
 εἶντα (ἐρωτημ.) Α84, Β125, Δ69, 131, 190, δ42, 71, 73 : τί.
 ἐλεινός δ19 : ἀξιολύπητος, δύστηχος.
 ἐμπορεμένος Β19 : δυνατός. Βλ. καί : μπορεμένος.
 ἔν Α104 καὶ ἔναι Α42, Δ164 : εἶναι. Βλ. καί : ἄν ἔν καί.
 ἔν τον (-την) Α82, Β117, Γ65, Δ81: νά τον (την).
 ἔξακουστός Α207, Β19 : ξακουστός.
 ἔξεγδικιώνομαι Α41: παίρνω ἐκδίκηση. Στὰ κείμενα τύπος ξεγδικιώνομαι.
 ἔξοδες (οἶ) Δ54 : (τροπ.) ζημιὰ, ταλαιπωρία.
 ἔξοριὰ (ἦ) δ27: ἐρημιὰ, ἐρημικός τόπος.
 ἔπαρε (προστ.) Γ27, Δ49 : πάρε.
 ἐρχάμενος Α186 : μελλοντικός.
 ἐτοῦτος Γ39, Δ72, δ67, γεν. πληθ. ἐτουτωνῶν Α182: αὐτός μ' ὄλον ἐτοῦτο Α141, Β12, 77: παρ' ὄλα αὐτά.
 ἔτσι Α10, Δ10, 36 : τόσο.
 ζαγάρι (τὸ) Β94: σκυλί (τουρκ. zağar).
 ζήτημα (τὸ) Δ32 : ἀπαίτηση.
 ζιμιὸ Α119, 153, Β124-5, δ62 καὶ τὸ ζιμιὸ Α64, Γ10, 14, 94, Δ161: ἀμέσως.
 (θάλασσα), γεν. τῆς θαλάσσου Β11. Ὁ τύπος καὶ σ' ἄλλα κρητ. κείμενα. Βλ. Ξα ν θ ο υ δ. Ἐρωφ. σ. 158 καὶ Κ ρ ι α ρ ᾶ, Γύπ. σ. 254.
 θαίμασμα (τὸ) Β14, 125 καὶ θαύμασμα Γ61 : θαῦμά.
 θαρρῶ Α127, Γ58: ἐλπίζω Α191, Γ55: νομίζω.

ΚΡΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ Α.

θωριὰ Β72 : ματιά.
 θωρῶ Α6, 84, 158, 160, 181, 218, Β99, 125, 136, Γ21, 69, Δ63, 120, 166, 181, 190, δ31, 58, 79, 192: βλέπω.
 Ἰσμὲν (ὁ) Α1, 58-9, 119: κύρ. ὄνομα. Στὸ ἰταλικὸ πρότυπο (Tasso, Gerus. Liber. II, 1, 51) βρῖσκεται : Ismeno.
 ἴσο Β101 : ἄγνωστη λέξη. Βλ. τὴ σημείωση στὸ χωρίο.
 καθημερονῶς Β70 : καθημερνά.
 κακωσύνη (ἦ) Δ2, 17, 120 (τῆς θάλασσης) : ἀγρίεμα, κακοκαιρία.
 καλὰ καὶ . . . Α114, Β52, Γ48, Δ112 : μ' ὄλο πού . . .
 Καλκάντες (ὁ) Δ125, 126-7 : Κάλχας (ἰταλ. Calcante).
 καλλιὰ Δ87 : καλύτερα.
 κάλλιος Δ129, 156 : καλύτερος.
 κᾶνε Γ29 : τοῦλάχιστο. Στὰ κρητ. κείμενα συνηθέστερο εἶναι τὸ σκιάς. Τὸ κᾶνε τὸ βρῆκα μονάχα στὸ «Ζήνωνα» Γ156, ὅπου ὅμως τὸ στηρίζει καὶ τὸ μέτρο.
 κανισκεύ(γ)ω δ56 : δίδω γιὰ δῶρο.
 κάνω νὰ... (μὲ ὑποτ.) Α3, 122, Β63, Γ92, 93, Δ47, 137: φροντίζω νὰ...
 καταπῶς Δ126 : καθῶς.
 καταστένομαι Β114, 128, Δ73: καταντῶ.
 *κατατάσσω (μτβ.) Δ17 : ἡσυχάζω, ἡμερώνω.
 κερδαίνω, ἀορ. ἐκέρδαισα Δ5, μτχ. παθ. κερδαιμένος δ90: κερδίζω, ἀποκτῶ.
 κίντυνα (τὰ) δ52 : κίνδυνοι.
 Κλορίντα (ἦ) Α156-7, 167, 201, 207, 212-213: κύρ. ὄνομα. Στὸ ἰταλικὸ πρότυπο (Tasso, Gerus. Liber. II, 38, 43, 46): Clorinda.
 κλονθῶ Β94 : ἀκλουθῶ.
 κόβ(γ)ω Α3, 5 : σφάζω, σκοτώνω.
 κομπώνω Α91, 119 : ξεγελῶ.
 κορασιὰ Α35, 78, 211, Β44: κόρη.
 κορασίδα Α126, 137, 163, Β118-9, Γ31, 53, Δ165, δ2, 76: κόρη.
 κοράσιο (τὸ) Α30, Β118, Δ123: κόρη.
 Κοῦμ Β103: ὄνομα δαίμονα τοῦ Ἐδῆ.

37

(σὲ μαγικὴ ἐπίκληση).
*κουρασμὸς** (ὄ) B120*: κούραση.
κρατημένος A203, Δ25: ὑποχρεωμένος.
κρατῶ A199, δ60, 80: λογαριάζω.
κρίνω A116, 176, 214, B68, 122, Δ94,
 132: νομίζω· A99: βασιανίζω.
κρίση A48, B20, 49, δ4: βάσανο.
κριτήριο (τὸ) A154, 180: βάσανο.
κρούς B91: κρούς.
κρήνης (ὄ) Γ21, 79, Δ42, 52: πατέρας.

λαβρίζω B16: ἀνάβω, καίομαι.
λαντουρῶ Γ88-9, Δ130-131: ραντίζω.
λιμῶνας (ὄ) Γ83, δ87: λιμάνι.
λογιάζω A19, 20: σχεδιάζω· A107, B
 71, Γ62, 63: ὑποθέτω· Δ35: θεωρῶ.
λογισμὸς (ὄ) A147, B83: σκέψη· A46,
 Γ36: λογικό, μυαλό· δ13: σχέδιο,
 σκοπός· B27: ἔγνοια, στενοχώρια.
λοιπονίς (τό) A222, Γ83, Δ19, 41: λοιπόν.
λύπη A80, B48, Δ90, 143: συμπόνια.
λύπηση B42, Δ80: συμπόνια.
λυπητερά Δ147: θλιμμένα, θλιβερά· B
 54: σπλαγχνικά, με συμπόνια.

μάγα (ή) B20: μάγισσα.
μαγαρίζω A53: λερώνω, βεβηλώνω.
μᾶλλιος δ81: ἀπεναντίας.
μαλώνω (ἀμτβ.) Γ7, 60-61: πολεμῶ, ἀ-
 γωνίζομαι (μτβ.) Γ57: πολεμῶ.
μαρίζω (ἀμτβ.) A195: θυμώνω (μτβ.)
 Α32: προκαλῶ τὸ θυμό, ἐξοργίζω.
μάνιτα A36, Γ14, 80, Δ47: θυμός.
Μαομέτης (ὄ) A195: Μωάμεθ (ἰταλ.
 Maometto).
Μεδέα Γ20, 31, 60, 73, 88-9: Μήδεια
 (ἰταλ. Medea).
Μεεμέτ A61: Μεχμέτ, Μωάμεθ.
μελετῶ δ60, 82: προσορίζω.
μερὰ δ15: μεριά.
μετὰ (μένα, σένα, αὐτό, ζεῖνο) A110,
 B92, 123, Γ44, 51, 70, Δ91, 119: μέ.
*μεταγυρίζω** B109: ξαναγυρίζω.
μηδέ(ν) (με ὑποτ.) B137, Γ9, Δ141, δ21:
 μή. Πρβλ. καί: *μονδέν*.
μηδὲ μιά δ69: καμμιά.
μίλλε B101: χίλια (ἰταλ. mille).
μισσεύω A210-211, Γ93, Δ186-7: ρεύ-

γω, ἀπομακρύνομαι.
μοναχὰς B116, δ90, δ40 καὶ *μονάχας*
 A16, Δ77*: μονάχα.
μορέσκα (ή) δ84-5: χορὸς «ἐνόπλιος»
 με μουσικὴ καὶ μονομαχία (ἰταλ.
 moresca). Βλ. εἰσαγωγή σ. 530.
μορεσκάντος (ὄ) Γ60-61: σὺτὸς πού
 παίρνει μέρος στὴ μορέσκα (βλ.
 προηγ. λ.), πολεμιστής.
Μορφίσο B102: ὄνομα δαίμονα τοῦ
 Ἄδη (σὲ μαγικὴ ἐπίκληση).
μονδὲ A104, δ39: οὔτε· *μονδὲ εἰς* A189
 καὶ *μονδ' ἕνας* B38: κανεῖς.
μονδέν (με ὑποτ.) Δ23: μή. Καί: *μηδέ(ν)*.
μπίς B101: δυὸ φορές (λατ. bis).
μπίσα B101: ἄγνωστη λέξη. Βλ. τὴ
 σημείωση στὸ χωρίο.
μπισιμένος Δ6, δ1: πιστός.
μπισιεντὸς A215: πιστός. Στὰ κρητ. κεί-
 μενα συχνὸς ὁ τύπος: *μπισιτικός*.
μπόδισμα (τὸ) Γ69: ἐμπόδιο.
μπορὰ (με ὑποτ.) Δ31: *μπορῶ νά*: δ29:
μπορεῖ νά.
μπορεζάμενος B52: δυνατός.
μπορεμένος B26, Δ61, 145: δυνατός·
 Γ86: ἀποτελεσματικός, με μαγικὴ
 δύναμη. Βλ. καί: *ἐμπορεμένος*.
μπορετὸς A133, B47, 79: δυνατός.

ναῖσκε A73: ναί, μάλιστα.
Νερίνα (ή) δ12-3, 32, 45, 48-9, 53, 69, 89:
 κύρ. ὄν. γυναικεῖο (ἰταλ. Nerina).
νῶμος (ὄ) A94: ὄμος.

ξαλημονῶ Γ20, Δ171: ξεχνῶ.
ξανόγω B63: κοιτάζω.
ξεδράμω δ21: ζητῶ νὰ πιάσω, κατα-
 διώκω. Ἐνεστωτικὸς τύπος, ἀπὸ
 τὸν ἄορ. *ἐξέδραμα* τοῦ ρ. *ξετρέχω*.
ξεκιρῶ δ42*, 47 (μτβ.): παρακινῶ.
ξεσίνω Δ48: παίρνω με τὴ βία, ἀπο-
 σπῶ. Τὸ ρῆμα τὸ συναντῶ ἐδῶ
 πρώτη φορά.
ξετελειόγω Γ69, δ4: δίδω τέλος· δ17:
 πραγματοποιῶ.
ξετρέχω B20: ζητῶ νὰ βρῶ· Γ79: ἐπι-
 διώκω. Πρβλ. καί *ξεδράμω*.
*ξηλώνω** A20: ἐμποδίζω.

- ξιφτέρι* (τὸ) A81 : γεράκι.
ξόμπλι (τὸ) A182 : παράδειγμα· δ34 :
 ὑπόδειγμα, πρότυπο.
ξοφείγω B17 : ἀποφεύγω.
ξύλο (τὸ) δ88 : καράβι.
- ὀδεύω* δ42, 48, 52 : περπατῶ, περι-
 πλανοῦμαι.
Ὀλίντος A76-7, 124-5, 217 : κύρ. ὄνομα.
 Στὸ ἰταλ. πρότυπο (T a s s o, Ger.
 Liber. II, 16, 27, 53) : Olindo.
ὀμάδι A122, 124, 135, 144, 179, B104,
 Γ49, 83, 89, 93, Δ9 : μαζί.
ὀμμάτι (τὸ) Δ67 : μάτι.
ὀμόνω A4 : ὀρκίζομαι.
ὀμπρός (τοπ.) B100, Γ60-61, Δ68-70 :
 μπροστά· (χρον.) A171, Γ86, Δ24 :
 πρωτότερα.
ὀμπροστά Δ63 : μπροστά.
ὄντα Δ56 : ὅταν.
ὄπου A116 : ὅποιος.
ὄρανος B8 : οὐρανός.
ὄρητα A107 : θυμός· B56 : ἀποστρο-
 φή, ἀντιπάθεια.
ὀρδινιά (ἦ) Γ43 : ἐτοιμασία.
ὀρδινιάζομαι Γ51 : ἐτοιμάζομαι.
Ὀυρμπάνος δ46 : κύρ. ὄνομα (ἰταλ. Ur-
 bano).
ὄφανός (ὁ) A75 : φωτιά ἀπὸ σωρὸ ξύ-
 λων, κοιν. φανός καὶ ἀφανός. (Γιὰ
 τὸν κρητικὸ τύπο *ὄφανός*, πού τὸν
 βρίσκω καὶ στὸν «Κατζοῦρμπο» A
 126, βλ. Γ. Ν. Χ α τ ζ η δ ά κ η,
 MNE τ. 1, σ. 228, 232).
ὄχ A190, 220, B11, 107, Γ65, 78, Δ31,
 37, 182 : ἀπό.
- παγαίνω* A70, Γ49, Δ29, 129 : πηγαίνω.
παίδα (ἦ) B40 : βάσανο.
παιδωμή B4 : βασανιστήριον· A26 : τι-
 μωρία.
πάσαντας Γ11 : εὐτύς.
παρηγοροῦμαι (μτβ.) Δ91 : παρηγορῶ.
πᾶσα (μὲ οὐσ.) A197, Γ46 : κάθε· πᾶ-
 σα κανεῖς Δ55 καὶ πᾶς ἕνας Δ59 :
 καθένας.
πατίχαρος Δ55, 64 : ὀλόχαρος.
πάσπαλος B124 : σκόνη.
- πεθυμητικός* B129 : πρόθυμος.
πεθυμιά B63, Δ9 : πόθος· (τροπ.) B112,
 135 : ποθητή, ἀγαπημένη.
περηφανῶ B60, 115 : δὲν καταδέχομαι.
περίσσια A130, B129, 134, Γ4, 56, Δ20 :
 ὑπερβολικά.
περίσσιος B4 καὶ *περίσσοι* B14, 120,
 130, Δ1 : ὑπερβολικός.
Περσιάνος δ45 : Πέρσης (ἰταλ. Persi-
 ano).
πηαίνω A222, Γ28, 83, δ13, 66 : πηγαίνω.
πλέα A99, Δ37 : (χρον.) πιά, στὸ ἐξῆς·
 διὰ πλέα Δ184 : «ἐπὶ πλέον» (;)
πλέρωμα (τὸ) A186 : πληρωμή.
πλήσια B26, 44, δ5 : πάρα πολύ.
πλήσιος B111, Γ2, Δ172 : παραπολύς.
πλιά A30, Γ76, Δ39 : περισσότερο· (χρον.)
 A6 : στὸ ἐξῆς (πβλ. πλέα καὶ πλιό).
πλιό A23, 53, B108, Γ35, 67 : (χρον.)
 πιά, στὸ ἐξῆς· (βλ καὶ πλέα).
πλιότατος Γ37 : παραπολύς.
ποθαίνω A105, 113, Δ27, 44 : πεθαίνω.
πόθος A131, B2, 50, 55, 72, 79, 138,
 Γ2, 22, 42 : ἐρωτ. ἐπιθυμία, ἐρωτας.
 (ποιῶ) ἀόρ. *ἐποῖκα* A92, ὑποτ. *ποιῶ*
 Γ19, Δ32, 46 : κάνω.
πολεμάροχος Γ6 : πολεμιστής.
Πολίταρχος δ7, 12-3, 24, 26-7, 49, 84-5 :
 κύρ. ὄνομα.
πολλά A10, 137, 141, B120, 127, Γ72,
 Δ79, 86, 123, 145, δ59 : πολύ.
Πολυξένα Δ195 : Πολυξένη.
πόντα Γ60-61 : μυτερή ἄκρη.
πούρι B126 : βέβαια, ἀληθινά· A179, B
 113, δ85 : λοιπόν· Δ175 : ἐπὶ τέλους.
πράσσω δ36 : βρίσκομαι συχνά, συχνάζω.
προεπὸ (τὸ)· *εἶναι* (τὸ) *προεπὸ* B57, Δ106,
 δ11 : πρέπει, ταιριάζει,
πρίκα B108 : στενοχώρια.
πικραιένος B1, Δ175 : πικραμένος.
πρικὸς A110 : πικρός, θλιβερός.
πρίχου A184, δ67* : προτοῦ.
πρόσοψη Γ25 : πρόσωπο.
πρῶτος δ44 : μὲ γεν. συγκρ.) (πρωτότε-
 ρος (στὴν ἡλικία), γεροντότερος.
- ράσσω* δ48-9 : ὀρμῶ.
ρημίσσω (ἀμτβ.) Δ73 : ἐρημόνομαί.

σάλαγος Β117, Γ55: θόρυβος, ταραχή.
 σάν (με ρήμα) Α22, 42, 98, 158, 170,
 193, Β138, Γ43, Δ25, 117: καθώς.
 σαράγιο Α64: παλάτι (τουρκ. seray).
 σένα (ή) δ26-27: σκηνή (ιταλ. scena).
 Σίλα Β45, 78, 84, 93, 98, 105, 108, 116-
 7, 124-5, 127, 131, 132-3, 135, 140:
 κύρ. ὄνομα (ιταλ. Scilla, ἀρχ. ἑλ-
 λην. Σκύλλα).
 σκιάς Α135, Δ133: τουλάχιστο.
 σκολάζω (ἀμτβ.) Α211, Δ13: παύω, στα-
 ματώ (μτβ.) Α35: παύω.
 σκότιση δ29: σκοτούρα, ζάλη.
 σκουτάρι (τὸ) δ70: ἀσπίδα.
 σμίγω Β98: συνδέομαι ἐρωτικό, καὶ
 σμίγομαι Β81 (γιὰ πουλιά): ζευ-
 γαρώνω.
 Σούμ Β103: ὄνομα δαίμονα τοῦ Ἄδη.
 σπουδαχτικός Γ92: βιαστικός.
 στολή Β29, Γ31: στολίδι δ57: φορεσιά.
 στολισίδι δ33: στολίδι.
 στοχάζομαι Γ23, δ12: κοιτάζω, βλέπω.
 στρατηγός Α55, 123, δ13, 87: στρατιώ-
 τής, πολεμιστής.
 στρέφω (ἀμτβ) Δ9, 20, δ5: γυρίζω πίσω.
 συγκλίνω Δ122: δέχομαι.
 συναφορμά (μου) δ16: ἐξ αἰτίας (μου).
 συντηρῶ Α143, Β45, 93, Γ73: βλέπω,
 κοιτάζω.
 σύρομαι δ72, 87: τραβιέμαι, πηγαίνω
 κοντά.
 σώνω Δ176: φτάνω· σώνει (ἀπροσ.) Δ
 45: ἀρκεῖ.
 Σωφρόνια Α28-9, 85, 124-5: κύρ. ὄνομα.
 Στὸ ιταλ. πρωτότυπο (T a s s o ,
 Gerus. Liber. II, 16, 30): So-
 fronía.

Ταλματαφούρ Β102: ὄνομα δαίμονα τοῦ
 Ἄδη (σὲ μαγικὴ ἐπίκληση).
 Ταμερατὰ Β101: ὄνομα δαίμονα τοῦ
 Ἄδη (σὲ μαγικὴ ἐπίκληση).
 τάσσω Α36, 63*, 120*, 131, Β86*, 93,
 108, Δ14, Γ47, Δ140: ὑπόσχομαι.
 ταυρὶ Γ4: ταῦρος.
 τάχα δ28: ἀραγε.

τελειώνω (ἀμτβ.) Δ173: τελειώνω (μτβ.)
 Β107, Δ126, δ61: ξετελεύω, ἐκτελώ·
 Γ62: πεθαίνω.
 τίβοτας (ἐπίθ.) Δ14: κάποιος.
 τινάς Α115: κανένας, κάποιος.
 τίποτες Δ58: τίποτε· Α44: καθόλου.
 τὸ (ἀναφορ.) Α26, 104, 115, Γ75, Δ30,
 42, 163: αὐτὸ πού.
 τόσα Α110, Β78, Γ39, δ12: τόσο.
 τράβα (ή) Α58, 74-5, 76-7, 124-5: δο-
 κάρι, στύλος (ιταλ. trave).
 Τρόγια Δ5, 23: Τροία (ιταλ. Troia).
 Τσίρτσσε Β19, 22-3, 28, 29, 41, 95, 100-
 101, 106-7, 130, 137: Κίρκη.
 τυχαίνει (ἀπροσ.) 98, 193, Β95, Δ85,
 103, 147, δ87: πρέπει, ταιριάζει.
 ὕστερο, στὸ ἕστερο* Δ69: στὸ τέλος.
 φεύγω (μτβ.) Α59, Β66: ἀποφεύγω.
 Φιτερίσο Β102: ὄνομα δαίμονα τοῦ
 Ἄδη (σὲ μαγικὴ ἐπίκληση).
 φρονεύ(γ)ω (μτβ.) Α182: κάνω κάποιον
 φρόνιμο.
 φωνιάζω Α173, 177*: φωνάζω.
 χαιράμενος Γ46: χαρούμενος.
 χάρη Δ41, 172: εὐεργεσία· Α209, Β10:
 εὐνοία· Α104: ἀξία· Β36, Γ62:
 δύναμη, ιδιότητα.
 χέρα Α4, 155: χέρι.
 χίλοι Δ66, 68: χίλιοι.
 χρεία Β27, Γ39, Δ12, 15, 97, 125 καὶ
 χρεία Δ121, 124, δ3: ἀνάγκη.
 χρῆζω δ69, λογαριάζω.
 χώνω Α50, 51, 94, 213 καὶ χώνομαι
 δ20, 63: κρύβω-ομαι.
 χωστὰ Α17: κρυφά.
 ψή (ή) Δ185: ψυχή.
 ψόμα Α95: ψέμα.
 ὄγια (με ὑποτ.) δ17, 22, 88: γιὰ (ἀπὸ
 τὸ ὡς διὰ).
 ὥστε νὰ... δ8, 64: ἴσαμε νὰ...
 ὄφρον (ἐπιρ.) Α47, Δ188: ἀλλοίμονο.